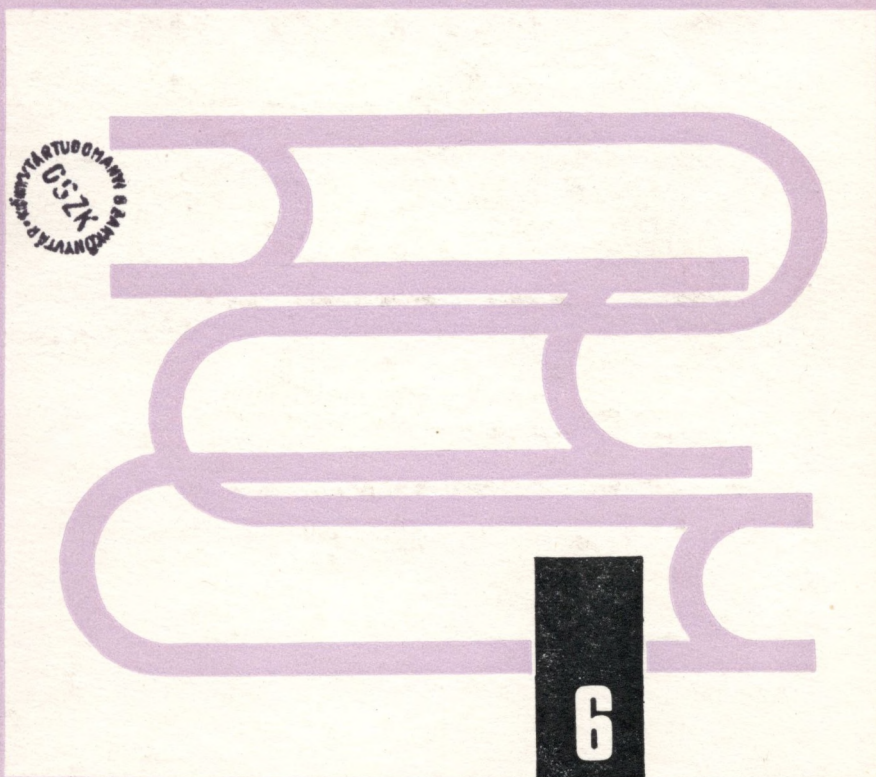

P400(2)

Németkő Mária

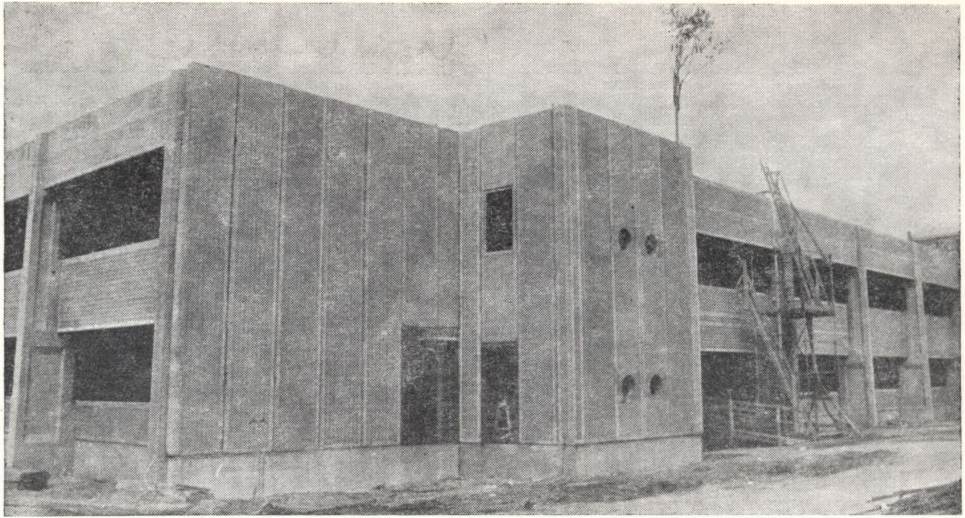
KÖNYVTÁROS

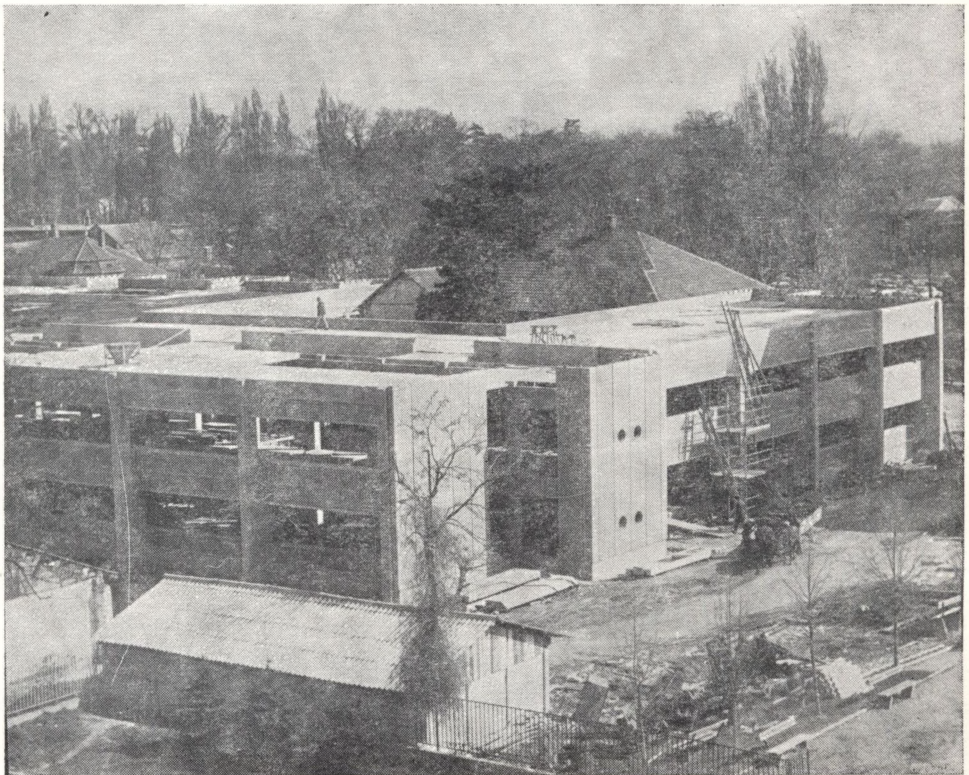
KÖNYVTÁRSZÁM: 652K
KÖNYVTÁRSZÁM: 652K

6

1982

**A Békéscsabi Megyei Könyvtár épülő új otthona,
amelynek bokrétaünnepségét április 22-én tartották
Híradásunkat lásd a 344. oldalon
(Balogh Ferenc felvételei)**

TARTALOM

VÉLEMÉNYEM SZERINT (<i>Wix Györgyné</i>)	315
A Művelődési Minisztérium intézkedési terve a IV. országos könyvtárügyi konferencia ajánlásainak végrehajtására	316

BESZÉLGETÉSEK A KÖNYVTÁRRÓL

MARX GYÖRGY: „Az kerül az élre, aki jól informált, aki kezelni tudja az információt, aki élni tud vele” (<i>Dr. Móra László</i>)	319
Szerkesztői üzenetek	321
BOSNYÁK PÉTER: A szakszervezeti könyvtárak helyzete és feladatai	322
Sorsok és pályák. KÉKI BÉLA: A nagyenyedi Bethlen Kollégium könyvtárosa. Rendhagyó beszélgetés VITA ZSIGMONDDal	328
A statisztikai adatokat évente szolgáltató 121 szakkönyvtár 1981. évi fontosabb adatai	333
Kérdezz — felelek	336

KÖNYVTÁRI ÉLET

A kiegészítő főiskolai államvizsgák gyorsmérlege (<i>Baráz Miklósné</i>)	337
Állományasztás Heves megye községi könyvtáraiban (<i>Orosz Bertalanné</i>)	338
A lapokban olvastuk (<i>Napló, Veszprém; Észak-Magyarország, Somogyi Néplap, Magyar Ifjúság, Népszava</i>)	340—343, 353
Hírek	344

LATÓKÖR

GEREBEN FERENC: A magyar társadalom könyvtárképe	345
Kitüntetés	353
DR. BALÁZS JÁNOS: Bemutatjuk az ACSI műszaki könyvtárát	354

VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL

TAMÁS MENYHÉRT: „Láttam a tegnapot”	358
A Könyvtáros kislexikona: Mi a McLuhanizmus? (<i>Györe Pál</i>)	359
Helytelenül — helyesen: Folytassuk-e a módszert? (<i>Szabó Ernő</i>)	363
A Könyvtáros galériája: DLUHOPOLSZKY LÁSZLÓ (<i>Rajk András</i>)	364

KÖNYVEKRŐL

JÓZSA PÉTER—JACQUES LEENHARDT: Két főváros — két regény — két értékvilág (*Lőrincz Judit*) 365

BIBLIOGRÁFIÁK

Szocializmus 1906—1918. Repertórium (*Lakatos Éva*) 366

A magyar szociológiai irodalom bibliográfiája. 3. kötet.

Önálló kiadványok 1900—1919 (*Pálvölgyi Endre*) 367

SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK 369

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK 373

A lapunk e számában közölt karikatúrák Dluhopolszky László alkotásai

Из содержания

План распоряжений Министерства культуры на исполнение рекомендаций 4-ой Венгерской конференции по библиотечному делу (316);

Разговоры о библиотеке. Интервью с академиком, физиком *Марксом Дьердьем* (319);

Бошняк Петер: Положение и задачи профсоюзных библиотек (322);

Сводные статистические данные 121 важнейших венгерских специальных библиотек о 1981 г. (333);

Геребен Ференц: Картина библиотеки в венгерском обществе в свете исследования по социологии чтения (345);

Дьёре Пал: Что такое меклуханнизм? (Малая энциклопедия Журнала *Кönyvtáros*) (359).

Aus dem Inhalt

Anordnungsplan des Ministeriums für Kultur zur Durchführung der Empfehlungen der IV. Ungarischen Tagung für Bibliothekswesen (316);

Gespräche über die Bibliothek. Interview mit *György Marx*, Physiker, Akademiker (319);

Péter Bosnyák: Die Lage und Aufgaben der Gewerkschaftsbibliotheken (322);

Die zusammenfassenden statistischen Daten der 121 wichtigsten ungarischen Fachbibliotheken vom Jahre 1981 (333);

Ferenc Gereben: Das von der ungarischen Gesellschaft ausgestaltete Bild über die Bibliothek im Spiegel einer lesensoziologischen Untersuchung (345);

Pál Györe: Was ist der McLuhanismus? (Kleinellexikon der Zeitschrift *Könyvtáros*) (359).

From the contents

Operational plan of the Ministry of Culture for carrying out the recommendations of the 4th Hungarian Conference on Librarianship (316);

Talks about the library. Interview with *György Marx*, physicist, academician (319);

Péter Bosnyák: Situation and tasks of the trade-union libraries (322);

Comprehensive statistical data of the most important 121 special libraries in Hungary for 1981 (333);

Ferenc Gereben: Picture of libraries in Hungarian society as respected by a reading research study (345);

Pál Györe: What is McLuhanism? (Little encyclopaedia of the *Könyvtáros*) (359).

Cikkeink szerzői

Dr. Balázs János, a KG-INFORMATIK ny. főosztályvezetője; *Bosnyák Péter*, a SZOT kulturális, agitációs és propaganda osztályának politikai munkatársa; *Gereben Ferenc*, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Györe Pál*, a KG-INFORMATIK ny. szaktanácsadója; *Kéki Béla*, a Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának ny. igazgatóhelyettese; *Lakatos Éva*, az OSZK munkatársa; *Lőrincz Judit*, az Eötvös Loránd Tudományegyetem közművelődési tanszékének munkatársa; *dr. Móra László*, az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ ny. osztályvezetője; *Pálvölgyi Endre*, a *Könyvtáros* munkatársa; *Rajk András*, a *Népszava* főmunkatársa; *Szabó Ernő*, a *Népművelés* olvasószerkesztője.

Főszerkesztő: **Gerő Gyula**

A szerkesztőség címe: 1111 Budapest, Bartók Béla út 32.

Telefon: 451-758, 664-805

Kiadja a Lapkiadó Vállalat

1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285.

Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223.

Felelős kiadó: **Siklósi Norbert**

Egyetemi Nyomda — 82.8122 Budapest, 1982.

Felelős vezető: **Sümeghi Zoltán** igazgató

KÖNYVTÁROS
A MŰVELŐDÉSI
MINISZTERIUM
LAPJA

INDEX: 25 449

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a hírlapkézbesítő postahivatalkónál és a Posta Központi Hírlap Irodánál (postacím: Budapest V., József nádor tér 1. — 1900) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/2 évre 60 forint. Egy szám ára 10 forint. Külföldön terjeszti a „Kultúra” Kúkereskedelmi Vállalat. H—1389 Budapest, Postaflók 149.

Véleményem szerint

WIX GYORGYNÉ,
az Országos
Széchenyi Könyvtár
állománygyarapítási
osztályának vezetője

a könyvtáros szükségszerűen közösségi ember: hivatása közösségi érzés nélkül nem gyakorolható, napi munkájában állandóan érzékeli a kortársak közösségét, hiszen bármely területen dolgozzék is, azt szolgálja. Ugyanakkor benne él egy olyan folyamatban, amelyben a múlt idők közösségeit és a jövődő közösségeit összekötőként egyaránt magához közelínek kell tudnia: őrzi a múlt felhalmozott ismeretanyagát, s a jelenével kiegészítve tovább is adja az eljövendő koroknak. Végül, de nem utolsósorban, anyagi lehetőségeinek és a rendelkezésre álló munkaerőnek korlátozott volta arra szorítja, hogy legjobb felhasználásuk érdekében saját szakmai közösségére, a könyvtárostársadalomra támaszkodják, s azzal együttműködve tágítsa ki szűkös lehetőségeit. Így — mondhatni — három kiterjedésben is érzékelnie kell a közösségek egymásra utaltságát, a nemzedékek egymásra épülését.

Ez jól hangzó, logikusnak tűnő okfejtés. Igazát azonban a gyakorlat szinte naponta megcáfolja. Ünnepi alkalmakkor vagyunk csupán közösségi lények, hétköznap azonban olyannyira elkülönülünk egymástól, hogy néha az az érzésem, nem is egy-egy könyvtár, még csak nem is annak egy-egy részlege lebeg munkája során a „könyvtáros-egyed” szeme előtt, hanem szinte kizárólag a saját munkaköre. Számos példát lehetne felhozni ennek alátámasztására, én azonban most csupán egyetlen kérdéskört szeretnék kiemelni, s ez a könyvtári kiadványok kötelezpéldányainak beszolgáltatása vagy pontosabban be nem szolgáltatása, egyáltalán e kiadványok nyilvánossága. A könyvtárosok közössége egyfelől a *Könyvtárosból* és a Hajdú-Bihar megyei Könyvtár bibliográfiájából, másfelől — talán — a nemzeti bibliográfiából értesül a könyvtárak kiadványairól. De csak abban az esetben, ha a *Könyvtáros* és Debrecen kap ismertetni való, az Országos Széchenyi Könyvtár pedig kötelezpéldányt. Szomorú dolog, hogy például a *Könyvtárosban* havonta legalább egy olyan kiadványról olvasok, amelyik nem kerül be a nemzeti könyvtár állományába. És nyilván vannak olyan művek is, amelyeket sem a nemzeti könyvtárnak, sem a Hajdú-Bihar megyei Könyvtárnak, sem a *Könyvtáros* szerkesztőségének nem küldenek meg!

Mi lehet az oka annak, hogy ilyenformán egy-egy könyvtár — mint a népmesében — meg is jelenteti kiadványát, meg nem is? Olykor tán restelli kissé az újszülöttjét? („Az igazgatónk szerint lapunk még nagyon jelentéktelen, majd küldünk kötelest, ha kinövi magát” — kaptuk a telefonválaszt egyik reklamációnkra, és nem is a kisbürgözdí könyvtártól, hanem egy pesti tudományos intézménytől.) Máskor meg éppen „túl jó” a kiadvány, kár lenne ingyen osztogatni. (Egyik megyei könyvtárunk olyannak tartja szép bibliofil sorozatát, mint a mesebeli királykisasszonyt: minden darbjáért külön reklamációval kell „megvívni”.) Akadhat még számos egyéb magyarázat is, olykor egyszerűen az előírások nem kielégítő ismerete. Bármilyen legyen is az ok, az ilyen, inkognitójukat megőrző kiadványok vajon kikhez jutnak el? A szaklapok nem ismertetik, a nemzeti bibliográfia nem regisztrálja őket, hacsak „szóbeszéd” útján nem terjed megjelenésük híre, vajmi kevesen fogják ezeket használni. Holott — ebben az egyben bizonyos vagyok — annyira egyetlen könyvtáros sem „elidegenedett”, hogy kizárólag önmagának publikáljon.

A Művelődési Minisztérium intézkedési terve a IV. országos könyvtárügyi konferencia ajánlásainak végrehajtására

Az 1981. június 2—3-án megrendezett IV. országos könyvtárügyi konferencia ajánlásai 10—15 éves időtartamra kitűzték a magyar könyvtárügy legfontosabb céljait, kijelölték megoldandó feladatait. Az ajánlások figyelembevételével a Művelődési Minisztérium intézkedési tervet készített a legfontosabb tennivalókra, amelyek megvalósításáért a minisztérium közvetlenül vagy közvetve, önmagában vagy másokkal együttműködve felelős.

Természetesen rendkívül fontos teendő az is, hogy a IV. országos könyvtárügyi konferencia ajánlásai, illetve az intézkedési terv figyelembevételével a könyvtárak felügyeleti szervei, fenntartói, a könyvtári koordinációs és hálózati központok, az együttműködési körök és az egyes könyvtárak szintén meghatározzák a legfontosabb, saját területükön végrehajtandó feladatokat.

A könyvtárügy legfontosabb feladatai

A következő időszakban három kiemelt feladat megoldását kell előtérbe állítani:

1. Tovább kell fejleszteni és ki kell terjeszteni a szakirodalmi információs rendszert. A könyvtárak szolgáltatásaikkal támogassák a tudományos, a kutatási és fejlesztési, az innovációs feladatok megoldását és a termelést, közvetítsék a világ tudományos eredményeit.

2. Nagymértékben javítani kell a gyermekek és az ifjúság könyvtári ellátását, mégpedig elsősorban az általános iskolai könyvtárak fejlesztése révén. A könyvtárhasználatra nevelést az oktató-nevelő munka szerves részévé kell tenni.

3. Fokozni kell a könyvtárak közművelődési szerepét, és emelni szolgáltatásaik színvonalát. A könyvtárak fordítsanak különös figyelmet az aktív korosztályok, valamint a hátrányos helyzetűek könyvtári ellátására.

I.

A könyvtárak és használók kapcsolatainak erősítése érdekében szükséges intézkedések:

1. Korszerűsíteni és bővíteni kell a könyvtárak könyvtárhasználatra nevelő tevékenységét és szolgáltatási rendszerét.

2. Ki kell dolgozni a könyvtárhasználatra nevelés metodikáját, és ennek oktatását be kell építeni a tanító- és a tanárképzésbe.

3. Valamennyi tantárgyra vonatkozóan — a tantárgyi didaktikához illeszkedően — ki kell dolgozni a könyv- és könyvtárhasználatra nevelés módszereit, s a pedagógusokat fel kell készíteni ezek alkalmazására. Az új tantervekhez illeszkedő szolgáltatásokat kell kifejleszteni, amelyek a hozzáférhető könyvekről, illetve könyvtári szolgáltatásokról tájékoztatnak; az iskolai könyvtárak számára mintakatalógusokat kell készíteni, tantárgyi bibliográfiákat kell kiadni.

4. Minden felsőoktatási intézményben, a legmegfelelőbb formát választva, tanítani kell a szakirodalmi források, szolgáltatások használatát.

5. Gondoskodni kell az Olvasó népeért mozgalom folyamatos irányításáról, tapasztalatainak rendszeres összegezéséről és a szükségleteknek megfelelő változtatásokról. Javaslatot kell kidolgozni a következő időszakban indítandó országos akciókra.

6. El kell készíteni a központi könyv- és könyvtárpropaganda hosszú távú tervét, és meg kell kezdeni megvalósítását. Felül kell vizsgálni a jelenleg alkalmazott mód-

szereket, új módszereket kell kifejleszteni, kipróbálni és elterjeszteni. Pályázatot kell szervezni e módszerek és eszközök kifejlesztésére és alkalmazására.

II.

A könyvtári rendszer működési és fejlesztési feltételeinek javítása érdekében szükséges intézkedések:

1. A könyvtári állománygyarapításra szolgáló anyagi lehetőségeket olyan mértékben kell fejleszteni, hogy — a felesleges párhuzamosságok felszámolása mellett — az országos dokumentumbázis választéka kövesse a dokumentumtermés, illetve a szükségletek növekedését. Az importot erőteljesen koordinálni kell. Javítani kell a kereskedelmi forgalomba nem kerülő kiadványok és más dokumentumok beszerzésének lehetőségeit.

2. Ki kell dolgozni a hazai könyvtárak nemzetközi kiadványcsere-tevékenységének koncepcióját, együttműködést és munkamegosztást kell kialakítani a legfontosabb cserekapcsolatokkal rendelkező könyvtárak között.

3. A kötelespéldány-szolgáltatási kötelezettséget a könyvtári dokumentumok további típusaira kell kiterjeszteni.

4. Meg kell határozni a központi szerepkörű könyvtárak archivális megőrzési kötelezettségeit. Meg kell indítani az Országos Tárolókönyvtár tevékenységét, s lehetővé kell tenni a könyvtárak főlépéldányainak fokozottabb gyűjtését és újraelosztását.

5. Ki kell dolgozni a könyvtári állomány megóvásának országos és hosszú távú koncepcióját. Olyan restauráló laboratóriumot kell létesíteni, amely az országos dokumentumvagyon egészét szolgálja. Meg kell erősíteni a hálózati központok állományvédelmi felszereltségét és szakembergárdáját; meg kell szervezni a könyvtári könyvkötőképzést és -továbbképzést.

6. Bővíteni kell a központi szerepkörű könyvtárak reprográfiai kapacitását; minőségileg fejleszteni kell a mikrofilmkészítés bázisait. Minden jelentősebb könyvtárban lehetővé kell tenni a mikrofilm használatát, meg kell teremteni e program központi támogatásának lehetőségét.

7. Továbbra is részt kell venni a nemzetközi együttműködésen alapuló számítógépes információs rendszerek tevékenységében és fejlesztésében; növelni kell a külföldi eredetű adatbázisok használatát, és hazai — együttműködéses — feldolgozáson alapuló adatbázisokat kell kiépíteni, elsősorban a társadalomtudományok területén; előbbre kell lépni az adminisztratív jellegű könyvtári munkafolyamatok automatizálásában.

8. Az Országos Széchényi Könyvtár új épületét meg kell nyitni a használók előtt. Korszerű tervek alapján kell gondoskodni az országos feladatkörű, a központi szerepkörű könyvtárak és a hálózati központok megfelelő elhelyezéséről és felszereléséről.

9. Az egyetemi és a főiskolai oktatási rendszer változásaihoz igazodva folyamatosan korszerűsíteni kell a képzés tartalmát, emelni színvonalát. A nappali tagozatos képzésben bővíteni kell a szakpárosítási lehetőségek körét. Budapesten és Szegeden meg kell teremteni a főiskolai szintű könyvtárosképzést: jól megalapozott hosszú távú prognózist kell készíteni a különféle képzési szintekkel és formákkal kapcsolatos igényekről, és a képzési keretszámokat ezekhez kell igazítani. Ki kell dolgozni a továbbképzés hosszú távú koncepcióját, és meg kell kezdeni megvalósítását.

III.

A könyvtári és tájékoztatási rendszer fejlesztése érdekében szükséges intézkedések:

1. Teljessé kell tenni a koordinációs központok körét, és meg kell határozni tevékenységük fő vonalait. Fokozatosan meg kell szervezni a területi és a szakterületi együttműködési köröket, ki kell alakítani működési modelljüket. Rendezni kell a szakkönyvtári hálózatok szervezetének, irányításának és tevékenységének még nyitott kérdéseit. Meg kell oldani az iskolai könyvtári hálózatok központjaival, illetve e hálózatok módszertani gondozásával kapcsolatos kérdéseket.

2. El kell készíteni, és folyamatosan korszerűsíteni kell a hazai szakirodalmi tájékoztató szolgáltatások központi nyilvántartását; a nyilvántartást rendszeresen közzé kell tenni.

3. Ki kell alakítani az országos könyvtári és szakirodalmi ellátás szempontjából legfontosabb intézmények, illetve szolgáltatások differenciált és részleges központi támogatásának rendszerét.

4. Értékelni kell a már működő központosított könyvtári ellátórendszerek tapasztalatait, és ennek alapján kell azokat továbbfejleszteni. Meg kell vizsgálni a több könyvtártípusra kiterjedő ellátórendszerek alkalmazhatósági körülményeit, és szorgalmazni kell ezek elterjesztését. Az ellátórendszerek számára egységesen használható kötetkatalógust kell készíteni.

5. Támogatni kell a könyvtárak ésszerű integrációját, a többfunkciójú könyvtárak kialakítását. Szorgalmazni kell a közös fenntartású könyvtárak elterjesztését, modelleket kell kialakítani működésükre, szolgáltatási rendszerükre. Kis településeken ki kell használni az általános művelődési központok létesítésében rejlő lehetőségeket. A szakszervezeti könyvtárak — megfelelő feltételek megléte esetén — törekedjenek területi feladatok ellátására is.

6. Ki kell dolgozni a mozgókönyvtári ellátás koncepcióját és telepítési tervét. Meg kell vizsgálni a mozgókönyvtári ellátás leggazdaságosabb technikai és szervezési megoldási lehetőségeit; meg kell indítani a megfelelő bibliobuszok hazai gyártását, és elő kell segíteni a megfelelő felvevőpiac kialakulását.

7. Ki kell dolgozni a központi szolgáltatások továbbfejlesztésének koncepcióját és az ezzel összefüggő számítógépesítési programot. A Magyar Nemzeti Bibliográfia gépi rendszerébe illesztve meg kell szervezni a központi katalóguscédula-ellátást. A hazai könyvtárakban található külföldi időszaki kiadványok központi nyilvántartását számítógépesíteni kell, és meg kell kezdeni a külföldi könyvek központi katalógusának automatizálását.

IV.

A könyvtári rendszer irányításának és felügyeletének fejlesztése érdekében szükséges intézkedések:

1. Folyamatosan gondoskodni kell arról, hogy a könyvtárpolitikai célkitűzések, feladatmeghatározások eljussanak a fenntartó és a felügyeleti szervekhez, megismerjék, elfogadják azokat, és törekedjenek végrehajtásukra. Rendszeressé kell tenni a konzultációkat a Művelődési Minisztérium és az érintett fenntartók és felügyeleti szervek között.

2. Erőteljesebben ki kell használni az Országos Könyvtárügyi Tanács és a könyvtárigazgatói tanácsok működésében rejlő döntéshozó és koordinációs lehetőségeket.

3. A könyvtárakat érintő jogszabályok korszerűsítésének a törvényerejű rendelet kiadásával megkezdett folyamatát meg kell gyorsítani; ki kell dolgozni a központi szerepet játszó könyvtárak tevékenységét befolyásoló szabályozók rendszerét, rendezni kell a térítéses könyvtári szolgáltatások körét, szabályozni kell az együttműködési vállalkozások gazdasági-szervezeti feltételeit, működési módját.

4. Egységes szakfelügyeleti rendszert kell kialakítani, amely kiterjed az egész könyvtári és szakirodalmi tájékoztatói rendszerre; ebben érvényesíteni kell az ágazati (hálózati), illetve területi elvet.

5. Ki kell dolgozni a könyvtári-informatikai szabványosítás tervét, és meg kell kezdeni végrehajtását; adaptálni kell az információcserére vonatkozó nemzetközi (elsősorban KGST) szabványokat.

6. A könyvtárakban a kutatási-fejlesztési tevékenységet középtávú kutatási program alapján kell folytatni; kiemelten kell kezelni az országos és a tárcaszintű főirányokhoz kapcsolódó — elsősorban hungarika — kutatásokat, valamint a technikai fejlesztési tevékenységet.

„Az kerül az élre, aki jól informált, aki kezelni tudja az információt, aki élni tud vele”

MARX GYÖRGY
fizikus,
Kossuth-díjas
akadémikus,
az Eötvös Loránd
Tudományegyetem
atomfizikai
tanszékének
vezetője

— A Trefort-kert és az egykori Esterházy (a mai Puskin) utca sarkán emelt egyetemi Fizikai Intézet lépcsőházában fehér márványtábla hirdeti, hogy itt kutatott és tanított 1886-tól 1919-ben bekövetkezett haláláig Eötvös Loránd, a fizika klasszikus mestere. A patinás épület első és második emeletén dolgozik az atomfizikai tanszék a hozzátartozó neutronfizikai laboratóriummal, Marx György irányításával. *Őt nem kell bemutatnunk; az atomfizika, asztrofizika, relativitáselmélet stb. terén végzett kutatásaival nagy hírnévre tett szert, a Nemzetközi Asztronautikai Akadémia levelező tagja, a bécsi egyetem tiszteletbeli professzora, az Eötvös Loránd Fizikai Társaság alelnöke, a TIT fizikai szakosztályának elnöke, a Fizikai Szemle főszerkesztője. Tudományos munkái és ismeretterjesztő könyvei ott sorakoznak könyvtáraink polcain. A nevezetes épület korszerűen átalakított helyiségeiben a „genius loci”, a hely szelleme sugallja, hogy mielőtt beszélgetésünk lényegére térnénk, megkérdezzem: miben látja a nagy előd jelentőségét és hatását?*

— Valóban abban az épületben van az atomfizikai tanszék, amelyet Eötvös Loránd építtetett saját tanszéke számára. A Puskin utca 5. számú épület utcai falán és a lépcsőházban is emléktábla hirdeti annak a magyar fizikusnak az emlékét, aki elsőként kapcsolta be tudatosan a magyar fizikai kutatásokat a nemzetközi információforgalomba. Eötvös József fia német egyetemeken ta-

nulhatott, ott ismerte meg a friss információs kapcsolatok, a nemzetközi véleménycsere fontosságát. Bizonyos értelemben az eötvösi tanszék utódjának valljuk magunkat.

Eötvös Loránd egyik nagy tette volt, hogy 90 esztendővel ezelőtt a magyar fizikusok és matematikusok informálására létrehozta a *Mathematikai és Fizikai Lapokat*. Ez a folyóirat fontos missziót, küldetést töltött be: bemutatta a nemzetközi tudományos élet és az induló hazai kutatás új eredményeit professzorok és tanárok, kutatók és érdeklődők számára. E lap jogutódja a *Fizikai Szemle*, amelynek szerkesztőbizottságát 25 éve vezetem. Ily módon a saját „újságírói” tapasztalatomból látom, milyen nehéz a mai, fejlettebb információs rendszerben megközelíteni azt a nemes célt, hogy egy folyóirat magyar nyelven kínálja hű keresztmetszetét az élő nemzetközi tudományos életnek. Mennyire szükség van ehhez a világ szakmánkban számottevő folyóiratainak figyelemmel kísérésére, de még ennél is többre: ott kell lenni konferenciákon, levelezni kell külföldi fizikusokkal, a könyveket és folyóiratokat lapozva meg kell érezni, mire figyel oda napjainkban a világ kutatói élvonala, mi a tudományos divat. Vajon korunk információáradatában észre tudjuk-e venni, hogy mi az, amit majd a jövő századok iskolakönyvei (fizika- és történelemkönyvei) feljegyezésre, megtanításra méltónak tartanak?

— Az egyetemen sokan tudnak róla, hogy a fizikai tanszékek könyvtárainak egyesítésében professzor úrnak meghatározó szerepe volt. Ma hogyan működik ez a könyvtár?

— Az épület leghitelesebben eötvösi emléke a könyvtár, belső, fából készült csigalépcsőjével a száz év előtti egyetemet idézi fel. Ehhez a könyvtárhoz meglehetősen személyes emlék is fűz. Mint az ELTE fizikai tanszékeinek megbízott könyvtárosa, fiatal tanársegéd koromban, az ötvenes években, itt hoztuk létre a tanszékek egyesített fizikai könyvtárát. Emlékszem, ruháskosárban cipeltük a sárguló, százéves folyóiratköteteket, és

áhitattal raktuk fel a polcra azokat, amelyek a modern fizika születését jelentő tanulmányokat tartalmazták. Ha ma régebbi folyóiratban kell egy kutatónak valami után néznie, bárhol is az országból ide tér be. *Pataki Éva* könyvtárosi szakképzettséggel és szakértelemmel gondoskodik itt a múlt és a jelen kapcsolatának folyamatosságáról. 40 ezer kötetes állományával ma is ez a legjobb egyetemi fizikai szakkönyvtár, amelynek csendjében professzorok és hallgatók a szabadpolcra levéve olvashatják a könyveket, nézhetik át az üveg alól kiemelt friss folyóiratokat.

— *Előadásaiban és írásaiban visszatérő gondolat, hogy az ifjúságot öntevékeny ismeretszerzésre, az információk közötti szelektálás, a rostálás készségének kifejlesztésére és alkotó cselekvésre kell nevelni. E munkájában hogyan segítik a könyvek és az egyéb dokumentumok?*

— Tisztelem a könyveket. A Nobel-díjas fizikusok által dedikált példányok azokra a beszélgetésekre emlékeztetnek, amelyek számomra a legközvetlenebb és legautentikusabb módon tették lehetővé a tudomány szivedobbanásainak követését. Egyes kötetekben teljesen otthon érzem magam, bennük úgy nézek utána valamely bizonyításnak vagy adatnak, mint saját agyam rekeszeiben. Külföldön járva az előadói tiszteletdíjak jelentős hányadát költöm könyvekre: azoknak az újdonságoknak a megvásárlására, amelyek talán csak egy év múlva érkeznek meg könyvtárainkba. (Vagy akkor sem, hiszen a könyvtári valutaköltségvetést nálunk szinte teljes egészében a folyóiratok emésztik fel.) Bevallom: most leginkább saját otthoni könyvtáramat használom, sőt tanítványaim, munkatársaim is gyakran innen kéri kölcsön a máshol hozzá nem férhető (kikölcsönözött vagy meg sem rendelt) köteteket. Azt vallom: a könyv arra szolgál, hogy olvassák. Így fordulhat elő, hogy egyes „fejlemhez nőtt” köteteket már többször kellett beszereznem.

A folyóiratok frissebbek. Négy külföldi folyóirat szerkesztésében is részt veszek. Lakásomra is több külföldi folyóiratot járatok, mint magyart. A folyóiratok szolgáltatják a téglákat, amelyekből az átfogó elméleteket, a kulturális szintézist meg kell alkotni. Mert egyetértek *Wigner Jenő*vel, hogy erre a szintézisre szükség van, enélkül az intellektuális birtokbavétel nélkül idegennek, ellenségesnek érzi az ember a tudományt. De a mai folyóirat-áradatban épp ez az áttekintés a nehéz! Túl sok az átfedés, lényeges keveredik lényegtelenel, hamis az igazsal.

— *Mint kutatónak mi a véleménye az információk megszerzésének mai lehetőségeiről?*

— Az információáradatban kiigazodni — épp ez a nehéz az induló kutató számára. Jelen évtizedeinket már nem annyira atomkornak, az úrkutatás korának hívják, hanem az információ korszakának. *Az kerül az élre, aki jól informált, aki kezelni tudja az információt, aki élni tud vele.* Az információnál nincsenek nyersanyagproblémák. A bitnek, vagyis az információ egységének nincs tözsdén jegyzett árfolyama. Egy kifejező szonett kevesebb papírt és nyomdafestéket igényel, mint a giccses ponyva, mégis nagyobb az információ-tartalma.

Nos, ebben az információrobbanásban, épp az olyan gyorsan fejlődő területeken, mint a fizika és a biológia, vált nehézkessé az információátadásnak nyomdákra, könyvtárakra, folyóirat-rendelésekre alapozott működése. A fiatal és az idős kutató számára például talán a legtanulságosabb olvasmányok a konferenciái kiadványok, amelyek tartalmazzák a felkérésre készült, összefoglaló előadások naprakész áttekintését, a legkiemelkedőbb elmék kötetlen eszmefuttatásait a tudomány fejlődésének trendvonalairól. Itt találkoznak és ütköznek az egymás mellett futó, azonos témáról eltérő következtetésre jutó kísérletek és feltevések. Nos, ezek a konferenciái kötetek általában nem kerülnek könyv-árusi forgalomba (a hagyományos nyomdai előállítás megbocsáthatatlanul késleltetné megjelenésüket), gyakran még áruk sincs. Sokukat vagy ingyen lehet megszerezni, vagy sehogy. Leginkább úgy lehet ebbe a nemformalizált, azaz nem intézményesített folyóirat-onnani vérkeringésbe bekerülni, hogy mi is rendezünk a világ számára érdekes konferenciákat (a nemzetközi információcsere hálózatának részeként), hogy tőlünk is szétsugárzódjanak ilyen konferenciái kiadványok a távoli földrészekre.

— *Gyorsuló időnkben az elektronika vívmányai: a számítógépek, tranzisztorok, mikroprocesszorok stb. rohamos fejlődése egész világunkat átalakítja. A mesterséges intelligencia, a számítástechnika alkalmazása például az információközlés formáját és tartalmát egyaránt megváltoztatta. Nem szorul emiatt háttérbe az ember szellemi tevékenysége?*

— Nem, mert a konferenciái kiadványoknál, a folyóiratoknál küldött tanulmányoknál, a sokszorosított preprinteknél — vagyis előnyomatoknál —, melyeket a gépi agy feldolgoz, sokkal nagyobb becse van az embernek, a szemé-

lyes jelenlétnek, a közvetlen érintkezésnek. Az atomfizikai tanszékről évente csak az nem megy külföldre, aki nem akar, akinek nincs mondanivalója mások számára, akit ezért nem hívnak sehova. Jelenleg az egyik közvetlen munkatársam a koppenhágai Bohr-intézetben dolgozik, a másik a californiai Berkeley-ben. Onnan küldi és hozza majd az információkat.

Tanszékünkön csütörtök délután rendszeresen belső, külső és külföldi előadók beszélnek, mégpedig nem annyira az elért eredményekről, mint inkább az időszzerű nyitott kérdésekről, kutatási irányokról. Legalább annyi közöttük a nem fizikus (mérnök, biológus, nyelvész), mint a fizikus. Ezeket a dialektikus eszmecserét már nem is illik komolykodóan előadásnak vagy szemináriumnak nevezni. Teáknak hívjuk őket, hangulatilag kicsit emlékeztetnek a régmúlt idők beszélgetéses, peripatetikus módszereire, irodalmi szalonjaira.

Bizony, a Gutenberg-galaxisba betört az információáradat, az elektronika, a légiposta, és összeütközött a minden eddigénél hosszabb nyomdai átfutással, égisz szökkenő dollárakkal, a könyvtári polcokon már helyet sem találó könyvek elhelyezésének gondoljaival, állandó könyvtári helyszűkével. Pessimista szavak? Alig hiszem. Ott támad dialektikus feszültség az egyenlőtlen ütemű fejlődésből, ahol gyors a haladás. Állni csak egyféle sebességgel lehet, de előrejutni sokféle ütemben. Naponta több levelet

hoz a légiposta, a fontosabb adatokról táviratok tudósítanak, a szomszéd szobában xerox működik, a folyosón szerezlik a telexet, odahaza számítógép dolgozik. És a nagyvilág sok táján velünk szinkronban ismerik és becsülik munkánkat.

— *Visszatérve jelenlegi gondjainkhoz: mint számos sikeres könyv (Túl az atomfizikán, Jövönk, az Univerzum, Életrelvaló atomok, Jövődöben stb.) szerzője, miként látja professzor úr könyvkiadásunk helyzetét?*

— Talán úgy hangzottak válaszaim, mintha a könyvek ellen beszélnék. Ha így volna, nem írtam volna egy tucat könyvet, nem élnének újabb tervek a fejemben. Otthon, az esti csendben, az asztali lámpa mellé az újszerű gondolatokat szobánkba hozó könyv illik. Meghat, hogy egy folyóiratcikk néhány száz (a Fizikai Szemle esetében néhány ezer) olvasója helyett a könyv révén tízezer vagy akár százezer embert elérnek gondolataink. Ilyen tudományos érdeklődést régebben elképzelhetetlenek tartottunk. Hálás vagyok könyveim olvasóinak érdeklődésükért, és kicsit büszke is arra, hogy ezek a könyvek csakhamar hiánycikké válnak. Ilyenkor az érdeklődő a könyvtárhoz fordul segítségért. A hazai tudományos és ismeretterjesztő könyvkiadás kulturális életünk egyik büszkesége, amit akár irigyelhetnek is tőlünk a gazdagabb és fejlettebb országok.

Dr. Móra László

Szerkesztői üzenetek

VARGA-SABJÁN GYULA, KISKUNHALAS. Örömmel tesszük közzé híradását arról, hogy *Gál Jánosné* pedagógus, szakfelügyelő, a Balotaszállási Községi Könyvtár rész munkaidős vezetője 1981. aug. 20-a alkalmából megkapta A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetést. A lapunk decemberi számában megjelent felsorolásból azért maradt ki neve, mivel a Művelődési Közlöny *Gál Jánosné* csupán szakfelügyelőként nevezte meg. Nyomatékosan kérjük a könyvtárvezetőket, hogy ügyeljenek rá: a tanácsok által készített felterjesztésekben mindig szerepeljen a kitüntetendők könyvtáros mivolta is, ha azonban a Művelődési Közlöny mégsem említené ezt, legalább utólag értesítsenek bennünket. Az augusztusi kitüntetésekhez az esetleges pótlásokat, helyesbítéseket október végéig várjuk.

TÖBBEKNEK: Igazuk van, a tankönyvek elosztása nem tartozik a Könyvértékesítő Vállalat feladatkörébe. Arról azonban, hogy ez végül is a Művelt Nép tennivalója lesz, az érdekeltek még nem tudhattak, amikor *Bereczky László* interjú készített *Drucker Tiborral*, a Könyvért igazgatójával. A változtatás lapunk márciusi számának kinyomtatása közben történt. Ha egyszer egy átszervezés megindul...

ÁLLOMÁNYGYARAPÍTÓKNAK: Újból megismételjük, hogy az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ nem foglalkozik kiadványainak terjesztésével — ezek a Könyvértékesítő Vállalat könyvtárellátó főosztályától szerezhetők be. Címe: Budapest, Pf. 204. 1391.

A szakszervezeti könyvtárak helyzete és feladatai

Mi jellemzi a szakszervezeti közművelődési könyvtárak jelenlegi helyzetét, mik a főbb gondok, s melyek a soron következő feladatok? E kérdésekről váltottak szót az iparági-ágazati szakszervezetek és az SZMT központi könyvtárak igazgatói az idén márciusban azon az egéssznapos tanácskozáson, amelyet a SZOT kulturális, agitációs és propagandaosztálya hívott össze.

Hozzáértő, felelősségteljes együttgondolkodás jellemezte a tanácskozást, amely — megítélésünk szerint — elérte célját: áttekintette a SZOT 1980. szeptember 29-i elnökségi határozatának végrehajtását, s ráirányította a figyelmet a következő időszak fontosabb tennivalóira. Lehetetlenség felsorolni valamennyi megtárgyalt vagy felvetett kérdést, témát, de nem is ez a célunk. Csupán arra törekszünk, hogy az elhangzott tények, adatok alapján vázlatos, távolról sem teljes képet rajzoljunk a szakszervezeti könyvtárügy mai jellemzőiről és főbb feladatairól.

Előbb azonban vizsgáljuk meg a szakszervezeti könyvtárak helyzetét a számok tükrében.

Számok és feladatok

1981-ben a szakszervezeti közművelődési *könyvtári szolgáltatóhelyek száma 5 591* volt. Hatalmas szám ez, könnyen rámondhatjuk, hogy túlságosan is nagy. Valóban annak *tűnhet*, ha nem vesszük figyelembe, hogy 42,5 százalékuk (azaz 2376 szolgáltatóhely) fiókkönyvtár, amely nélkül a munkahelyek könyvtári ellátása megoldhatatlan volna. A számok mögött ezért meg kell látnunk a valóságos helyzetet is: a munkahelyek sokasága és sokfélesége, jellemző sajátosságai miatt szükség van ezekre a fiókkönyvtárakra! Nélkülözhetetlenek, hiszen olyan pontokon működnek — nagy kiterjedésű, több kijáráttal rendelkező munkahelyeken, az üzemek egyes részlegeiben vagy kevés dolgozót foglalkoztató telephelyein, a vállalatok művelődési otthonaiban, üdülőiben stb. —, ahol ez az *egyetlen* elképzelhető formája a dolgozók tömeges könyvtári ellátásának.

E szolgáltatóhelyek fontosságát bizonyítja az is, hogy a munkahelyi könyvtárakba beiratkozottak mintegy 21,5 százaléka (133 028 olvasó) a fiókkönyvtárakat látogatja. S arról sem feledkezhetünk meg, hogy a legnagyobb arányban közöttük található a kezdő könyvtári olvasók.

Egyébként a munkahelyi könyvtárakba *beiratkozott olvasók száma* 1981-ben 619 568 volt, valamivel több mint 0,2 százalékkal kevesebb az 1980. évi olvasói létszámnál. Visszaesésről mégsem beszélhetünk, mert ugyanakkor a lehetséges olvasók száma, azaz a könyvtárral ellátott munkahelyeken dolgozók száma egy év alatt ennél nagyobb mértékben, csaknem 2 százalékkal csökkent (2,19 millióról körülbelül 2,15 millióra).

A beiratkozott olvasóknak változatlanul több mint fele fizikai dolgozó, 54,2 százalékuk szocialistabrigád-tag. Ezek elismerésre méltó eredmények. Csökkent viszont a látogatók (4 008 637) száma kb. 2,3 százalékkal, s a kölcsönzött könyvtári egységek 11 162 884-es száma is mintegy 1,2 százalékos visszaesést jelez.

Az önálló helyiséggel rendelkező könyvtárak száma 1981-ben: 1122 volt. Noha ezzel még távolról sem lehetünk elégedettek, és azt is tudjuk, hogy az önálló helyiség mérete sokszor alatta marad a kívánalmaknak, mégis kedvező folyamatnak, lassú, de állandó javulásnak vagyunk tanúi.

Az 1981. évi *könyvtári állomány* (10 580 379 egység) 4 százalékkal nagyobb, mint az 1980. évi volt. Ennél is örvedetesebb, hogy a szakszervezeti könyvtárak — a közismerten nehezebb gazdasági helyzet, a rosszabb anyagi körülmények ellenére is — mintegy 8,45 százalékkal többet, összesen 27 778 191 forintot költöttek állományuk gyarapítására az elmúlt évben, mint 1980-ban. Végül idézzünk még egy statisztikai adatot: 1980-hoz képest 0,9 százalékkal nőtt a szakszervezeti könyvtárakban dolgo-

zők száma. (Sajnos, változatlanul kevés, mindössze 751 a főfoglalkozásúak száma.) S amit okvetlenül hangsúlyoznunk kell: az 5 765 könyvtári dolgozó mintegy 70 százaléka, csaknem 3400 könyvtáros *társadalmi munkás*. Az ő tevékenységüket illeti a legtöbb elismerés; munkájukat a szakszervezetek nagyra értékelik, megbecsülik. Ők azok a lelkes, ügyszerető szakszervezeti aktivisták, akik idejüket feláldozva, rengeteg fáradságot vállalva szolgálják a szakszervezeti könyvtárügyet.

A szakszervezeti közművelődési könyvtárakkal szemben támasztott követelményeket és a főbb feladatokat hosszú távon két dokumentum határozza meg. Az egyik: a már említett SZOT-elnökségi határozat, melynek címe *A szakszervezeti közművelődési könyvtárak tartalmi fejlesztésének alapelvei, szervezeti és működési rendszere*. A másik pedig *A szakszervezeti könyvtárak egyes típusainak feladatai és működési feltételei (normatívái)*. Ez utóbbi a SZOT kulturális, agitációs és propagandaosztályának irányelveként jelent meg 1981-ben. (Mindkét dokumentumot mellékletben közölte a *Könyvtáros* 1982. márciusi száma).

E dokumentumok az 1981 júniusában megrendezett IV. országos könyvtárügyi konferencia másfél-kétéves előkészületének az időszakában születtek, s mindkettőről elmondható, hogy nem csupán az adott időszak jellemző jezeit, hanem a kötelező ösztönesség ismérveit is magukon viselik. Olyan célokat tűztek ki, és olyan feladatokat szabtak a szakszervezeti könyvtáraknak, illetve irányítóiknak és fenntartóiknak, amelyek — néhány hónappal később — a könyvtárügyi konferencia téziseiben s a konferenciára készült — a magyar könyvtárügy helyzetét és fejlesztési programját megfogalmazó — dokumentumban, majd a konferencia ajánlásaiban is megjelentek (lásd a *Könyvtáros* 1981/5., 7., 8. és 10. számát).

Milyen főbb következtetések vonhatók le a szakszervezeti könyvtárak fejlődésére, jövőjére vonatkozóan? Mik a központi könyvtárigazgatók tanácskozásán is felvetődött főbb kérdések, amelyekkel a következő időben, így a VI. ötéves terv időszakában is foglalkozniuk kell a szakszervezeti könyvtáraknak és az irányító, fenntartó szakszervezeti szerveknek?

A szakszervezeteknek a jövőben is kiemelt feladatuk lesz, hogy megteremtsék, fenntartsák és működtessék a munkahelyi könyvtárakat, folyamatosan gyarapítsák, s változatosabbá, vonzóbbá tegyék szolgáltatásaikat. A másik rendkívül fontos feladat pedig az, hogy a szakszervezeti könyvtári hálózatok egymással összefüggő ellátó rendszerként működve oldják fel a merev hálózati határokat, s működjenek együtt más hálózatokkal!

Információs bázis, szakszervezeti irodalom — fiatalok a könyvtárban

A jövőben a szakszervezeti könyvtáraknak is jobban kell törekedniük arra, hogy a könyvtár ne csupán kölcsönzőhely legyen, hanem az alapellátás mellett mindjobban megfeleljen annak a napjainkban egyre erősödő igénynek, ma már alapvető követelménynek, hogy *a munkahelyi könyvtár a dolgozók helyi információs bázisává váljék!* Ennek elsősorban az önálló könyvtárak esetében kell szinte kötelező előírázatnak lennie, de hangsúlyozottan ajánlott feladata mindez a nagyobb letéti könyvtáraknak is, amelyekben részfoglalkozású, esetleg főfoglalkozású könyvtáros is dolgozik!

Az információs bázis kapcsán vetődött fel, de a könyvtári munka többi területén is követelmény a minőség előtérbe kerülése! Például: sajnos, ma még sok helyen előfordul, hogy a könyvtár munkájának egyetlen megítélési szempontja a könyvtárba beiratkozott olvasók száma. Holott az a kívánatos, hogy az olvasólétszám növelése mellett a könyvtári munka tartalmi fejlesztésére is hangsúlyt helyezzünk. Ez utóbbihoz tartozik az az alapvető követelmény is, amire *Juhász Jenő*, a Művelődési Minisztérium könyvtári osztályának vezetője szintén felhívta a központi könyvtárigazgatók figyelmét: mindenki a neki legmegfelelőbb helyen, egyszerűen és gyorsan jusson hozzá a számára fontos információkhoz. Ezért vált a szakszervezeti közművelődési könyvtárak egyik legfontosabb, sajátos feladatává, hogy kellő mélységben és szélességben, működési területük igényeinek megfelelően *gyűjtsék a szakszervezeti mozgalom irodalmát!* Az egyes üzemi, vállalati könyvtárakban a szakszervezeti mozgalom

teljes magyarországi irodalmának összegyűjtése lehetetlen, az viszont elgondolkodtató, hogy sok helyen még a nagyobb könyvtárakban is hiányoznak a szakszervezeti mozgalom általános kérdéseivel foglalkozó igen fontos könyvek, kézikönyvek! (Például a *Szakszervezeti lexikon*, *A magyar szakszervezeti mozgalom határozatai 1—2. kötet* stb.) Az sem jó, ha olyan kiadványok, füzetek sem találhatók meg, amelyek közvetlenül segíthetik az alapszervezetek, bizalmiak, tisztségviselők munkáját. (Például a *Szakszervezeti Értesítő*, *Kérdezték az információs jelentésekben* stb.)

Éppúgy, mint korábban, a szakszervezeti könyvtáraknak ma is feladatuk, hogy újabb olvasókat, olvasói rétegeket vonjanak be a könyvtárlátogatók sorába, bővítsék a könyvtárhasználók körét, mégpedig elsősorban a szocialista brigádok, a fizikai dolgozók, a munkásszálláson lakók és a *szakmunkástanulók* köréből. A könyvtárosok magukénak vallják e feladatot, s erőfeszítéseik eredményeiről a már idézett statisztikai adatok is tanúskodnak, a szakmunkástanulókkal való foglalkozásban azonban további előrelépésre van szükség.

A felszólalók beszámoltak mindazokról az új és jó kezdeményezésekről (olvasótáborok, klubok, irodalmi műsorok, rendhagyó tanórák, játékos könyvtárhasználati foglalkozások stb.), amelyek e téren születtek, s amelyeknek pusztá felsorolása is meghaladná e cikk kereteit. Többen — köztük *Papp István* is — felvetették, hogy a szakszervezeti könyvtárak nagyobb részt vállalhatnának a szakmunkásképző intézetek könyvtári segítségéből. Ezzel egyetértünk, s bizonyára a könyvtárak is szívesen vállalkoznak a feladatra. De a lelkesedésen kívül az is szükséges, hogy egyrészt *előzetesen* felmérjük, mire és milyen mértékben volna szükségük a szakmunkásképző intézeteknek, másrészt pedig fel kell becsülni azt is, hogy milyen feltételekkel vállalhatják a szakszervezeti könyvtárak e feladatot.

Szó esett a tanácskozáson az ifjúság más rétegeinek és a gyermekeknek a könyvtárhasználatra való neveléséről is. 1981-ben a szakszervezeti könyvtárakban a 14 éven aluli olvasók száma megközelítette a negyvenezretet. Azért jelentékeny ez a szám, mert tekintetbe kell vennünk, hogy a szakszervezeti könyvtárak — sajátos helyzetükből adódóan — csak kivételesen, kevés helyen (szinte kizárólag csak a területi ellátást is végző könyvtárak) találkozhatnak ezzel a korosztállyal.

Szolgáltatások, együttműködés, integráció, betegkönyvtárak

A szakszervezeti könyvtáraknak új, változatos és igényesebb *szolgáltatásokat* is be kell vezetniük, s a jelenleginél bővebb szolgáltatási választékot kell nyújtaniuk (szakirodalom, hangos—képes szolgáltatások stb.). Mindenütt arra kell törekedni, hogy megkeressék és elterjesszék azokat az ésszerű és gazdaságos formákat, eszközöket, amelyek lehetővé teszik a könyvtári szolgáltatások körének bővülését és színvonalának emelkedését. Ez még akkor is alapvető feladatuk a szakszervezeti könyvtáraknak, ha jól tudjuk, hogy újabb anyagi terheket ró a könyvtárra, ráadásul olyan öt-éves tervidőszakban, amelyben a működési feltételeknek csak szerény ütemű fejlesztésével számolhatunk. Kívánatos, hogy e szolgáltatások átvételében a szakszervezeti könyvtárak a jövőben jobban együttműködjenek, mégpedig a más hálózathoz tartozó könyvtárakkal is. Az üzemi, munkahelyi könyvtárak bátran vegyék át más könyvtárak szolgáltatásait. Ezzel egyidőben azonban meg kell szüntetni a felesleges párhuzamosságokat, átfedéseket, s le kell számolni a presztízsszemponctokkal! Szerencsére mind ritkábban találkozunk az önállóságnak nevezett elkülönüléssel, az együttműködés előli elzárkózással. A könyvtárosoknak, az irányítóknak és a fenntartóknak egyaránt arra kell törekedniük, hogy ezek a tartalmi munka további fejlődését akadályozó jelenségek lehetőleg még elvélve se forduljanak elő. A jelenlegi, nehezebb gazdasági körülmények az eddiginél is kevésbé engedik meg az ilyen jelenségekkel óhatatlanul együtt járó felesleges anyagi ráfordításokat!

A központi könyvtárak igazgatóinak márciusi tanácskozása sokat foglalkozott a könyvtárak közötti együttműködés és az integráció témakörével. A résztvevők teljes mértékben egyetértettek azzal a célkitűzéssel, hogy a jövőben bátrabban kell élni a más-más hálózatokhoz tartozó, más-más típusú könyvtárak összevonásával vagy közös üzemeltetésével és az életképtelen könyvtári egységek megszüntetésével. E tárgykörben a felszólalások alapján *három* kérdéskört kell megemlítenünk:

Ahol erre lehetőség nyílik, és igény van rá, szorgalmazni kell a *munkahelyi szakkönyvtárak és a szakszervezeti közművelődési könyvtárak összevonását*. A munkahelyi könyvtárak körében néhány éve már megkezdődött, s napjainkban örvedetesen felgyorsult ez a fajta integrálódási folyamat, tehát a célkitűzés helyességét már több jó példa is igazolja. Így Győr-Sopron, Hajdú-Bihar vagy Vas megyéé, de Veszprém megyét is megemlíthetjük, ahol a Helyiipari és Városgazdasági Dolgozók Szakszervezetének könyvtárában tervezik a kettős funkciójú (szak- és szakszervezeti) könyvtárak rendszerének kialakítását.

Sajnos, az összevonástól ma még sok olyan üzem és vállalat is idegenkedik, ahol pedig ésszerű, hasznos és gazdaságos volna ez a megoldás. Másutt — éppen ellenkezőleg — nem vizsgálták meg alaposan az igényeket, lehetőségeket, feltételeket, s így azután a külön is szükséges, jól működő szakszervezeti és szakkönyvtárakat szintén egyesítették. Sőt, az összevonás olykor valamelyik könyvtár eredeti funkciójának a rovására történt. A kedvezőtlen tapasztalatok miatt ezért hangsúlyozzuk a következőket:

A szakszervezetek törekedjenek arra, hogy a következő években az eddiginél is gyorsabb ütemben vizsgálják meg és támogassák — mindenekelőtt a kis- és középüzemekben — a kettős funkciójú (szakszervezeti és szak-) könyvtárak létrehozását. A szakszervezeti könyvtárügy fejlődésének egyik alapfeltétele, hogy jobban kiaknázzuk az összevonásban rejlő igen nagy lehetőségeket.

Az integráció célja ne csupán az eszközök és erők gépies egyesítése legyen, hanem ennek révén valamennyi dolgozó könyvtári ellátásának minőségi javítása is. A könyvtárak összevonására csak a kisebb teljesítményre képes, egymás mellett, de egymástól függetlenül működő könyvtárakban kerüljön sor: ahol ezt a körülmények indokolják, lehetővé és célszerűvé teszik; ahol a szükséges feltételek már megvannak, vagy az összevonáskor megteremthetők, és az integráció semmiképpen sem megy az eddigi könyvtári munka színvonalának a rovására; illetve ahol várható a könyvtári szolgáltatások színvonalának emelkedése és olyan erőteljes, hatékonyan működő könyvtár létrejötte, amely egyidejűleg több funkció betöltésére is alkalmas.

A fentiek értelemszerűen más típusú összevonásokra is vonatkoznak, például a kórházi közművelődési könyvtárak és a *betegkönyvtárak* integrálására. Ezen a területen a hosszú évekig tartó vajúdást követően napjainkban országszerte mind több eredményről számolhatunk be. Mindez az egészségügy könyvtárosainak, az SZMT központi könyvtáraknak és főként az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete központi könyvtárának kezdeményezőkézségét, lelkes és hozzáértő munkáját dicséri. E könyvtár egyeztető tevékenységének eredményeként már sok helyütt megkezdték működésüket az olyan szakszervezeti közművelődési könyvtárak, amelyek elvállalták a betegkönyvtári ellátását is. A könyvtárügyért felelős szervek összefogásának, a szellemi és anyagi erők egyesítésének jó példájaként említhetjük Nyíregyházát, ahol a megyei kórház adja a könyvtár önálló helyiségét, a főfoglalkozású könyvtáros bérét és az évi 20 ezer forintos könyvbeszerzési keretet. Ehhez járul még a kórház szakszervezeti bizottságának évi 20 ezer forintos juttatása könyvek beszerzésére. Az SZMT központi könyvtár pedig az egyesített könyvtár szakmai-módszertani gondozását látja el. A szabadpolcos könyvtárhelyiségen kívül a kórház 25 osztályán is kölcsönöznek a betegeknek.

Ehhez hasonlóan működnek betegkönyvtárak Budapesten is (például a Péterfy Sándor utcai kórházban és a László-kórházban), s további ilyen kezdeményezések vannak születőfélben Balassagyarmaton, Körmenten, Mohácson stb.

A lakóterületi ellátás

Sokat foglalkozott a tanácskozás a szakszervezeti és a tanácsi közművelődési könyvtárak együttműködésével, különösen a munkahelyi könyvtáraknak a lakóterületi ellátásban való részvételével, a vele szemben támasztott követelményekkel, de a korlátozott lehetőségekkel is. Példák sokasága bizonyítja, hogy az elmúlt években — ha nem is a kívánatos gyorsasággal — fejlődött a tanácsi és a szakszervezeti könyvtárak közötti együttműködés; szakmai, közművelődési tevékenységükben szorosabbá vált a kapcsolat.

Tisztában vagyunk annak szükségességével, hogy a szakszervezeti könyvtáraknak az eddiginél nagyobb mértékben kell a területi (lakossági) ellátást vállalniuk — főként az ellátatlan, munkások lakta peremkerületekben, az állami gazdaságok telephelyein, illetve a bányászközségekben. A tétel fordítva is érvényes: támogatást érdemel az a megoldás is, amely szerint — a szakszervezeti szervek és az illetékes központi könyvtár egyetértésével vagy egyenesen felkérésükre — a tanácsi közművelődési könyvtár látja el valamelyik kisebb üzemben vagy nagy költséggel megközelíthető munkahelyen, helységben a munkahelyi könyvtári feladatokat. Mindezek ellenére a nyilvános (területi) ellátást is végző szakszervezeti könyvtárak száma 1981-ben csupán 253 volt. Ez kevés. Egyetértünk tehát azokkal, akik (mint például Juhász Jenő, Papp István) a tanácskozáson leszögezték, hogy „jobban kellene nyitni a lakóterület felé”. Csakhogy a szakszervezeti könyvtárak lehetőségei e téren igencsak korlátozottak! Túlnyomó többségük *nem alkalmas* területi ellátásra, mert a gyárkapun, vállalaton, intézményen *belül* található, emiatt a lakosság számára hozzáférhetetlenek. Ebből következik, hogy területi ellátást szinte kizárólag csak azok a szakszervezeti könyvtárak vállalhatnak, amelyek mindenki számára, „az utcáról is” megközelíthetők.

Gondot okoz az is, hogy a munkahelyi könyvtárak nem rendelkeznek bőségszaruval (többletlétszám, több pénz stb.), amely lehetővé tenné, hogy önerőből, „korlátlanul” magukra vállalják a területi feladatokat, anélkül, hogy az nem gátolná őket *eredeti* feladataik teljesítésében, s nem menne a munkahelyi könyvtári ellátás színvonalának rovására. A legkedvezőbb megoldás tehát az *lenne*, ha a szakszervezeti könyvtárak lehetőségeik szerint bekapcsolódnának a nyilvános könyvtári ellátás rendszerébe, úgy hogy az érintett tanácsi szervekkel írásban megállapodnának a feltételekről, köztük a közös teherviselésről is. Így egyrészt maradéktalanul eleget tehetnének munkahelyi könyvtári feladataiknak, másrészt pedig — a lakosság igényeinek és a könyvtár végzett munkájának megfelelő nagyságú támogatással — képessé válhatnának a lakóterületi feladatok megoldására is. Sajnos, ma még elég szűken csörgezik ez a forrás.

Életképtelen önálló könyvtárak helyett jól működő letéti ellátást!

Az *életképtelen könyvtári egységek* kapcsán két dologról kell szót ejtenünk. Az egyik: *önállóságuk* megszüntetése. A szakszervezeti közművelődési könyvtárak esetében az 1970-es években kedvező átrendezési folyamatot figyelhettünk meg, ennek során jórészt megtörtént a szakmai követelményeknek meg nem felelő önálló könyvtárak letétekké való átsorolása. Az önálló könyvtárak száma az 1971-es 911 helyett jelenleg csak 345. Nem szükséges magyarázni, milyen mértékben segítette ez a szakszervezeti könyvtári rendszer megszilárdulását. De még ma is találhatóak — főként Budapesten, azoknak az iparági-ágazati szakszervezeteknek a hálózataiban, amelyek nem rendelkeznek központi könyvtárral; kisebb számban pedig vidéken is — olyan önállónak besorolt könyvtárak, amelyek alkalmatlanok az önálló működésre, s egyre kevésbé felelhetnek meg a velük szemben támasztott növekvő követelményeknek. Ezért javasoljuk, hogy az 1500 dolgozónál kevesebbet foglalkoztató munkahelyeken — ahol a működéshez jelenleg nincsenek meg a normatívákhoz megfelelő feltételek — vizsgálják meg a könyvtárak fenntartói: várható-e a következő években érdemi javulás, s ha nem, akkor kapcsolják be a könyvtárt valamelyik hálózat letéti ellátási rendszerébe.

A kérdéskör másik része: egyetértünk azzal, hogy meg kell szüntetni az életképtelen kis könyvtári egységeket, s hogy általában is az erők összpontosítására kell törekedni. Ezért kérjük a szakszervezeti hálózati központokat, hogy az eddiginél gyorsabb ütemben és kritikusatban vizsgálják felül a hálózatukhoz tartozó egységeket! Azoknak a letéteknek esetében, ahol a dolgozók és az olvasók létszáma nem indokolja a további fenntartást, illetve ahol az elhelyezés, a működtetés körülményei nem megfelelőek, és nem is várható javulás, kezdeményezzék a letéti könyvtár megszüntetését. Ezt a feladatot az eddiginél sokkal határozottabban, következetesebben kellene végrehajtani, hiszen mind az ésszerűség, mind a rendelkezésünkre álló anyagiak szűkös volta erre kényszerít bennünket.

Gondosan ügyeljünk azonban arra, hogy a kis letétek megszüntetését mint célt ne értelmezzük mereven. Elképzelhető ugyanis, hogy egy könyvtárba „beiratkozthatunk” száz-kétszáz embert, de a számok mögött nincs igazi olvasó, könyvtárhasználó. S ugyanígy előfordulhat, hogy egy kisebb munkahely könyvtárába — érthetően — kevesebben iratkoznak be, mégis jól működik, színvonalas munkát végez.

Irányítás, nevelő munka

Számos felszólaló foglalkozott a szakszervezeti könyvtárak irányításával, és több érdekes kérdést, gyakorlati problémát vetett fel.

A szakszervezeti könyvtárügy fejlődését nagymértékben segítheti, ha mindenütt érvényesül a fenntartó szakszervezeti szervek és az anyagi támogatást nyújtó gazdasági vezetők felelőssége. Ezért kérjük az iparági-ágazati szakszervezeteket, hogy a jövőben is a SZOT-elnökség 1980. szeptember 29-i határozatának megfelelően — a könyvtárakat fenntartó szakszervezeti szervek útján — irányítsák könyvtáraik politikai, közművelődési tevékenységét, s továbbra is fordítsanak megkülönböztetett figyelmet a fenntartóknak a könyvtárüggyel kapcsolatos tevékenységére. Az említett SZOT elnökségi határozat megfogalmazza az iparági-ágazati szakszervezetek, az SZMT-k, valamint a Szakszervezetek Budapesti Tanácsának feladatait, s a munkahelyi könyvtárak ennek megfelelően működnek. A gyakorlatban viszont — előzetes egyeztetés, megállapodás alapján — előfordulhatnak ettől eltérő megoldások is. Ezek csak akkor indokoltak és fogadhatók el, ha a könyvtárak tevékenységének tartalmában és működési feltételeiben számottevő minőségi javulást, színvonalemelkedést eredményeznek, vagy pedig nagyobb anyagi megtakarítást, az addiginál sokkal észszerűbb pénzfelhasználást tesznek lehetővé.

*

Végezetül szóljunk a tanácskozáson hangsúlyozott, de a könyvtárak mindennapjaiban is alapvető követelményről. Arról, hogy a szakszervezeti könyvtáraknak tevékenységüket a szakszervezetek kulturális, agitációs és propagandamunkájának szerves részeként kell végezniük, és — sajátos lehetőségeiknek megfelelően — hozzá kell járulniuk a szakszervezeti nevelőmunka céljainak megvalósításához. A könyvtáros ismerje a szakszervezeti határozatokat, állásfoglalásokat, s ezek ismeretében maga dolgozza ki — természetesen fenntartói útmutatással, segítséggel — azokat a tennivalókat, amelyekkel a könyvtár a maga eszközeivel segítheti a szakszervezetek kulturális nevelőmunkáját. A könyvtárosoknak tehát a jövőben még nagyobb szerepet kell vállalniuk a munkahelyi művelődésben, mégpedig nemcsak a végrehajtásban, hanem a szakszervezeti kulturális nevelőmunka tervezésében, a feladatok megfogalmazásában, összehangolásában is.

Mindezek megvalósulásának természetes feltétele — a könyvtáros felkészültségén, tájékozottságán, aktivitásán kívül — az is, hogy a könyvtárost a munkahelyi szakszervezeti kulturális feladatok kimunkálásába és azok végrehajtásába *érdemben* vonják be, hiszen a könyvtáros csakis így, a kölcsönösség alapján tud egyszerre könyvtárosként és szakszervezeti tisztségviselőként is tevékenykedni.

Bosnyák Péter

Keresünk angolul és németül vagy franciául tudó könyvtárost — elsősorban nemzetközi kiadványcsere-kapcsolataink ügyintézésére —, továbbá könyvtári rutínmunkákban, főként címléírásban jártas dolgozót, és végül gépelni jól tudó nyugdíjas könyvtárost. Jelentkezés levélben — a szakmai gyakorlatot ismertető életrajzzal — a következő címen: Az MTA Közgazdaságtudományi Intézet Könyvtára: 1502 Budapest, Pf.: 262.

A nagyenyedi Bethlen Kollégium könyvtárosa

Rendhagyó beszélgetés Vita Zsigmonddal

Mindenekelőtt azért rendhagyó ez a beszélgetés, mert e rovat megindítása óta első ízben fordul elő, hogy nem hazai könyvtár munkatársával készítünk interjút, hanem egy Romániában működő és immár 360 éve a magyar művelődést szolgáló intézmény egyik könyvtárosát szolgáltattuk meg. De rendhagyó ez az interjú készülésének módját tekintve is. Vita Zsigmond ugyanis a közelmúltban nem járt Budapesten, és e sorok írója sem kereste fel őt Maros menti otthonában, hanem levélben küldte meg kérdéseit a nagyenyedi írónak és könyvtárosnak, s a válaszok is — a román írószövetség engedélyével — ilyen úton érkeztek hozzá. Így ötvöződött egybe a következő „beszélgetés”.

Bethlen Gábor „keleti Heidelbergává” kívánta tenni fejedelmi székvárosát, Gyulafehérvárt. Ezért nemcsak 1613 óta gyűjtött könyvtárát gyarapította nagy buzgalommal, hanem 1622-ben megalapította rövid időn belül híressé vált kollégiumát is. Sajnos, még harminc év sem múlt el halála után, amikor II. Rákóczi György — a szultán tilalma ellenére — megindította lengyelországi hadjáratát. Vállalkozásának csúfos kudarca után török és tatár csapatok özönlöttek el a védtelenül maradt kis országot, és végigpusztították, letarolták a nagy fejedelem Tündéerkertjét. Mivel Gyulafehérvár is romokban hevert, Apafi Mihály 1662-ben arra az elhatározásra jutott, hogy a kollégiumot családi birtokainak központjába, Enyedre költözteti. Ahogy Aprily Lajos írja: „Enyed foytatja a munkát, melyet a fejedelmi lélek az erdélyi művelődés megépítésére — több intuitív bölcsességgel és jövőbelátással, mint iskolás tanultsággal — megálmódott.”

Ennyit szükségesnek tartottunk előrebocsátani, mielőtt megkezdjük a levélbeli beszélgetést a nagy múltú kollégium volt tanárával, majd könyvtárosával, Vita Zsigmonddal.

— Tudomásom szerint 1924-ben érettségiztél a Bethlen Kollégiumban. Dűlő-re jutottál-e akkorra már a pályaválasztás kérdésében? Kialakult-e benned valamilyen, a jövődet meghatározó életterv?

— Engedd meg, hogy kérdésre ezúttal — kivételesen — kérdéssel válaszoljak: lehetett-e abban az időben egy érettségiző fiatalnak határozott életterve? Azon törtük a fejünket: miből tudunk majd megélni? Mi lehetett egy tizenhét-tizennyolc éves fiúból, aki tízéves korától kezdve nagyon sokat olvasott, mindenfélét írogatott, iskolai pályadíjakat nyert? Újságíró vagy tanár, esetleg beiratkozhatott a jogi karra. Azt tudtuk, hogy amióta a magyar tan nyelvű felekezeti iskolákban is bevezették a francia nyelv és irodalom kötelező oktatását, nagy hiány mutatkozik francia szakos tanároknál.

— Talán e lehetőség számításba vétele is befolyásolt, amikor a tanári pályát választottad?

— A lehetőség felismerésénél nagyobb súllyal esett latba Aprily Lajos biztatása. Diaktársaim ugyanis 1923 szeptemberében önképzőkori elnökké választottak; ekkor Aprily Lajos volt — tanári munkája mellett — a kollégium könyvtárosa és az önképzőkör tanárelnöke. Ő hívta fel figyelmemet Ady költészetére, Móricz Zsigmond regényeire, s 1924 őszén tanácsára lettem a kolozsvári egyetem bölcsészeti karának francia-magyar szakos hallgatója.

— Hogyan emlékszel vissza tanáraidra?

— A kolozsvári egyetemen Kristóf György professzor első tanítványai közé tartoztam. Előadásait kissé száraznak találtam, s bár ő maga is sok pontos adatot közölt velünk, a vizsgákra mégis a „nagy Pintérből” kellett készülnünk. Pintér Jenő irodalomtörténetéből viszont nem lehetett az irodalmi életet, annak szépségeit, társadalom- és egyéniségformáló hatását megismerni. Ezért nem vonzott a kutatómunka sem, és

akkoriban nem is sajátítottam el módszerét. A francia irodalom Párizsból szerződötetett tanára, *Yves Auger* előadásai viszont elevenek és dinamikusak voltak. Szuggesztív képet adott Pascal vagy Leconte de Lisle egyéniségéről, küzdelmeikről, a korabeli irodalmi és filozófiai áramlatokról. Irodalomszemléletemet akkoriban a francia írók esztétikai tanulmányai és az a szellemtörténeti irányzat befolyásolta, amelyet a magyar irodalomtörténészek közül *Horváth János* képviselt.

— *Már egyetemi hallgató korodban is szerepeltél az erdélyi folyóiratokban?*

— Igen, de munkásságom csak akkor vett nagyobb lendületet, amikor hazatértem franciaországi tanulmányutamtól. *Kuncz Aladár* javaslatára mentem ki 1927 őszén Párizsba. Az első félévben a Sorbonne tanárait hallgattam, a második szemesztert pedig Grenoble-ban töltöttem. Nemcsak a francia nyelvet és irodalmat tanultam, hanem művészet-történeti előadásokat is hallgattam, és kirándulásokon is részt vettem. Megismertem a francia gótikát, a múzeumokat, könyvtárakat, színházakat, és foglalkoztatni kezdtek a kor társadalmi problémái. Párizs felejthetetlen művészeti élményeket nyújtott, Grenoble környéke és Dél-Franciaország vizont a táj szépségeivel ragadt meg.

— *Ki hatott rád leginkább a korabeli francia irodalom nagyjai közül?*

— Leginkább *André Gide*, róla írtam első kis esszém az *Erdélyi Helikon* számára. *Kuncz Aladár*, majd az ő fájdalmasan korai halála után *Kovács László* mindig készségesen adott helyet cikkeimnek. Írtam az *Erdélyi Irodalmi Szemlébe* és az *Erdélyi Múzeumba* is. A *Páosztortűzben Császár Károly* és *Dsida Jenő* közölte kritikáimat, 1936-tól kezdve pedig, úgy emlékszem, magad is szívesen láttad a lapban írásaimat.

— *Jól emlékszel. De talán térjünk át tanári pályafutásodra.*

— Tanári állásomat 1928 őszén foglaltam el a Bethlen Kollégium tanítóképző intézetében, és itt két és fél évtizeden át francia nyelvet és magyar irodalmat tanítottam.

— *Milyen volt a tanári kar és az ifjúság?*

— A beilleszkedés kezdeti nehézségei után hamarosan szoros, összetartó közösség alakult ki a tanári karban. A harmincas években sok fiatal tanár kezdte itt pályáját, mind jól ismerték a korszerű irodalmi és pedagógiai törekvéseket. Az ifjúság is öntudatosodott, öröm volt velük együtt dolgozni. A ta-

nárokról és diákokról egyaránt elmondható, hogy nagyon erős volt bennük a hivatástudat, mindenki lendületesen végzte munkáját. Kollégáim közül később öten kaptak kinevezést főiskolai vagy egyetemi katedrára. Csak kettőt, a legismertebbeket említem közülük: *Szabó T. Attila* a kolozsvári egyetemen a magyar nyelvészet, *Pálffy Endre* pedig Budapesten, az ELTE bölcsészettudományi karán a román irodalom professzora lett. Tanítványaim közül többen mint írók, történészek vagy pedagógusok váltak ismertté, de csupán egyikük nevének említésére szorítkozom: tőlünk indult el *Sütő András*.

— *Mikor fordult érdeklődésed az irodalomtörténeti kutatás felé?*

— 1938-ban Budapestre mentem hosszabb tanulmányútra, s ott minden időmet azzal töltöttem, hogy felkészüljek az irodalomtörténeti kutatómunkára. Magam sem hittem, hogy ennek olyan hamar komoly hasznát veszem.

— *Milyen következményekkel jártak rád nézve az államhatárok és a román belpolitikai helyzet 1940 őszén bekövetkezett változásai?*

— A bécsi döntés után, 1941-ben megnyílt a kollégiumban a teológia. Régi hagyományához híven ismét főiskola lett a Bethlen Kollégium. Könyvtárosát, *dr. Musnai Lászlót* bízták meg a teológiai oktatás megszervezésével, az ő helyére kerülve lettem 1941-ben a kollégium könyvtárosa. Ezt a tisztséget — egy évi kényszerű megszakítással — 1950-ig viseltem. Ez a tíz év jó iskola volt későbbi könyvtári munkámhoz. A kolozsvári irodalmi folyóiratok vonzásköréből kiszakadva, elmerülhettem a könyvtár-álmányának tanulmányozásában. Megismerkedtem a benne található színház-történeti munkákkal, a 18. század végi magyar sajtóval, a reformkori ifjúság irodalmi mozgalmáival. Emellett kezdetől fogva szigorú elhatározásom volt, hogy a Romániában megjelenő valamennyi magyar nyelvű sajtóterméket hiánytalanul beszerzem. Nem voltunk állami könyvtár, nem kaptunk kötelesepéldányokat, így azután ez a munka sok utánjárással, levelezéssel járt. A feladat azonban tisztán állt előttem: *Valentiny Antal* munkáját feltétlenül folytatnom kell. (A trianoni békekötés után *dr. György Lajos* irodalomtörténész azonnal gyűjteni kezdte a Romániában megjelenő magyar nyelvű kiadványokat, és 1925-ben ki is adta ezek bibliográfiáját. Utána ezt a munkát a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár két tisztviselője végezte, 1934-ig *Ferenczi Miklós*, majd 1935-től 1940-ig *Valentiny Antal*. A magyar hír-

lapokat és folyóiratokat *Monoki István* vette számba. Ezek a munkák, akárcsak *Vita* Zsigmond folytatásként készült bibliográfiái, ma is forrásértékűek. — K. B.)

— *Közvetlenül a nyomdákhöz fordultál?*

— Igen. Az első kiadványokat az enyedi *Corvin Nyomdától* és *Keresztes Nagy Imre* nyomdájától kaptuk. Rendszeresen érkeztek a lugosi *Húsvéth* és *Hoffer Nyomdában* készült munkák; itt nyomták egyébként a *Magyar Kisebbség* című folyóiratot is. Az aradi, brassói, gyulafehérvári nyomdák is megküldték magyar kiadványaikat, de a legtöbb küldemény a temesvári *Victoria Nyomdából* érkezett. 1941-ben az enyedi *Bethlen Nyomda* is megkezdte működését. Nőtt a kiadványok száma, és színvonaluk is emelkedett. A beérkezett könyveket *Gyulafehérvári Farkas Sándor* katalogizálta. Ő különben keleti nyelvekkel foglalkozott, és évtizedek óta — *Kőrösi Csoma Sándor* nyomdokain — *Tibetbe* készült. Egy alkalommal el is jutott Irákiig. Emiatt a városban csak „bolond Farkas”-ként emlegették. Pedig megbízható, hasznos munkatárs volt; a gyakrabban használt könyvek raktári számát fejből tudta.

— *Milyen volt a helyzet a napi sajtó és a folyóiratok tekintetében? Tudjuk, hogy 1940 őszén megszűntették a Brassói Lapokat. Ezt a hatalmas olvasótáborral rendelkező lapot Kacsó Sándor szerkesztette, aki a spanyol polgárháború idején nyíltan és következetesen állást foglalt Franco ellen, a köztársaságiak oldalán. Persze mihelyt Antonescu tábornok átvette a hatalmat, a Brassói Lapok többé nem jelenhetett meg.*

— Kacsó Sándor Brassóból Enyedre költözött, és átvette az *Erdélyi Gazda* szerkesztését. A temesvári *Déli Hírlap* lett vezető napilapunk; ennek a Brassóból Temesvárra került *Kakassy Endre* lett a szerkesztője. Megmaradt az Enyeden kéthetenként megjelenő *Szövetkezés* című szaklap és a lugosi *Magyar Kisebbség*, dr. *Jakabffy Elemér* nagy múltú folyóirata. A korábban javarészt csak jogi és kisebbségvédelmi kérdéseket tárgyaló lapban *Jakabffy* most helyet adott irodalom- és művelődéstörténeti, helytörténeti és szociológiai tanulmányoknak is. Arra törekedett, hogy a *Magyar Kisebbség* — ha szűk keretek közt is — a kolozsvári Erdélyi Múzeumhoz hasonló szerepet töltsön be. Még tudományos jellegű füzetsorozatot is indított. S ami eseményszámba ment: 1943 júniusában sikerült újtárra indítanunk *Havi Szemle* címmel szépirodalmi folyóiratunkat. Eleinte hárman, majd csak

ketten szerkesztettük *Olosz Lajossal*, a költővel. Aradon jelent meg számonként 20, később 32 oldalon. Meglepő volt, hogy előfizetőinek száma néhány hónap alatt 3500-ra emelkedett.

— *Hogyan győzted ezt a sokféle munkát?*

— Valóban, a tanítás, a könyvtári munka, a tankönyvek és irodalmi tanulmányok írása, majd a Havi Szemle szerkesztése eléggé lefoglalt. De annak idején a családtagok, barátok messze szóródtak egymástól, a társadalmi életől visszavonulva csak a munkának élünk. 1943 végéig az éves bibliográfiát is mindig elkészítettem (az Erdélyi Múzeum közölte), sőt még arra is jutott időm, hogy a kollégiumi könyvtárban addig senkitől figyelemre nem méltatott kéziratokat is feldolgozzam, például id. *Zeyk János* életrajzát.

— *Ez családi okokból is érdekelhetett, hiszen téged közeli rokonság számai fűznek Zeyk Domokoshoz, akiről tudjuk, hogy 1849-ben Bem tábornok segédtsíjje lett, és Petőfivel egy napon, július 31-én Segesvár mellett, a fehéregyházi síkon lelte halálát. Amikor körülfogták a cári lovasok, föbe lőtte magát.*

— Dédapám volt.

— *Obudán utca viseli a nevét.*

— Hallottam róla.

— *S most térjünk vissza 1944 eseményeihez.*

— 1944 bizony keserves, aggodalmakkal és izgalommal teli, nyugtalan időszak volt. Jöttek a behívások, majd segédszolgálatosként a frontra is kivettek. Mikor hazakerültem, egy távoli hegyi faluban jelöltek ki számomra kényszerlakhelyet. Az indoklás úgy szólt: megtorlásként a magyar hatóságoknak az észak-erdélyi román értelmiséget hátrányosan érintő intézkedései miatt. Szerencsére a két állam diplomáciai úton tisztázta az ügyet, s két hónap múltán visszatérhettem családom körébe. Eljött augusztus huszonharmadika: Románia fegyverszünetet kötött a szövetséges hatalmakkal. A szovjet hadsereg, oldalán a román csapatokkal, végigszáguldott az országon. Magyarország viszont késlekedett a fegyverszünet kérésével, és balul sikerült az októberi kiugrási kísérlete is. Eközben a dél-erdélyi magyar értelmiség számos tagját a tirgu-jiu-i internáló táborba vitték, köztük engem is *Kacsó Sándorral* együtt. Tíz hónap múltán szabadultam ki.

— *Mi történt időközben a könyvtárral? Hogyan alakult sorsa a megváltozott, új körülmények között?*

— 1944 őszén a szovjet városparancs-

nok befalaztatta a könyvtár bejáratát, s ezzel elejét vette a fosztogatásnak. Csak az olvasóterem könyveit és folyóiratait vitték át az egykori fejedelmi palotába. Így a könyvtár teljes épségben megmaradt, és a béke helyreálltával folytathatta munkáját.

A kollégium államosítása után átmeneti időszak következett, majd 1952-ben — a kollégiumtól különválasztva — Bethlen Könyvtár néven az enyedi néptanács hatáskörébe került, de beletartozott a tudományos könyvtárak hálózatába. *Dr. Turnowsky Sándor* lett az igazgatója. Ő nyugalmazott jogászprofesszor volt, és a *Korunk* régi munkatársa; részt vett a baloldali mozgalmakban, és szociológiai tanulmányokat írt a Maros menti munkásság életéről. Kolozsvári lakását nem adta fel, gazdag könyvtárát is ott tartotta, Enyeden bérelt szobában lakott, a hét végét Kolozsvárt töltötte. Onnan folyóiratokkal és friss hírekkel tért mindig vissza. Összekötései révén ki tudta védeni a könyvtárát fenyegető külső beavatkozásokat. Főlényesen lekezelte azokat, akik tudatlanul bele akartak szólni a könyvtár ügyeibe. Könyvtárban addig nem dolgozott, a könyvtári munka részletkérdései kevésbé érdekelték. Jött-ment, hivatalos ügyeket intézett, cikkeket írt, előadásokat rendezett.

— *Ki végezte a mindennapi teendőket?*

— Egy fiatal tanár, *Engel Károly*, de ő 1954 tavaszán Kolozsvárra került, ki-nevezték akadémiai kutatónak. Akkoriban egy műtét után éppen betegállományban voltam, és nem akartam többé a tanúgy területére visszamenni. Mivel lehetőség nyílt rá, 1954 márciusában megpályáztam a betöltetlen könyvtárosi állást. Így lett belőlem főhivatású könyvtáros.

— *Miért cserélted föl a tanári pályát a könyvtárossággal?*

— Az iskolai életet akkoriban a bizonytalanság és bizalmatlanság légköre jellemezte. Nyugalmasabbnak ígérkezett a könyvtári munka, habár az is kiszálásokkal, falusi könyvtárak ellenőrzésével, a falusi népet a mezőgazdasági termelés fejlesztéséről felvilágosító előadásokkal volt összekötve.

— *Milyen feladatok hárultak rád?*

— A mindennapi munka zöme. Ezenkívül *Ştefan Gruia*tól, a könyvtárak főfelügyelőjétől — akit a magyarországi könyvtárosok is jól ismertek — azt a feladatot kaptuk, hogy írjuk meg a Bethlen Könyvtár történetét és rövid ismertetését a kutatók és látogatók számára. Ugyanezt a feladatot természete-

sen megkapta a többi erdélyi tudományos könyvtár is, így a nagyszebeni *Brukenthal Múzeum* könyvtára, a gyulafehérvári *Batthyaneum* és a marosvásárhelyi *Teleki Téka*. Turnowsky már jól ismerte a kollégium történetét, jómagam viszont csak akkor kezdem behatóbban tanulmányozni az irattárát, a korabeli és a későbbi feljegyzéseket, valamint azt a kérdést, hogy kiknek az adományából gyarapodott az állomány. Különleges gonddal kutattam fel azokat a régi és ritka műveket, amelyek a könyvtár 1849-ben történt feldúlása után megmaradtak. A nyomtatott munkák és kéziratok összefüggenek, sokszor kiegészítik egymást ebben a régi könyvtárban. Történetével szorosan összekapcsolódik *Pápai Páriz Ferenc*, *Bod Péter*, *Árva Bethlen Kata*, *Hermányi Dienes József*, *Benkő Ferenc*, *Kazinczy Ferenc*, *Gáspár János*, *Farnos Dezső* és *Áprily Lajos* neve. Munkáikat, följegyzéseiket áttekintve írunk meg Turnowsky Sándorral közös munkánkat, amely — sajnos — csak románul jelent meg *Biblioteca Bethlen din Aiud* címmel 1957-ben Bukarestben.

— *Meddig volt Turnowsky az igazgató?*

— 1957 áprilisában ment nyugdíjba. *Dankanits Adám* követte az igazgatói poszton, és intézte mintegy négy éven át a könyvtár ügyeit. A bukaresti földrengés áldozataként tragikusan elhunyt Dankanits munkásságát ugyancsak jól ismerik a magyarországi könyvtárosok: jól felkészült történész volt, és nagy gondot fordított a rendszeres és tervszerű könyvtári munka megszervezésére is. Eppen ebben az időben voltak ki bennünket a helyi néptanács hatásköréből, és helyeztek át a Kolozsvári Egyetemi Könyvtár felügyelete alá, ami előnyös volt munkánk és az anyagellátás szempontjából is. Ekkor szilárdult meg a könyvtár tudományos jellege, és alakult ki helytörténeti és tájismereti profilja. A külföldi szakfolyóiratokon kívül több könyvtári szakmunkát is sikerült beszerezniünk, köztük *Sallai István* és *Sebestyén Géza* kevéssel azelőtt megjelent művét: *A könyvtáros kézikönyvét*. Ez nagy segítségünkre volt, áttanulmányozása után céltudatosabban és korszerűbben végeztük munkánkat. Régi állományunkat is számba vettük, és munkatársunk, *Böjthe Jolán* a bejegyzések alapján possessor-katalógust is készített. Hozzáálltunk a helyi és a bennünket közelebből érdeklő kolozsvári sajtó feldolgozásához. Tájismereti katalógusunk kiterjedt Enyed egész környékére, Marosújvárra, a Maros menti és a hegyek lábánál fekvő falvak életére, a

népszokásokra és a műemlékekre. Ezenkívül Dankanits Ádám elkészítette a könyvtárunkban levő 18. századi erdélyi nyomtatványok katalógusát és tankönyveink jegyzékét. A könyvtári munka azonban nem elégítette ki, ezért 1962-ben Marosvásárhelyre ment, ahol tanári állást kapott a Pedagógiai Főiskolán.

— *Dankanits távozása hozott-e számadra valamiféle változást?*

— Igen, egészen rám maradt a tudományos tájékoztatás és a látogatók kalauzolása. 1941 óta szerzett állományismeretem segítségével információkkal láttam el a különböző tudományágak magyar és román művelőit. Bukaresti kutatók kedvező véleménye alapján kaphatta könyvtárunk azt a megbízatást, hogy a román nemzeti bibliográfia számára elkészítse a Bethlen Könyvtár 1800 előtti erdélyi nyomtatványainak pontos jegyzékét. A munka során kiegészítettük a Petrik-féle bibliográfia adatait, sőt sikerült egypár értékes, addig számon nem tartott munkával is gazdagítani régi magyar könyvtári gyűjteményünket. A szorgalmas diákolvasók — főleg a világirodalom és a képzőművészet terén — sok olyan ismeretre tehettek szert nálunk, amelyet az iskola nem adhatott meg.

— *Nem volt időpazarlás, hogy a látogatók kalauzolását is magad vállaltad?*

— Szívesen végeztem. Ha diákcsoportok, bel- vagy külföldi látogatók érkeztek, megmutattam nekik néhány ősnomtatványt, majd híres nyomdászok remekműveit, az erdélyi múlt nagyjait ábrázoló festményeket és mellszobrokat. Arra törekedtem, hogy aki megfordul könyvtárunkban, tisztán érezze: itt a sok évszázados erdélyi műveltség kincseit, Bethlen Gábor kollégiumának ma is eleven örökségét őrzik.

— *S hogyan alakult irodalmi tevékenységed?*

— Az évek során mindinkább meggyőződtem róla, hogy ez a több ízben elpusztult, majd főleg adományokból, hagyatékokból újra megnövekedett, és állandóan gyarapodó könyvtár az erdélyi művelődéstörténet páratlanul érdekes dokumentumgyűjteménye. Sok irányú kutatásra nyílt benne lehetőségem. Eredményeimet igyekeztem közölni a *Korunkban*, a *Könyvtári Szemlében*, a *Magyar Könyvszemlében*, a Debreceni Egyetemi Könyvtár *Könyv és Könyvtár* című évkönyv-sorozatában és több más, főként romániai folyóiratban. Ezek a cikkek és tanulmányok kötetbe gyűjtve is megjelentek 1969-ben *Tudománnyal és cselekedettel* címmel.

— *Mintha feszélyezőnek éreznéd, hogy minden könyvedet elősorold, ezért megtesszük helyetted. 1943-ban antológiát szerkesztettél romániai magyar írók munkáiból. Később kiadtál három kötetnyi népmesét, gyermekverset és játékokat. A Kerekecska dombocska című kötet bővített és izlasesen illusztrált formában 1977-ben újból megjelent. Edigi három fő műved közül tanulmányköteteidet már említettük. Nagy érdeklődés fogadta 1972-ben Áprily Lajos, az ember és a költő című, sok személyes emlékkel átszőtt munkádat, de a legnagyobb közönségikert végül is 1975-ben a Jókai Erdélyben című könyv hozta meg számodra. Ha jól tudom, ezek mind nyugdíjba vonulásod után jelentek meg. Mikor is mentél nyugdíjba?*

— 1969-ben, hatvanhárom éves koromban. De a könyvtártól nem szakadtam el. Hangulata ma is vonz. Itt találok meg azt az enyedi csendet, amely munkára hív, és el nem végzett feladatokra figyelmeztet. Ezért kell minduntalan visszatérnem hozzá.

Rendhagyó beszélgetésünket hadd fejezzük be Vita Zsigmondnak e vallomásmásterű mondataival.

K é k i B é l a

Tv-sorozat indul

A statisztikai adatokat évente szolgáltató 121 szakkönyvtár 1981. évi fontosabb adatai

A könyvtár megnevezése	Az állomány-egységek száma	A beiratkozott könyvtári olvasók száma	A könyvtár-látogatók száma	A kölcsönzött és a helyben olvasott dokumentumok száma
HÁLÓZATBA NEM TARTOZÓ KÖNYVTÁRAK				
1. Országos Széchényi Könyvtár, Bp.	6 043 702	3 134	113 457	296 158
2. Állami Gorkij Könyvtár, Bp.	276 144	7 454	75 374	257 722
3. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Bp.	850 182	13 971	82 009	270 948
4. Hadtudományi Könyvtár, Bp.	150 154	345	3 742	18 432
5. A Konjunktúra és Piackutató Intézet Könyvtára, Bp.	18 272	—	7 000	33 000
6. A Magyar Állami Földtani Intézet Könyvtára, Bp.	183 639	515	4 810	24 154
7. A Magyar Filmtudományi Intézet és Filmarchívum Könyvtára, Bp.	22 729	56	2 931	5 728
8. A Magyar Írók Szövetségének Könyvtára, Bp.	112 476	348	2 162	8 529
9. A Magyar Nemzeti Bank Szakkönyvtára, Bp.	42 425	—	3 000	13 000
10. A Magyar Szabványügyi Hivatal Könyvtára, Bp.	288 775	552	21 600	55 270
11. A Magyar Színházi Intézet Könyvtára, Bp.	47 869	699	4 066	18 600
12. A Magyar Szocialista Munkáspárt KB Párttörténeti Intézetének Könyvtára, Bp.	832 374	161	3 327	9 619
13. A Népművelési Intézet Szakkönyvtára, Bp.	48 532	369	1 804	3 481
14. Országgyűlési Könyvtár, Bp.	580 252	5 877	69 699	202 806
15. Az Országos Mérésügyi Hivatal Könyvtára, Bp.	10 771	228	245	6 040
16. Az Országos Meteorológiai Szolgálat Könyvtára, Bp.	42 804	—	1 984	11 639
17. Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ, Bp.	1 312 193	16 443	76 915	264 070
18. Az Országos Pedagógiai Intézet Könyvtára, Bp.	47 515	171	1 080	550
19. Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Bp.	432 674	3 987	25 122	50 505
20. Az Országos Találmányi Hivatal Könyvtára, Bp.	36 840	123	1 280	9 655
21. Az Országos Tervhivatal Könyvtára, Bp.	34 999	—	4 299	9 831
22. A Szakszervezetek Országos Tanácsa Központi Iskolájának Könyvtára, Bp.	137 689	4 282	20 648	76 596
23. A Szövetkezeti Kutatóintézet Könyvtára, Bp.	17 336	142	709	7 470
ÖSSZESEN	11 570 326	58 857	527 263	1 653 601
AKADÉMIAI KÖNYVTÁRI HÁLÓZAT				
24. Az MTA Könyvtára, Bp.	1 599 193	3 492	48 901	180 100
25. Az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetének Könyvtára, Bp.	39 829	120	7 000	24 000
26. Az MTA Atommagkutató Intézetének Könyvtára, Debrecen	46 145	240	6 992	2 306
27. Az MTA Biológiai Kutatóintézetének Könyvtára, Tihany	6 922	68	43	—
28. Az MTA Öllagvizsgáló Intézetének Könyvtára, Bp.	28 310	20	—	480
29. Az MTA Filozófiai Intézetének Könyvtára, Bp.	16 565	120	984	4 792
30. Az MTA Földrajztudományi Kutatóintézetének Könyvtára, Bp.	59 568	264	1 872	2 023
31. Az MTA Geodéziai és Geofizikai Kutatóintézetének Könyvtára, Sopron	27 254	83	2 374	18 349
32. Az MTA Irodalomtudományi Intézetének Könyvtára, Bp.	138 082	319	4 526	13 158
33. Az MTA Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézetének Könyvtára, Bp.	15 038	66	380	15 790
34. Az MTA Közgazdaságtudományi Intézetének Könyvtára, Bp.	34 987	240	2 400	12 800
35. Az MTA Központi Fizikai Kutatóintézetének Könyvtára, Bp.	156 054	1 437	18 228	28 099
36. Az MTA Központi Kémiai Kutatóintézetének Könyvtára, Bp.	31 091	220	—	—
37. Az MTA Matematikai Kutatóintézetének Könyvtára, Bp.	45 018	752	8 700	16 812
38. Az MTA Mezőgazdasági Kutatóintézetének Könyvtára, Martonvásár	17 677	100	59	—
39. Az MTA Műszaki Fizikai Kutatóintézetének Könyvtára, Bp.	19 357	220	—	2 487
40. Az MTA Néprajzi Kutatócsoportjának Könyvtára, Bp.	41 184	—	1 720	25 900
41. Az MTA Nyelvtudományi Intézetének Könyvtára, Bp.	32 725	152	212	1 400
42. Az MTA Pszichológiai Intézetének Könyvtára, Bp.	14 466	97	85	12 737
43. Az MTA Régészeti Intézetének Könyvtára, Bp.	26 327	82	1 793	10 996
44. Az MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézetének Könyvtára, Bp.	38 727	1 000	18 650	40 206
45. Az MTA Szegedi Biológiai Központjának Könyvtára, Szeged	17 879	152	—	—
46. Az MTA Talajtani és Agrokémiai Kutatóintézetének Könyvtára, Bp.	26 738	63	4 335	27 482
47. Az MTA Történettudományi Intézetének Könyvtára, Bp.	88 408	307	7 200	7 400
48. Az MTA Világgazdasági Kutatóintézetének Könyvtára, Bp.	51 452	144	—	22 716
49. Az MTA Zenetudományi Intézetének Könyvtára, Bp.	118 482	64	142	4 473
ÖSSZESEN	2 737 466	9 822	136 596	474 506

A könyvtár megnevezése	Az állományegységek száma	A beiratkozott könyvtári olvasók száma	A könyvtárlátogatók száma	A kölcsönzött és a helyben olvasott dokumentumok száma
BELKERESKEDELMI KÖNYVTÁRI HÁLÓZAT				
50. A Belkereskedelmi Kutatóintézet Könyvtára, Bp.	32 180	1 932	3 764	41 084
51. A Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskola Könyvtára, Bp.	48 213	800	14 792	17 374
ÖSSZESEN	80 393	2 732	18 556	58 458
EGÉSZSÉGÜGYI-ORVOSTUDOMÁNYI KÖNYVTÁRI HÁLÓZAT				
52. Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár, Bp.	52 220	520	1 500	6 099
53. A Debreceni Orvostudományi Egyetem Kenézy Könyvtára, Debrecen	122 234	1 163	23 500	17 000
54. A Heim Pál Gyermekkorház és Poliklinika Könyvtára, Bp.	14 931	243	4 945	17 372
55. A Liszló Kórház Orvosi Könyvtára, Bp.	10 590	178	1 317	4 135
56. Az Országos Ideg- és Elmegyógyászati Intézet Orvosi Könyvtára, Bp.	13 216	294	2 872	9 997
57. Az Országos Korányi Tbc és Pulmonológiai Intézet Könyvtára, Bp.	13 443	200	1 938	7 657
58. Az Országos Közegészségügyi Intézet Könyvtára, Bp.	27 674	296	7 099	30 901
59. Az Országos Onkológiai Intézet Könyvtára, Bp.	13 253	130	35	—
60. Az Országos Reuma- és Fizioterápiás Intézet Könyvtára, Bp.	16 485	810	2 536	7 500
61. Az Országos Traumatológiai Intézet Könyvtára, Bp.	4 631	166	6 834	6 476
62. A Pécsi Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára	168 735	1 897	30 716	27 564
63. Semmelweis Orvostörténeti Múzeum és Levéltár, Bp.	107 044	92	601	1 803
64. A Semmelweis Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára, Bp.	199 326	6 076	22 657	121 008
65. A Szegedi Orvostudományi Egyetem Központi Könyvtára	147 631	1 380	34 720	20 606
ÖSSZESEN	911 413	13 425	141 270	278 118
ÉPÍTÉSÜGYI ÉS VÁROSFEJLESZTÉSI KÖNYVTÁRI HÁLÓZAT				
66. Az Építésügyi Tájékoztatósi Központ Könyvtára, Bp.	82 285	2 000	5 284	19 493
67. A Szilikátipari Központi Kutató- és Tervezőintézet Műszaki Könyvtára, Bp.	28 779	350	—	—
ÖSSZESEN	111 064	2 350	5 284	19 493
KOHÓ- ÉS GÉPIPARI KÖNYVTÁRI HÁLÓZAT				
68. Kohó- és Gépipari Tudományos Informatikai és Ipargazdasági Központ, Bp.	57 115	1 186	17 743	102 710
69. A Műszeripari Kutatóintézet Könyvtára, Bp.	41 722	387	4 127	48 127
ÖSSZESEN	98 837	1 553	21 870	150 837
KÖNNYŰIPARI KÖNYVTÁRI HÁLÓZAT				
70. A Bőr-, Műbőr- és Cipőipari Kutatóintézet Könyvtára, Bp.	13 152	92	750	9 450
71. A Nyomdaipari Egyesülés Műszaki Könyvtára, Bp.	8 328	98	591	6 051
72. A Papíripari Vállalat Kutatóintézetének Műszaki Könyvtára, Bp.	23 204	183	1 340	14 850
73. A Textilipari Kutatóintézet Műszaki Könyvtára, Bp.	35 572	225	3 098	11 452
ÖSSZESEN	80 256	598	5 779	41 803
KÖZLEKEDÉS- ÉS POSTAÜGYI KÖNYVTÁRI HÁLÓZAT				
74. A Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium Könyvtára, Bp.	6 529	206	3 100	7 400
75. A KPM Vasúti Főosztály Szakkönyvtára, Bp.	7 904	—	6 000	9 800
76. Közúti Közlekedési és Tájékoztató Központ (KÖTUKI), Bp.	63 069	520	10 300	22 000
77. A Közlekedési Múzeum Könyvtára, Bp.	91 022	25	746	4 253
78. Magyar Hajózási Rt. Hajózási Műszaki Dokumentációs és Tájékoztatósi Központ, Bp.	14 211	371	3 247	12 759
79. A Magyar Légi közlekedési Vállalat Műszaki Könyvtára, Bp.	11 921	1 479	2 990	8 358
80. A Postai Műszaki Dokumentációs és Tájékoztatósi Központ Szakkönyvtára, Bp.	17 667	930	2 119	4 235
ÖSSZESEN	212 323	3 581	28 502	68 805
MEZŐGAZDASÁGI ÉS ÉLELMEZÉSÜGYI KÖNYVTÁRI HÁLÓZAT				
81. A Mezőgazdasági és Élelmézésügyi Minisztérium Információs Központja (AGROINFORM), Bp.	358 102	3 589	18 434	63 173
82. Az Agrárgazdasági Kutatóintézet Könyvtára, Bp.	29 404	250	4 600	17 200
83. Az Agrártudományi Egyetem Könyvtára, Debrecen	101 953	1 245	33 400	12 660
84. Az Agrártudományi Egyetem Könyvtára, Gödöllő	275 240	2 492	53 835	62 402
85. Az Agrártudományi Egyetem Könyvtára, Keszthely	82 586	896	19 500	51 792
86. Az Állatorvostudományi Egyetem Könyvtára, Bp.	112 892	295	2 068	4 596

A könyvtár megnevezése	Az állomány- egységek száma	A beiratkozott könyvtári olvasók száma	A könyvtár- látogatók száma	A kölcsonzótt és a helyben olvasott dokumentu- mok száma
87. Az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtára Sopron	186 990	1 621	37 519	88 167
88. A Kertészeti Egyetem Központi Könyvtára, Bp.	220 892	1 246	17 234	70 244
89. A Mezőgazdasági Múzeum Könyvtára, Bp.	36 049	125	1 230	3 812
ÖSSZESEN	1 403 748	11 759	187 820	374 046
MŰVELŐDÉSI MINISZTERIUMI KÖNYVTÁRI HÁLÓZAT				
90. Az Iparművészeti Múzeum Könyvtára, Bp.	42 272	173	11 363	6 722
91. A Magyar Nemzeti Múzeum Központi Régészeti Könyvtára, Bp.	98 680	102	—	12 797
92. A Néprajzi Múzeum Könyvtára, Bp.	124 150	333	1 715	3 959
93. A Petőfi Irodalmi Múzeum Könyvtára, Bp.	112 109	—	1 726	2 928
94. A Szépművészeti Múzeum Könyvtára, Bp.	84 454	264	2 443	7 980
95. A Természettudományi Múzeum Könyvtára, Bp.	294 013	911	4 360	21 408
96. A Magyar Nemzeti Galéria Könyvtára, Bp.	67 788	32	928	2 499
97. A Magyar Országos Levéltár Központi Könyvtára, Bp.	71 723	—	2 857	7 123
ÖSSZESEN	895 189	1 816	25 392	65 416
MUNKAÜGYI KÖNYVTÁRI HÁLÓZAT				
98. Az Országos Vezetőképző Központ Könyvtára, Bp.	47 746	446	2 547	6 815
NEHÉZIPARI KÖNYVTÁRI HÁLÓZAT				
99. A Nehézipari Minisztérium Műszaki Dokumentációs és Fordító Irodájának (NIMDOK) Könyvtára, Bp.	33 130	368	1 962	13 515
100. Az Alumíniumipari Tervező- és Kutatóintézet Műszaki Könyvtára, Bp.	65 391	1 188	7 333	52 536
101. A Központi Bányászati Fejlesztési Intézet Könyvtára, Bp.	69 615	933	3 430	7 327
ÖSSZESEN	168 136	2 489	12 726	73 378
STATISZTIKAI KÖNYVTÁRI HÁLÓZAT				
102. Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat, Bp.	548 262	1 922	13 884	26 499
103. A Számítástechnika Alkalmazási Vállalat Szakkönyvtára, Bp.	28 200	1 177	6 362	22 087
ÖSSZESEN	576 462	3 099	20 246	48 586
VIZÜGYI KÖNYVTÁRI HÁLÓZAT				
104. A Vizügyi Dokumentációs és Továbbképző Intézet (VIZDOK) Könyvtára, Bp.	44 793	2 400	3 421	23 798
FELSOOKTATÁSI KÖNYVTÁRI HÁLÓZAT				
105. A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára, Bp.	588 106	11 777	170 074	344 795
106. Az ELTE Egyetemi Könyvtára, Bp.	1 321 516	6 426	59 656	146 353
107. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karának Könyvtára, Bp.	56 252	595	19 590	7 443
108. Az ELTE Bölcsészettudományi Karának Történeti Könyvtára, Bp.	98 727	530	5 250	11 900
109. Az ELTE Természettudományi Karának Matematikai Tanszékek Könyvtára, Bp.	26 246	490	5 200	8 100
110. A József Attila Tudományegyetem Központi Könyvtára, Szeged	644 983	5 051	88 933	245 193
111. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Központi Könyvtára, Debrecen	3 189 170	5 085	149 173	370 102
112. A Kossuth Lajos Tudományegyetem Matematikai Intézetének Könyvtára, Debrecen	22 425	906	4 980	45 154
113. A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola Könyvtára, Bp.	148 973	1 620	37 500	109 300
114. A Magyar Iparművészeti Főiskola Könyvtára, Bp.	37 858	1 315	23 472	44 988
115. A Magyar Képzőművészeti Főiskola Könyvtára, Bp.	41 642	642	5 583	20 974
116. A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára, Bp.	510 631	6 458	128 150	89 452
117. A Nehézipari Műszaki Egyetem Központi Könyvtára, Miskolc	521 930	3 502	63 924	38 932
118. A Pécsi Tudományegyetem Központi Könyvtára, Pécs	441 797	2 767	50 569	135 876
119. A Testnevelési Főiskola Könyvtára, Bp.	69 742	1 605	14 124	34 873
120. A Veszprémi Vegyipari Egyetem Központi Könyvtára, Veszprém	112 826	860	—	21 141
121. A Magyar Szocialista Munkáspárt KB Politikai Főiskolájának Könyvtára, Bp.	225 246	1 561	47 725	158 098
ÖSSZESEN	8 058 070	51 190	871 903	1 832 674
EGYÜTT	26 996 212	166 066	2 009 174	5 170 334

A 121 SZAKKÖNYVTÁR FONTOSABB ÖSSZEHASONLÍTÓ ADATAI 1980–1981.

Megnevezés	1980.	1981.	Index 1980. év = 100
	év		
A könyvtárak száma (kijelölt könyvtárak)	120	121*	100,8
A könyvtári állomány december 31-én	26 361 172	26 996 212	102,4
Ebből: könyv	13 008 804	13 256 485	101,9
Állománygyarapításra fordított összeg (Ft)	185 607 540	197 617 522	106,5
A beiratkozott könyvtári olvasók száma	178 365	166 066	93,1
A könyvtárlátogatók száma	2 059 943	2 009 174	97,5
A kölcsönzött könyvtári egységek száma	1 884 509	1 762 317	93,5
A helyben használt dokumentumok száma	3 563 075	3 408 017	95,6
A könyvtárosi munkakörben dolgozók száma	2 560	2 550	99,6

* 1981. I. 1-től a Művelődési Minisztérium könyvtári osztálya országos feladatkörű könyvtárrá minősítette a Számítástechnika Alkalmazási Vállalat Szakkönyvtárát. Ennek megfelelően a kijelölt országos feladatkörű szakkönyvtárak száma 120-ról 121-re módosult.

Kérdezz – felelek

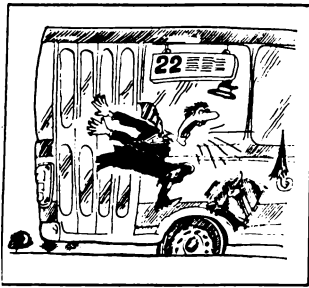
Egy szakszervezeti könyvtár dolgozói kérdezik a helyettesítők díjazásáról:

„Egy könyvtáros hosszabb ideig (30 napot meghaladó időtartamban) beteg. Munkáját a többi könyvtáros közösen, de a heti 42 órás munkaidőn belül végzi el. Jár-e számukra helyettesítési díjként — megosztva — a távollévő bérének a fele? Az idevonatkozó rendeletről ugyanis nem állapítható meg, hogy fizethető-e helyettesítési díj, ha a többletmunkát a saját munka mellett a törvényes munkaidőn belül végzik.

Válasz:

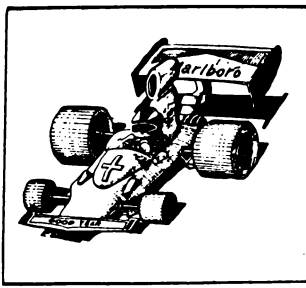
A 17/1979. (XII. 1.) MüM számú rendelet 51. §-ának (2)—(4) bekezdése értelmében, ha valaki munkakörének ellátása mellett a távollévő dolgozót átmenetileg helyettesíti, s ez idő alatt az eredeti munkaköre ellátásán felül jelentős többletmunkát végez, helyettesítési díj illeti meg. A havidíjas dolgozónak helyettesítési díj akkor jár, ha egyfolytában 30 napon túl helyettesít. A helyettesítési díj azonban legfeljebb a távollévő dolgozó számára megállapított időarányos alapbér fele lehet. A hivatkozott rendelkezés a helyettesítési díjra való jogosultságot nem köti ahhoz a feltételhez, hogy a helyettesítés következtében felmerülő többletmunkát a törvényes (a heti 42 órás) munkaidőn felül kell elvégezni. A helyettesítési díj ezért akkor is jár, ha a helyettesítő a többletmunkát — munkaköri feladatainak ellátása mellett — a törvényes munkaidőn belül végzi el. A szóban forgó esetben a beteg könyvtáros alapbérének legfeljebb 50 százaléka fizethető ki tehát helyettesítési díj címén a helyettesítés 30. napjától kezdődően — akkor is, ha a helyettesítők a többletmunkát a heti 42 órás munkaidőn belül végezték. A jogosultságot természetesen az dönti el, hogy a helyettesítés jelentős többletmunkát okozott-e vagy sem. Ha igen, a helyettesítési díjat meg kell állapítani, és ki kell fizetni.

J. HELLER

A 22-ES CSAPAJA

MÓRA FERENC

ARANYKOPORSÓ

F. FORSYTH

A SAKÁL NAPJA

A kiegészítő főiskolai államvizsgák gyorsmérlege

A 2/1976. (IX. 14.) OM számú rendelet öt évig, 1976-tól 1981-ig lehetőséget adott a közkönyvtárakban dolgozóknak és a közművelődési területen működőknek arra, hogy a tanárképző főiskolán könyvtárosi, népművelői oklevelet szerezzenek a főiskola elvégzése nélkül, pusztán szakdolgozat megírásával és az államvizsga letételével.

A rendelet sok vita után született meg. A viták egy része jogi természetű volt, a magyar felsőoktatás ugyanis nem nagyon ismert ilyen fajta oklevélszerzési lehetőséget. A viták másik része abból az aggodalomból származott — elsősorban a tanárképző főiskolák részéről —, hogy lesz-e fedezete az ilyen jellegű oklevélnek.

Az első elképzelés szerint csak a könyvtárosok élhettek volna e lehetőséggel, hogy elégtételt kapjanak: ők ugyanis könyvtárosként dolgoztak, elvégezték a két és fél éves könyvtárosképző tanfolyamot, erről kapott oklevelük azonban nem volt egyenértékű a főiskolai oklevéllel. Hogy a kedvezmény ne okozzon méltánytalan elbírálást a tanítóképzőkben népművelés-könyvtár szakot végzettekkel szemben, végül is olyan rendelet született, hogy őket szintén megillessze az államvizsga joga. A rendelet megalkotása után az is kitűnt, hogy az eredeti célnak megfelelően elsősorban a szakkönyvtári tanfolyamot végzettek fogják kihasználni ezt a lehetőséget.

A rendelet lakhely szerint szabályozta, hogy ki hol államvizgázhat. A budapestiek és Pest megyeiek a Ho Si Minh Tanárképző Főiskolának a SZOT Központi Iskola keretében működő levelező tagozatán tehették le vizsgájukat. Mivel legtöbbször Budapestről jelentkeztek, a SZOT Központi Iskolájában vizsgáztak a legnagyobb számban. Ide 1280 könyvtáros jelentkezett, és az itt vizsgázottak közül 939-en kaptak oklevelet, a népművelők közül pedig 256-an végeztek eredményesen.

A vidéki tanárképző főiskolák közül Nyíregyházán 340, Szombathelyen 253 könyvtáros kapott oklevelet. Az öt év alatt összesen 1532 könyvtáros és 589 népművelő szerzett diplomát — körülbelül annyian tehát, mintha az összes tanárképző főiskolára egy évig csak könyvtár és népművelő szakosokat vettek volna fel. A számok tehát imponálóak, de vajon mi van mögöttük? Elérték-e azt a szakmai szintet az oklevelek birtokosai, amelyet a nappali vagy a levelező tagozatos hallgatók általában elérnek?

Az államvizsga témakörei azonosak voltak a nappali és a levelező tagozatos hallgatók számára előírtakkal. A tételek száma nem volt nagy: marxizmusból, könyvtártanból egyaránt 19—19, de egy-egy tétel kapcsán igen széles körű ismeretekről, olvasottságról kellett számot adni. A szakdolgozati témakörök száma körülbelül 100 volt — ezen belül lehetett testre szabott témát választani. A történeti témakörök (könyvtártörténet, sajtótörténet stb.) mellett címléírás, tájékoztatás, bibliográfia, dokumentáció stb. is szerepelt a választékban. A szakdolgozatokat a jelöltek általában gondosan készítették el, a legtöbbjük jól sikerült, a bírálók egyetemi, főiskolai oktatók, könyvtári szakemberek voltak. A jelöltek segítségére sietett az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ kiadványa, amely a jelentkezéssel, a vizsgákkal, a szakdolgozattal kapcsolatos tudnivalókat részletesen közölte. Az OSZK KMK konzultációkat is szervezett, amelyeken a vizsgáztatók és vizsgázók találkozhattak, hogy a vizsgázók kérdéseire válaszolhassanak, a felmerült problémákat megbeszélhessék. Az államvizsgabizottságokat olyan szakemberekből állították össze, akik rendszeresen tanítanak, vizsgáztatnak.

A rendelet alapgondolata az volt, hogy a hosszabb tanulmányi időt pótolhatja a gyakorlati munkában szerzett tapasztalat és az önművelés. Az államvizsgák viszont azt mutatták, hogy a négyéves iskolai rendszerű tanulás hiánya nem mindig a tartalmiokban jelentkezik, hanem igen gyakran abban, hogy a jelentkezőnek nincs vizsgarutinja, nem tudja összeszedni a gondolatait, nem tudja megfelelően előadni, túlságosan izgatott, kevés az önbizalma. Ezen a vizsgáztató bizottság türelme, tapintata néha tudott segíteni. Azon kevésbé, hogy a jelentkezők egy része csak a saját

munkakörében volt tájékozott, de nem mutatott elég érdeklődést a magyar és a nemzetközi könyvtárügy egésze iránt. A vizsgára való készülés nem pótolhatta az érdeklődés és a szakirodalomban való jártasság hiányát, az elmulasztott önművelést.

Mindent összevetve: a rendelet elérte célját, segítette a magyar könyvtárügy egyik nagy gondján, a nem kielégítő szakember-ellátottságon!

Baráz Miklósné

a Művelődési Minisztérium egyetemi és főiskolai főosztályának főelőadója

Állományapasztás Heves megye községi könyvtáraiban

Ha a közművelődési könyvtárak állománygondjairól beszélünk, legtöbbször csak a növekvő könyvárakra, a választékbővítés nehézségeire, a kevés új könyvre gondolunk. Pedig hasonló figyelmet, törődést érdemelne a szakszerű állományapasztás, s ezzel összefüggésben az állománygyarapítási gyakorlat felülvizsgálata is — főként a községi könyvtárakban!

Heves megyében az a helyzet alakult ki — s azt hiszem, ebben nem áll egyedül a megye —, hogy a községi könyvtárak gyermekeknek szánt állománya erősen elhasználódott, s mivel a pótlás kismértékű, a fizikai kopás ellenére sem lehet ezeket a műveket az állományból kivonni. Ugyanakkor jó állapotban, legfeljebb a hosszú kihasználatlanság miatt porosan sorakoznak a polcokon bizonyos szakkönyvek, felnőtteknek szóló szépirodalmi művek. Egy részük felett eljárt az idő, másokat viszont az olvasói igény hiánya ítélte mozdulatlanságra. Gyakran olyan szakmai művek, kézikönyvek kallódnak itt, melyeket városi vagy középiskolai könyvtárakban hiába keresnek az olvasók.

Érdemes lenne módszertani fórumokon részletesebben foglalkozni a községi könyvtárak gyűjtőkörével. Nem használtak az ügynek a statisztikai szemlélet túlzásai sem, mert a „helyes” arányok eléréseért a holt anyag növekedésével fizettek a könyvtárak. Más okok is közrejátszottak az igényektől és szükségletektől egyaránt eltérő állomány szerkezet kialakulásában. A hirtelen kapott nagyobb pénzüsszeg sietős elköltése óhatatlanul felületességre, formális megoldásokra kényszerít. A könyvtárosok nem megfelelő szakmai felkészültsége, hiányos könyvismerete szintén ludas a hibás beszerzési döntésekben. Tapasztalatunk szerint a községi könyvtárosok — főként a tiszteletdíjasok — otthon töltik ki a megrendelőjegyzéket, s emiatt a kellő ellenőrzés híján természetesen felesleges duplumok kerülnek be az állományba.

Megyénkben még az elfogadható alapterülettel rendelkező könyvtárak is zsúfoltakká váltak. Mivel tudtuk, hogy bővítésre nincs lehetőség, s azt sem szeretttük volna, hogy az izlésesen berendezett szabadpolcos könyvtárak újra raktárakhoz hasonlítanak, az egész megyére kiterjedő állományapasztási tervet dolgoztunk ki, s megkezdjük gyakorlati megvalósítását.

A lebonyolítás állomása

Először is járasonként táblázatot készítettünk az utóbbi tíz évben beszerzett és törölt könyvek adatairól. A számok megmutatták, hol, milyen arányban kell az állományapasztást különös gonddal végezni. A megyei könyvtár a hálózati alközpontok igazgatóival és módszertani munkatársaival értekezleten egyeztetette az elképzeléseket. Mindenekelőtt az látszott szükségesnek, hogy a kivont és később más könyvtáraknak felajánlani szándékozott könyveket átmenetileg tároló raktárakban helyezzük el, másként túl hosszadalmas és nehézkes lett volna a munka. A „B”-típusú könyvtárakhoz kapcsolva a hevesi, a gyöngyösi és a füzesabonyi járásban községi elhelyezéssel kialakítottuk ezeket a Dexion-Salgó állványokkal ellátott raktárakat. A községi könyvtárak állományának felülvizsgálatát a hevesi járásban kezdtük, s itt már csak a más könyvtáraknak felajánlott és általuk kért könyvek postázása van hátra. Közben

megkezdődött a munka a füzesabonyi és a gyöngyösi járásban is. A megyei könyvtár módszertani osztálya a járási módszertani munkatársakkal és a helyi könyvtárossal együttműködve — esetenként a gyermekkönyvtárosokat és az olvasószolgálatban dolgozókat is bevonva — dönt a könyvek kivonásáról. Így egységes elvek érvényesülnek, a felhalmozott tapasztalatok segítenek a döntéshozatalban, s mivel véleménycserére is van mód, a döntések megalapozottak lehetnek.

A kiválogatott könyvek két csoportba kerülnek. Az elavult, illetve elhasználódott könyvekről törlési jegyzék készül, s ezeket a dokumentumokat a jogszabályban előírt jóváhagyás után törlik az állományból, és átadják ipari hasznosításra. A gyűjtőkörbe nem tartozó vagy másutt még jól használható, de az adott helyen fölösleges könyveket szintén jegyzékbe veszik, s a kivonás engedélyezése után törlik a községi könyvtár állományából. A jegyzéken a tárolóraktárba való átvételt a hálózati központ igazolja, s gondoskodik a könyvek elszállításáról. Miután a járás valamennyi községi könyvtárában elvégzik a felülvizsgálatot, az összegyűjtött könyveket rendezik, s kiemelik a könyvekből a kísérő raktári lapokat. Ezek alapján a megyei könyvtár elkészíti a felajánló jegyzéket, amit egymás után megkapnak az érintett könyvtárak. A beérkezett igényeket összesítik, és ezt követően a járási feladatkörű könyvtár postázza a kért műveket.

A hevesi járás 17 községi könyvtárából 1200 művet szállítottunk tárolóraktárba. A válogatáskor elsőbbséget kapott a Hevesi Nagyközségi-Járási Könyvtár, mint hálózati alközpont. Utána a megyei könyvtár válogatott, majd a többi „B”-típusú könyvtár, a megye középiskolai könyvtárai, a megyei levéltár, az orvosi könyvtár. A megmaradt műveket felajánlottuk más megyék „B”-típusú könyvtárainak. Azért döntöttünk e megoldás mellett, mert többségükben 1952 után jelent könyvekről van szó, amelyekre a megyei és más nagyobb könyvtárak alig tartanak igényt. A városi és nagyközségi könyvtáraknak viszont beszerzési gondjaik vannak, és ezért állományuk kiegészítésére minden lehetőséget ki kell használniuk. A beérkező igénylések is ezt tanúsítják.

Tanulságok

Az állományapasztással szerzett ismereteket a módszertani munkatársak az új vásárlások irányításakor is jól hasznosíthatják. Tapasztalhatták, hogy mely művek iránt volt érdeklődés, és azt is, melyek beszerzését kell mérsékelni. Mindenképpen szükségesnek látszik a gyermekeknek szánt művek nagyobb arányú beszerzése. Az alacsonyabb iskolai végzettségű felnőtt olvasók is szívesen olvassák a Móra Kiadó ismeretterjesztő könyveit, mert nyelvük élvezetesebb, a kötetek színesebbek, és megformálásuk, tipográfiai kialakításuk is szebb, vonzóbb. A felnőtt ismeretterjesztő irodalom egy része viszont a gyermekek számára is érthető. Nem kell egyoldalúvá válnia a községi könyvtárnak, de olvasóinak jelenlegi és várható összetételét sem hagyhatja figyelmen kívül, még jól hangzó szakmai szövegek miatt sem.

Nem kampányt szerveztünk, hanem tervszerű, több évre szóló programot akarunk megvalósítani. A feladat megoldása folyamatos, még akkor is, ha mennyiségileg természetesen csökkenő irányzatú. Szeretnénk, ha a járási módszertani munkatársak az *Új Könyvek* ajánlásai alapján figyelemmel kísérik az elavult művek kivonását, s megkövetelnék a raktári katalógus használatát a gyarapításban, a gyűjtőkörbe nem tartozó műveket pedig törölnék a jegyzékekről. Közreműködésük a külön kapott pénzösszegek felhasználásához is szükséges. Mivel a módszertani munka személyi feltételei az utóbbi években kedvezően alakultak a megyében, ezt a programot valószínűleg teljesíteni tudjuk. A járási ellátórendszerek bevezetése a „B”-típusú könyvtárak anyagi, technikai, személyzeti fejlesztése nélkül kalandor vállalkozás volna, tehát a másik utat, a hálózati-módszertani gondozás színvonalának emelését, a községi könyvtárosok szakmai tudásának bővítését kell választanunk. Ez jó alapokat teremt a későbbi szervezeti változásokhoz is.

A községi könyvtárak állományának felülvizsgálata érdekes tapasztalatokat szolgáltat a könyvkiadás eredményeiről és adósságairól, a fölösleges újrakiadásokról, valamint az *Új Könyvek* minősítő tevékenységéről is. A kereskedelmi raktárkészletek csökkentése — ha nem párosul a könyvtári szempontok figyelembevételével — a

könyvtárak gondjait szaporítja. A fenntartók által végzett közvetlen könyvvásárlás sem szerencsés, pedig e gyakorlat, ha nem is általános, de előfordul.

Persze a könyvtároson is múlik, miként alakul az élő és holt betűk aránya. Az állománygondozást sem lehet önmagában szemlélni, az olvasószolgálati munka minőségéről, a könyvismeret fejlesztéséről is gondoskodnunk kell a hálózati-módszertani munka során. A községi könyvtárak gondozása ma is sokrétű, tudatosságot és kitartást kívánó feladat, melyhez szakismerettel és hivatástudattal rendelkező könyvtárosok kelleneek.

Orosz Bertalané

Az Egri Megyei Könyvtár igazgatója

a lapokban olvastuk

Realisták vagyunk, vagy álmodozók?

Zánkán még tavaly ősszel belecöp-pentem egy érdekes elemzésbe, mely a községi könyvtár munkáját vette számba. A tanács vb ülésén szóba került az épületfelújítás gondolja, a könyv szerepe és lehetősége az életmód alakításában. Az élénk vitában központi helyet foglalt el a szabad idő meg a könyv együvé tartozása. Ilyeneket mondtak: „Nekünk nem mindegy, hol és hogyan töltik szabad idejüket az emberek... Az életmód megváltoztatásában legyen segítő a könyvtár... A gazdaságvezetők hassanak oda, hogy dolgozóik olvassanak. Az értelmiségnek, a pedagógusoknak döntő szerepük van mindebben... Jó lenne egymás mellett látni a presszók, kocsmák forgalmát, valamint a könyvtárét.”

A hozzászólásokat hallgatva úgy éreztem: mintha egy kicsit több szerepet tulajdonítanánk a könyvnek az életmód egészén belül, mint amennyi van. A könyv és ember viszonyát kissé romantikusan szemléljük, s a szabadidő-felhasználás eddigi tapasztalatait (miszerint az emberek nem olvasással töltik elsősorban!) feledve, úgy képzeljük, hogy az ötnapos munkahét nyomán megugrik az olvasási grafikon.

Nem hiszek ebben. A könyv kitartó útítársa az értelmes embernek, de valójában teljes életünk kisebbik részét jelenti: elfér a kabátzsebben.

Könyvtár és füstje

Valaki azt mondta: ahhoz, hogy haszon az életmódra — jó könyvtár kell! Kellemes, világos, fűthető.

A községi tanács éppen abban az időben (szeptemberben) cipelte a félbeszakadt épületfelújítás nyúgét. A tanácsel-

nök így mondta: a várpalotai TÖVALL fölvonult, örültünk, de a munka elhúzó-dott, aggódni kezdtünk..., az épület beázott, kár keletkezett, aztán tető alá hozták, s visszavonultak. Új vállalkozó után futkosunk, ígéret van... Bízunk benne. Sajnos, kiszolgáltatottak vagyunk.

Nemrég elmondta *Geiszler Józsefné*, a zánkai könyvtárvezető, hogy október végén fejeződött be a könyvtár felújítás. A kéményt rendbe tették, mindent kijavítottak, különösen szép a faburkolatú mennyezet. Bővült a helyiség kölcsönzőtere. A bútorzat? A jövő évben szeretnék kicserélni.

Lám, mennyi nyűg, mennyi gond, amíg a könyv eljut az olvasóhoz. *És nem „füstjével”, hanem tüzével fogadja embereit a könyvtár.*

Highy hasson!...

A körzeti könyvtár állománya mintegy 25 ezer kötet, évente csaknem ezer kötetrel gyarapodik. Zánkáról hét falu kapja a könyveket, Balatoncsicsó, Balatonszepezd, Monoszló, Szentantalfa, Szentjakabfa, Óbudavár és Tagyon. A falvak többségében kisebb-nagyobb kölcsönzőhelyek vannak. 1980-ban mintegy 16 ezer látogatója volt a körzet könyvtárainak, a kölcsönzött kötetek száma meghaladta a 40 ezret, vagyis ötezerrel több, mint 1976-ban. Jó adat, hogy az 1258 beiratkozott olvasóból 437 fő fizikai dolgozó.

Sokat beszéltek a vb-ülésen arról, hogyan lehetne növelni a könyvtár hatékonyságát. Ami jó: *az óvodás kortól kézhez juttatja köteteit, az iskolában szintén szervezett lehetőségek vannak a könyvszeretet éltetésére.* És azután?

Egyik hozzászóló megjegyezte: az általános iskola befejezése után miért olvasnak jóval kevesebben és kevesebbet az emberek?

Miért? Azért, mert dolgoznak. Mert létük megalapozására fordítják erejüket, idejüket. Na és a kocsmázás, a diszkózás, az olcsó szórakozás? Erre van idő? Mondhatjuk, azok is egyféle kikapcsolódást jelentenek. *Lehet ugyan befolyásolni, jó irányba terelni a szórakozásokat, de hosszú, szívós munka.* És az eredménye kétes.

Maradjunk inkább konkrét kérdéseknél, mint például a szocialista brigádok művelődése. Megemlítették: pár évig itt jól működött a brigádvezetők klubja. Az utóbbi időben a könyvtár hiába hívta rendezvényeire. Miért?...

A felelet másféle megközelítésből következethető. „Úgy álmodtuk még régen — mondta az egyik hozzászóló —, hogy a csicsói tsz-központban egy tágas helyiségben berendezzük a könyvtárt, közel a szakemberekhez. S most van egy zsebkendőnyi hely, ahol az elmúlt télen fűtés sem volt!” Lám, a jó helyiségből kikopott a könyvtár, fontosabb dolognak kellett a terem.

Nos, találgassuk a feleletet a „miértre”. Mindig vannak az életben „fontosabb” dolgok, kinek ez, kinek az. Szemlélet kérdése. Személyiség meg életvitel kérdése.

Könyvtár, galériával

Olvasók és olvasnivalók

Fasimon Jánosné, a Szendrői Nagyközségi Tanács elnökhosszúja majdhogynem kézlegyintéssel intézte el a választ. Végül is nem nagy dolog; „takarítani” úgyis kellett volna már a könyvtárat, így hát az ésszerűség is azt diktálta: a festéssel, mázolóssal egy időben essenek túl a felújításon is. Merthogy a könyvek már sehogyan sem fértek el, s nemcsak a könyvek voltak szűkösen, az olvasók is, s bizony alaposan össze kellett szorulni egy-egy csoportos gyerekfoglalkozáson...

Slezsák Imre, az Edelényi Járási Nagyközségi Könyvtár igazgatója beszélt először a szendrői könyvtár felújításról. Jó példaként említette, két dolgra is. Egyrészt, hogy megadott alapterületen is lehet bővíteni, másrészt, hogy ésszerűen csoportosítva a gazdasági lehetőségeket, rangsorolva a feladatokat, a könyvtárügyben is lehet előbbre lépni. Csak akarni kell.

Erre mondta az elnökhosszú, hogy nem

A jobbítás mértéke

Élénk vitában elemezték a könyvtár dolgait a tanácsházán. Sok kritikus észrevétel hangzott el, keresve a jobbítás útjait-módjait. Egyszer aztán közbeszólt egy „realista” ember: miért vagyunk elégedetlenek, amikor a zánkai körzetben a könyvtári olvasottság 12 százalékkal jobb a járási átlagnál?! (Hozzáteszem: s ezen felül hány ember olvas, aki nem a könyvtárból, hanem saját gyűjteményéből „kölcsonöz”. A könyv és ember kapcsolatában ezzel is számolni kéne.)

Az elemzés egészéből a könyvtár alapvető közművelődési szerepe, embermáloló hatása (s az ezzel kapcsolatos megannyi tennivaló) kerekedett ki. Volt, aki a könyvtárosok rátermettségét hangsúlyozta, volt, aki egy-két falusi fiókkönyvtár tiszteletdíjas vezetőjét elmarasztalta. Az ideális könyvtáros kiválasztásáról szólván, mint súlyos kő csapott álmodásunkba az alábbi megjegyzés: *A Balaton-parton egy jó nap szám annyi, amennyit a tiszteletdíjas könyvtáros kap egy hónapra.* Mit kérhetünk ezért tőle?

Lám, a kívánt és a valóság így játszik át egymásba, mértéket szabva a könyvtári munka mindennapjainak.

Balogh Ödön
Napló, Veszprém

nagy dolog. A tanács testülete osztott, szorozott, mérlegelt, s végül úgy döntött, a könyvtár semmiképpen sem maradhat a régi állapotában. Mert igaz ugyan, hogy az óvoda már megérett a külső tatarozásra, de belül korszerű, jól lehet benne dolgozni. A külső tatarozás még várhat. De a könyvtár, amelyik tizenöt éve még a járás büszkesége volt, már nagyon leromlott. A külső körülmények a tartalmi munkát akadályozták. Szóval: előbb-utóbb sort kellett keríteni a felújításra is, s olcsóbb, ha egyszerre teszik. Akkor a könyvtárnak sem kell kétszer bezárnia, költözködni. Mert egy-egy bezárás, költözködés — de ezt már a könyvtár vezetője, Kántor Lászlóné mondta — mindig visszaveti az olvasási kedvet.

... a nagyközség minden negyedik lakója beiratkozott olvasója a könyvtárnak. Különösen jeleskednek az iskolások, az elmúlt év végén 473-an hozták-vitték közülük a könyveket. S — mondta Kántor

Lászlóné — a beiratkozást nem erőltetik. Nem akkor írják be a gyerekeket a könyvbe, amikor a tanítónővel, a tanárnővel eljönnek. De egy-egy ilyen csoportos látogatás után sokszor nyitják rájuk az ajtót: jöttem beiratkozni...

A gyermekfoglalkozás pluszenergiát követel, de megéri... Azután az sincs előírva sehol, hogy a mesepoztíhoz mindent a könyvtárosnak kell előkészíteni. A nagyobbak előszeretettel hozzák az anyagmaradékokat otthonról, szabnak és ragasztanak, s ha egyik-másik mesefigura nem is nyerne szépségversenyt, fantáziában nem szűkölködik. A kicsik pedig hálaság érte... Azután jól hasznosíthatók a diafilmek is, van belőlük bőven. Igaz, olykor turpisság is van a dologban, de csak a jó cél érdekében. Hogy mi? Hát például az, hogy — mondjuk — nem véletlenül vetítik le a köszívű ember fiának diára átültetett „történetét”. Mióta a világ világ, a diák ellenáll a kötelező olvasmánynak. Csak azért, mert kötelező... Ők viszont már kitapasztalták: egy-egy diafilm levetítése után a könyvet is viszik a gyerekek, mint a cukrot.

A gyerekek különben is a leghűségesebb olvasók, a gyermek-könyvbarátkör több mint egy évtizede működik. A közösség persze a felnőttéknél is meghozhatja az olvasási követelést; ezért fogadták be a honismereti kört. S ezért van az, hogy bármi utánjárással, de beszereznek minden honismereti kiadványt. Ha máshonnan már nem, akkor az antikváriumtól...

Mert — s ezt bizonygatta a könyvtáros és az elnök is — a könyvtár nem önmagáért van. A szendrőiben például úgy gyarapítják az állományt — a fejlesztésre adott 44 ezer forintot tavaly is „tüllép-ték”, s ezen felül még a folyóiratok kötetetésére, az állományvédelemre is nyolcezer forint jutott —, hogy a szépirodalom mellett gyarapodjon a szakirodalom is. Erre mondta az elnök: változnak az olvasási szokások is. Működik például az olvasási szokások is. Működik például az olvasási szokások is. Működik például az olvasási szokások is. Működik például az olvasási szokások is.

Persze az olvasókért meg kell „küzdeni” manaóság. Ezerféle „csábításnak” vagyunk kitéve. A falun élő ember is. Slezsák Imre mondta: ... falun is kicserélték már a régi ágyakat rekamiéra. A szobákban meg fotelok vannak... Hát, többek között ezért sem mindegy, milyen a könyvtár... Már a körülményeknek is olvasóknak kell lenniük, hogy az olvasó szívesen belépjen az ajtón...

Csutorás Annamária
Észak-Magyarország

Gyógyítás könyvvel

Hangoskönyvtár-szolgálat Kaposváron

Keddi napokon, amikor zárva az olvasók előtt Kaposváron a megyei könyvtár, az olvasószolgálat dolgozói „lényegülnek át” lázas keresővé a könyvespolcok között. Ezen a napon könyvhalommal felpakolva indulnak a mozgássérült, idős emberekhez, hogy ellássák őket olvasnivalóval, s elhozzák tőlük a már kiolvasott köteteket.

Tavaly indította el igen figyelemreméltó akcióját a megyei könyvtár olvasószolgálat. Levélben ajánlották fel félszáz rokkant embernek a könyvek rendszeres házhoz szállítását, cseréjét. A jelentkezők száma egyre növekszik, de a kezdeményezés nemcsak a művelődés szempontjából hasznos: a tapasztalatok szerint bensőséges, meghitt kapcsolat alakult ki a könyvtárosok és az olvasóvá lett rokkant emberek között.

A megbeszélte időpontban már az elolvasott, kikészített könyvekkel, az újabbak listájával várják a könyvtárosokat. Megbeszélnek az olvasottakat, de beszélgetnek filmről, tévéről, s persze saját életükről is. Ez a kölcsönzési akció valóságos gyógyító terápiává vált. A két-három hetenkénti látogatások között egy-egy olvasó átlag nyolc könyvet olvas el, de akad olyan is, aki huszonötöt. Egy fiatal mozgássérült lány így írt levelében: „Félénk, gátlásos, önbizalom hiányában szenvedő és pszichikailag is sérült emberek vagyunk. A könyvtáros dolgozók vállalása ezért legszébb bizonyítéka annak az érzelmi kötődésnek, ami hivatásuk szeretetét és az emberek iránti megbecsülést tükrözi.”

De a könyvtárosok nem érték be ennyivel, s továbbléptek a szolgáltatással.

Ez év elején tanácskozássra ültek össze a városi tanács egészségügyi osztályának vezetőivel és a körzeti ápolónókkal. Névsort készítettek azokról az idős emberekről, akik ágyhoz kötött betegek, vagy messze laknak a könyvtártól, s rájuk is kiterjesztették az ellátást: őket is felkeresik a könyvtárosok, hozzák-viszik az olvasnivalót, s egy kicsit elidőznek náluk néhány baráti szóra. Kérés-sel fordulnak majd a megyei kórházhoz is: szóljanak azoknak a haza kerülő betegeknek, akik nehezen tudnak otthonról kimozdulni, hogy léteznek ilyen szolgáltatás, s ha igénybe kívánják venni, értesítsék a körzeti ápolónókat. Az akció sikerét segíti a városi könyvtár is, s különösen nagy szerep jut a mozgókönyvtárnak.

A látássérült, nehezen olvasó emberek részére bevezették — a megyei könyvtárak közül az országban elsőként — a

hangoskönyvtárt. Öt magnetofont vásároltak erre a célra, s a vakok és gyengénlátók központi könyvtárában megtalálható magnószalagok anyagait folyamatosan játsszák át kazettákra. A hangoskönyvtár állományáról ajánló katalógust készítenek, s eljuttatják az igénylőkhöz. Az állományt fokozatosan bővítik. Érdemes megemlíteni, hogy azok a neves művészek, akiknek hangját a szalagról hallják a látássérültek, ezt a feladatot ellenszolgáltatás nélkül végzik, holott egy-egy mű néha húsz szalagból áll!

A könyvtárosok elmondták: amióta megkezdtek az akciókat, még erőteljesebben kovácsolódtak közösséggé. Talán azért, mert olyan területen is együtt dolgoznak, amely sokkal több, mint pusztán a szakma.

A. Á.
Somogyi Néplap

Az is

Fél egykor ködlik fel bennem: Franz Kafkának van egy témába vágó novellája... Idézni kellene néhány sorát, elvégre a művész zsenije nyilván többet és elemibb erejűt ad, mint ami egy Optima márkájú írógép hétköznapi billentyűzete alól kijön.

Negyed kettőkor már tudom, hogy a magam Kafka-kötetét kölcsönadtam. (Mikor is?... Mindegy. Amikor kellett volna, nem tanultam a kerámia giccsbagoly tanításából: „Könyvet még neked sem adok kölcsön”...)

Fél kettőkor beugrom kedvenc fiókkönyvtáramba. A kötet sehol, talán majd a jövő héten, ha ugyan... Az *Átváltozás* kötelező olvasmány lett, így tehát nincs remény. (Nyilván arra sem, hogy a kötelező olvasmányok diákszere méretezett kiadásai menetrendszerűen jöjjenek utcára...)

Negyed háromkor telefonálok egy másik kölcsönkönyvtárba. Foglalt. Fél háromkor felveszik. Kafka ott sincs.

Négyig további ötben sem bíztatnak.

Negyed ötkor egyik barátomat hívom. „Csak tíz percre kellene... Ötre...” — próbálok. De a tény, a nincs ténye könyörtelen. Kapok egy ötletet: „Ülj be a központi Szabó Ervin olvasójába!...”

Heuréka! Kapom az olvasójegyet, rohanok.

Háromnegyed hat előtt beadom mind a két kériólapomat. A hetvenes évek mindkét kiadását kérem, hátha az egyik...

Hat óra. Semmi.

Negyed hét. Várjak türelemmel...

Még egy órája sem várakozom, amikor megtudom, hogy teljesen feleslegesen üldögéltem. A két kériólap alján a válasz gyöngybetűkkel: „Kikölcsönözve.”

Átarszolólok a Széchényi Könyvtárba.

A kapu előtt tábla kér elnézést, de ugye, az ismert okok miatt a részleges nyitvatartás... Szóval, ma — történetesen — ilyenkor már zárva.

Fél nyolc van.

Most már hova menjek? Haza is későn érkezem, kihűlt vacsora, vádló tekintetek. Ha elmondom, hogy egy világvárosban egyetlen könyvet hajszoltam hét óra hosszat, még a kislányom is ki-nevet...

Es miért éppen neki kellene elmagyaráznom, hogy könyvet adni a kezekbe — az is szolgáltatás lenne?

(szekeres)
Magyar Ifjúság

A KÖNYVTÁROS egyes számai – tizenkét hónapra visszamenőleg – kaphatók a Lapkiadó Vállalat Közönségszolgálatánál (1076 Budapest, Thököly út 21. Tel.: 424-543); a régebbi számok pedig szerkesztőségunktől kérhetők

VÁLTOZÁSOK AZ OSZK KMK ÉLÉN. PAPP ISTVÁNT, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtartudományi és Módszertani Központ igazgatóját a Művelődési Minisztérium — saját kérésére, érdemeinek elismerésével — április 15-i hatállyal felmentette tisztviseléséről, és az Országos Könyvtárügyi Tanács titkárává nevezte ki. A minisztérium — ugyancsak április 15-i érvénnyel — SZENTE FERENC osztályvezetőt bízta meg az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtartudományi és Módszertani Központ igazgatói teendőinek ellátásával.

MEGTARTOTTÁK A BOKRÉTAÜNNEPSÉGET a Békéscsabai Megyei Könyvtár építkezésén. A nagyrészt előregyártott elemekből készülő, kétszintes — illetve részben háromszintes — épület alapozási és szerelési munkálatai nem egészen egy éve folynak: az építkezés 1981. május 28-án kezdődött, és 1982. április 22-én a megye párt- és tanácsai vezetőinek — köztük Gyulavári Pál megyei tanácselnöknek —, valamint a tervezőknek és a könyvtárügyi irányítást képviselő budapesti küldötteknek jelenlétében már az épületben ünnepelték meg a meghívottak az építők gyors és jó munkáját. Az alkalomra a megyei könyvtár *Bok. éta* címmel alkalmi kiadványt jelentetett meg, amelyben név szerint is megemlítette az építőket, összefoglalta az építkezés legfontosabb adatait, és ismertette a terveket: A 400 ezer kötet befogadására tervezett épület alapterülete több mint 6000 m² lesz, háromszorosa a Kaposvári Megyei Könyvtár 1964-ben felavatott, de máris szűkké vált épületének. A könyvtár látogatói közül egyszerre 615 embert tudnak majd leültetni az új épületben, amelynek érdekessége, hogy falai körülölelik és az épületegyüttes-

HÍREK

be bevonják a megyei könyvtár első otthonát, a Körös csatorna partján 1860 körül épült, városképi szempontból értékes Úrszinyiházat. A tervezők a jó állapotban levő épületet a régi elemek és az udvar fáiak megmentésével szervesen kapcsolják be a leendő könyvtár funkciórendszerébe.

SÚLYOS VESZTESÉGEK ÉRTEK BÁCS-KISKUN MEGYE könyvtárügyét a közelmúltban: Apr. 3-án, életének 56. esztendejében váratlanul elhunyt TÓTH PÁL ZOLTÁN, a bajai **Andre Városi-Járás** Könyvtár igazgatója, a város közéletének és kulturális életének ismert személyisége. Mindössze néhány évig állt a könyvtár élén, ahova Gira László nyugdíjba vonulása után került. Apr. 9-én temették el a városi tanács által adományozott d szírhelyre. — Márc. 13-án Kecskeméten tragikus körülmények között hunyt el **BODOR JENŐNÉ MELCHER KATALIN**, a **Katona József Megyei Könyvtár** osztályvezetője. Személyében a könyvtárügy kiváló gyarapító és feldolgozó könyvtárost veszített, aki nek szakértelmét, közreműködését az Országos Könyvtárügyi Tanács is igénybe vette a közelmúltban, az államánnyal és a gyarapításával kapcsolatos, az egész könyvtárügyet érintő kérdések kimunkálására. Mindössze 45 éves volt.

JUGOSZLÁVIAI TUDOMÁNYEGYETEMEK AJÁNDÉKAKÉNT tudományos dolgozatokat és egyetemi jegyzeteket tartalmazó 180 kötetet adott át a közelmúltban Ladislav Logožar, Jugoszlávia budapesti nagykövetségének első titkára a Mohácsi Városi-Járás

ny, Tolna és Somogy megyék délszlávok által lakott települései számára a nemzetiségi báziskönyvtár szerepét is betölti.

ÁPRILISI ÉRTEKEZLETI NAPTÁR: 5—7. Az általános művelődési központok vezetőinek második országos konferenciája Debrecenben; 7. Az AGROINFORM koordinációs értekezlete az agrárfelsőoktatási könyvtárhálózati központok igazgatói, illetve vezetői számára; A Magyar Könyvtárosok Egyesületének audiovizuális munkabizottsága által rendezett összejövetel Budapesten, a Táncsics Gimnáziumban; 7—8. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének ifjúsági szekciója által szervezett tanácskozás Hódmezővásárhelyen, a Bethlen Gábor Gimnáziumban, a gimnázium és a Németh László Városi Könyvtár rendezésében; 15. Békés megye könyvtárosainak könyvkiállításal egybekötött tanácskozása könyvtárellátási kérdésekről Gyulán, a Békés megyei Könyvtár, a gyulai Mogyoróssy Városi-Járás Könyvtár, az Állami Gorkij Könyvtár, a Tankönyvkiadó Vállalat és a Könyvértékesítő Vállalat rendezésében; 19—23. A Magyar Néphadsereg kiemelt könyvtárainak vezetői számára szervezett II. szakmai továbbképzési napok Budapesten, illetve két vidéki vezető könyvtárban; 21. A Hazafront pedagógiai és az Olvasó néprét mozgalmi bizottságának ülése Kecskeméten; 22. *Villanó István*nak, a Művelődési Minisztérium közgyűjtőmunkai főosztályvezetőjének sajtótájékoztatója a Munkásmozgalmi Múzeumban a közgyűjtőmunka elmúlt évi munkájáról, új szemléneveiről; 27—28. A Megyei Könyvtár igazgatók Tanácsának ülése Győrben a megyei könyvtárak megszervezésének 30. évfordulója alkalmából.

A magyar társadalom könyvtárképe

A *Könyvtáros* 1981/1. és 4. számában ismertettük az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ 1978-as országos reprezentatív olvasásszociológiai vizsgálatának a könyvtári tagságra, a lemorzsolódásra, a falakon kívüli és a falakon belüli könyvtárhasználatra vonatkozó adatait, tanulságait. Különböző összefüggésekben már rámutattunk a társadalomban élő könyvtárkép jelentőségére és fogyatékoságaira, például amikor a ma még meglehetősen egysíkú, kölcsönzéscentrikus könyvtárhasználat jelenségeit elemeztük. Akkor megígértük, hogy a könyvtárkép részletesebb és szélesebb körű tárgyalására visszatérünk, amikor vizsgálati adataink feldolgozása ezt lehetővé teszi. A következőkben erre teszünk kísérletet. Előre kell bocsátanunk, hogy a társadalomban élő könyvtárkép elemzését egy ezer fős országos reprezentatív mintasokaság válaszai alapján végeztük el. A megkérdezetteknek mintegy 80 százaléka nem volt könyvtári tag, és 40 százaléka könyvet sem olvasott. Így mód nyílt arra is, hogy megismerjük olyan rétegeknek a könyvtárakról alkotott képzetait is, amelyek — képletesen, de sokszor a valóságban is — életüket a művelődési intézményektől nagy távolságban élik le. Feladatunknak jelenleg az átfogó kép bemutatását tekintjük: az egyes társadalmi rétegek, köztük az olvasók és a könyvtári tagok könyvtárképét más alkalommal vizsgáljuk meg.

A megkérdezettek alsó korhatára 20 év volt, valójában tehát nem az egész magyar társadalom, hanem a *felőtt lakosság* országosan jellemző könyvtárképéről lesz szó. Ezzel kapcsolatos vizsgálatunk — érdemi előzmények híján — kísérleti jellegű volt, s néhány kiegészítő információtól eltekintve lényegében kérdőívünk egy kérdésére, „A könyvtár olyan hely, ahol...” támaszkodik.

Arra kértük interjúalanyainkat, fejezzék be ezt a mondatot. Az ezer megkérdezett 5 százaléka nem tudott vagy nem akart megbirkózni a feladattal. A többiek viszont így vagy úgy befejezték a mondatot, és minket is meglepett, hogy milyen változatos volt a könyvtár szó által (amely a kérdés során e mondatban hangzott el először) elhívott képzetek köre. Ízelítőül tallózzunk az érdekesebb válaszok között. Tehát:

A könyvtár olyan hely, ahol...

„... a légy zümmögését is lehet hallani, mindenki magának olvas” (37 éves, érettségizett budapesti asszisztensnő); „...ki lehet kapcsolódni a hétköznapokból, bele lehet olvasni a könyvekbe, és az olyan jó” (41 éves, 8 általánost végzett kézbesítőnő, Budapest); „... csak szórakoznak biztosan, nem is tudom, a mi időnkben ilyen nem volt...” (43 éves, 6 elemiit végzett háztartásbeli, Öbölly); „Nem szeretem a könyvtár hangulatát, a nagy csendet, a magukba mélyedő emberek látványát” (34 éves fővárosi nyomdász szakmunkás, férfi); „...könyvet kölcsönöznek, ahová szívesen elmegy az ember, körülnéz és elbeszélget a könyvtárossal” (69 éves, 2 polgári iskolai osztályt végzett nyugdíjas cipőfelsőrész-készítő férfi, Budapest); „...az ember válogat, megbeszéli a könyvtárossal az élményeit, javaslatot kérhet” (68 éves, budapesti, kereskedelmi iskolában egy évet végzett nyugdíjas nő); „...ha csend volna, és ha megfelelő könyvtárossal együttműködés volna, akkor az ember jól tudna dolgozni” (34 éves, egyetemest végzett tanszéki könyvtáros, férfi, Budapest); „... mindenki ízlésének megfelelő könyvet talál” (többen); „Művelődési gócpont, könyvet lehet elhozni és ott olvasni, de az ott összejött emberektől is lehet tanulni. Szeretem, számomra olyan, mint egy templom, olyan mint egy beszélő csend” (53 éves, közgazdasági technikumot végzett budapesti rokkantnyugdíjas); „... ideiglenesen kiegészíthetem a saját könyvtáramat” (55 éves, egyetemet végzett újságírónő, Budapest); „...kiadás

nélkül beszerezhetjük az olvasnivalót” (61 éves, fővárosi, 6 elemi iskolai osztályt végzett nyugdíjas férfi); „...mód és lehetőség van a művelődésre, egész napot ott lehet tölteni, lehetőség van olvasásra, válogatásra, átnézésre, kigyűjtéseket tud végezni egy szakterületre; csekély anyagiakkal sok könyvet tud olvasni” (23 éves csongrádi géplakatos szakmunkás); „Jó hely, biztosan nem olyan, mint a kocsmá” (49 éves, 6 elemi végzett traktoros, Szegvár); „... az ember jól érzi magát, mert válogathatok és amit keresek, megtalálom” (30 éves, technikumot végzett műhelyvezető férfi, Karácsond); „... olyanok, akik szeretnek olvasni, feltalálják magukat” (58 éves, 6 elemi végzett nyugdíjas gépész, Kál); „... az ember szelleme megnyugszik. Jó ott lenni” (55 éves, 6 elemi végzett nyugdíjas férfi, Tatabánya); „... a legszebb órámat töltöm el” (69 éves kohómérnök, Miskolc); „... mindenkinek van helye” (51 éves, 4 polgárit végzett raktárosnő, Szeged); „... kölcsönöznek könyveket, akinek nincs elég otthon” (33 éves, 8 általánost végzett betanított fényképész férfi, Túrkeve).

Az idézést még hosszan folytathatnánk. Ehelyett azonban megpróbáljuk csoportosítani a válaszokat. A tartalomelemzés során arra törekedtünk, hogy olyan részelemeket, *motívumokat* találjunk, amelyek jól elkülöníthetők egymástól, ugyanakkor a teljes elaprózódás elkerülése végett az egymással rokon motívumokat több lépcsőben összevontuk. *Egy válasz természetesen több motívumot is tartalmazhatott*, az átlag 1,3 volt. (Ezért a motívumok itt közölt felsorolásában a százaléértékek összege „az összes kérdezettek” rovatban több mint száz százalék.) Az „első lépcső” tágabb választékú listája 29 tételből állt. Ezek — az említők, illetve az említések százalékos arányának feltüntetésével — a következők voltak:

Első lépcső	Az összes kérdezett	Az összes említett motívum
	százalékában	
1. Egyáltalán <i>nincs válasz</i>	5,1	3,9
2. <i>Nem tudja</i> , nem járt még ott (ha mást nem mondott); számára idegen, nem foglalkoztatja	7,5	5,8
3. <i>Semmitmondó</i> (túl általános) válaszok (például: ahol könyvek vannak, könyveket őriznek stb.)	2,3	1,8
4. <i>Téves válaszok</i> (elsősorban: ahol <i>vásárolni lehet</i>)	1,9	1,5
5. Olyan hely, ahová <i>mások járnak</i> , mások jól érzik magukat (gyerekek, fiatalok, akik szeretnek olvasni, akik ráérnek stb.)	3,0	2,3
6. <i>Pozitív hely</i> (általános megfogalmazásban): jó hely, jó dolog, rendes hely, praktikus hely, szép hely stb. <i>Pozitív érzést kiváltó hely</i> (általános megfogalmazásban: ahol jól érzi magát az ember; otthon érzi magát; ahová szívesen megy; vonzereje van; ahol legszebb óráit tölti; meghatottságot kelt; olyan, mint egy templom stb.)	4,1	3,2
7. <i>A műveltség, kultúra</i> tárháza: ahol művelődni, kulturálódni, fejlődni, „továbbjutni”, magát képezni stb. lehet	9,8	7,6
8. <i>A ismeretek, tudomány, információk gyűjtőhelye</i> , ahol ismereteket lehet szerezni, tanulni, dolgozni lehet stb.	2,9	2,2
9. Olyan (régebbi stb.) könyveket is megtalál az ember, amelyeket <i>már nem lehet</i> kapni a könyvesboltokban — vagy amelyeket <i>nem akar megvásárolni</i> (mert csak egy részlet érdekli stb.); könnyebben hozzájut a könyvhöz, mint a boltban stb.; illetve ami <i>nincs meg otthon</i>	5,0	3,9
10. <i>Olcsóbban</i> hozzájut az ember a könyvhöz, mint a boltban („kiadás nélkül” lehet könyvhöz jutni); ahová az jár, akinek nincs elég pénze stb.	1,1	0,9
11. Könyvet <i>kölcsönözni</i> (kivenni, cserélni, kapni stb.), illetve <i>eljegyeztetni</i> lehet	20,3	15,7
12. <i>Olvasni lehet</i> (általános megfogalmazásban)	18,0	14,0
13. <i>Helyben olvasni</i> , olvasótermet használni, <i>sajtót</i> (újságot, folyóiratot) olvasni lehet	6,5	5,0

Első lépcső	Az összes kérdezett	Az összes említett motívum
	százalékában	
14. <i>Tájékoztató szolgálat</i> igénybevételére van lehetőség (aktuális adatokat, információkat lehet szerezni, tájékozódni, érdeklődni lehet; a problémákra választ, felvilágosítást lehet kapni stb.)	1,6	1,2
15. Az új könyvekről lehet tájékozódni	0,8	0,6
16. (Diáknak) tanulni lehet	1,3	1,0
17. Zenét lehet hallgatni	0,3	0,2
18. Rendezvényeken (író-olvasó találkozók, iskolai óra stb.) lehet részt venni	0,4	0,3
19. Minden megtalálható, amit keresünk	4,7	3,6
20. Széles (jó) könyvválaszték (mindenféle, sok szép könyv van stb.)	4,2	3,3
21. Válogatni, választani lehet, mindenki kiválaszthatja a neki (ízlésének, érdeklődésének) megfelelőt	9,0	7,0
22. Könyvet nézegetni, széjjelnézni, böngészni stb. lehet	2,8	2,2
23. Csend, békeesség van, ahol meg lehet nyugodni, és nyugodtan lehet valamit csinálni (olvasni, válogatni stb.)	4,1	3,2
24. Elmélyülés, gondolkodás, bűvárkodás, jegyzetelés lehetősége (ahol az ember „magának olvas” stb.)	1,7	1,3
25. Társat, barátot találni, érdekes emberekkel találkozni, beszélgetni lehet	0,7	0,5
26. Ahol a könyvtáros tanácsot ad, javasol, ajánl, ahol irányítják az olvasót; ahol a könyvtárossal meg lehet beszélni az olvasmányokat, a könyvtáros udvarias, jó kapcsolatot, ismeretséget tart az olvasókkal stb.	1,3	1,0
27. Ahol szórakozni, kikapcsolódni lehet	4,9	3,8
28. Ahol (kellemesen) lehet az időt (el)tölteni, pihenni lehet	1,8	1,4
29. „Nem szeretem” hely — ahol valami miatt nem érzi jól magát az ember, ahol valamit kifogásol; amit nem igényel	2,1	1,6
Összesen	129,2	100,0

Második lépcső	Az összes kérdezett	Az összes említett motívum
	százalékában	
I. (1—5.) <i>Ismeretlen</i> , idegen, másoknak való hely	19,8	15,3
II. (6—8.) „Jó hely”, a kultúra, az ismeretek tárháza	16,8	13,0
III. (9—10.) Nagyobb választékú, illetve olcsóbb mint a könyvesbolt vagy házikönyvtár	6,1	4,8
IV. (11.) Könyvet lehet kölcsönözni	20,3	15,7
V. (12.) Olvasni lehet (általános megfogalmazásban)	18,0	14,0
VI. (13—18.) Különbféle szolgáltatásokban (olvasóterem, tájékoztatás, zenehallgatás, rendezvények stb.) lehet részülni	10,9	8,3
VII. (19—22.) Széles könyvválaszték; választani, böngészni lehet	20,7	16,1
VIII. (23—24.) A csend, a megnyugvás, az elmélyült bűvárkodás helye	5,8	4,5
IX. (25—26.) Emberi kapcsolatok (főleg a könyvtárossal) lehetőségét nyújtja	2,0	1,5
X. (27—28.) Kikapcsolódni, szórakozni, pihenni lehet	6,7	5,2
XI. (29.) „Nem szeretem” hely; ahol kifogásolni való akad	2,1	1,6
Összesen	129,2	100,0

Látható, hogy a felnőtt magyar népesség számára a könyvtár fogalma elsősorban a *könyvkölcsönzéshez*, illetve (általános megfogalmazásban) az *olvasás lehetőségéhez* kapcsolódik: a 11. és 12. sz. motívum együttesen az összes említés 30 százalékát teszi ki.

A jobb áttekinthetőség kedvéért az „első lépcső” listáját — a rokon motívumok összevonásával — tömörítettük. Az így nyert „motívum-bokrokat” római számmal jelöljük, feltüntetve az eredeti motívumok arab sorszámait is, valamint az említők és az említések százalékos arányát. (Lásd a „második lépcsőt” a 347. oldalon.)

Dolgozószoba, templom, ínségkonyha, agóra

Az eddigiekben megismerkedtünk azokkal a fogalmakkal, vélekedésekkel, amelyek a könyvtár szó hallatán *elsőnek* jutottak az emberek eszébe. A két lista, valamint az említési arányok ismeretében megkíséreljük — ha fogyatékosan is — felvázolni a társadalomban élő könyvtárkép legfőbb sajátosságait.

— A népesség mintegy egyötöde számára a könyvtár lényegében *ismeretlen*, idegen hely (2. lépcső I. sz. kategória), és ezen belül 3 százalék számára olyan hely, amely kifejezetten *másoknak való* (akik szeretnek olvasni stb.). (1. lépcső, 5. sz. motívum) Tekintettel arra, hogy a megkérdezettek fele soha nem volt könyvtári tag, további 30 százalék pedig csak régebben, az „ismeretlenség” egyötödnyi arányát nem tekinthetjük túl magasnak. (Ugyanakkor nyilvánvalóan többen vannak, akik ha nem is *neveztek* ismeretlen, másoknak való helynek a könyvtárt, a megjelölt motívumokról nem közvetlen tapasztalatból nyilatkoztak, és a könyvtárakat mások számára *képzelték* elérhetőnek.)

— A konkrét szolgáltatások közül — mint már említettük — a *könyvkölcsönzés* (IV.) és az *olvasás* (V.) lehetősége áll az élen. Összesítve a kérdezettek csaknem 40 százaléka említette ezeket a motívumokat, s ha ebből levonjuk azt a 7 százalékot, amely mindkettőről említést tett, kitűnik, hogy a felnőtt lakosságnak mintegy a harmada vagy a könyvkölcsönzéssel vagy az olvasással (általában) kötötte össze a könyvtár fogalmát. (Egyéb számításaink alapján hozzátehetjük, hogy a felnőtt népesség egynegyede a könyvtárt *kizárólag* — tehát minden más motívum említése nélkül — *vagy* a kölcsönzés *vagy* az olvasás fogalmával hozza kapcsolatba.)

— Az *egyéb könyvtári szolgáltatások* (VI.), akárcsak a könyvtárhasználati gyakorlatban (lásd erre vonatkozó adatainkat a *Könyvtáros* 1981/4. számának 222–224. oldalán), a könyvtárról alkotott társadalmi képből is erőteljesen háttérbe szorultak: a kérdezetteknek csak mintegy a tizede utalt rájuk, főként a helybenolvasás, sajtóolvasás lehetőségére (1. lépcső 13. sz. tétel). Itt jegyezzük meg, hogy a könyvtári *eszközhasználat* különösen kis szerephez jutott a tesztmondatunkat befejező spontán válaszokban: a lexikonok, kézikönyvek használatát az ezerből mindössze hárman tartották szükségesnek kiemelni, a katalógus használatáról egy megkérdezett, a bibliográfiákról, repertóriumokról stb. pedig *senki* sem tett említést. (Ami persze nem azt jelenti, hogy ilyen kevesen használják ezeket az eszközöket; hanem csak azt, hogy ezek nem tartoznak a könyvtárról kialakult kép nyomatékos, tudatosult elemei közé.)

— A könyvtárkép *nagykorúsodását* és bizonyos mértékű *demokratizálódását* fedezhetjük fel a VII. sz. motívumegyüttes (széles könyvválaszték, amelyből *mindenki kiválogathatja a neki megfelelőt*) magas említési arányszámaiban. Minden hetedik megemlített motívum e kategóriába tartozik, és minden ötödik kérdezett (ugyanannyi, mint ahány ismeretlen, illetve könyvkölcsönzési helynek tekinti a könyvtárt) e kategóriába (is) besorolható választ adott. A válogatás, böngészés és választás motívumainak hangsúlyos szereplése bizonyos önállósodási folyamatra is utal, arra, hogy a könyvtár — szabadpolcai ellenére — már sokak tudatában nem az a „dzsungel”, amelyben csak kísérő segítségével lehet eligazodni. (Ez az „önállóság” elvileg a könyvtáros előtti megszégyenülést elkerülni akarók féltékenységének, gátlásosságának jele is lehetne, de a valóságban kisebb szerepet játszhat, mert az e kategóriába tartozó motívumokat — mint látni fogjuk — épp a gyakori olvasók és a régebbi könyvtártagok említették a legnagyobb arányban.)

— Ha a VII. számú („választás”) motívumegyüttest a IX. számúval („*emberi kapcsolatok*”) állítjuk párba, és látjuk, hogy az utóbbi tizedannyi szavazatot kapott, mint az előbbi, felmerül bennünk a gyanú, hogy az emberi kapcsolatok (főleg a

könyvtárossal való kapcsolatot) még nem szükségszerűen kiiktató „keresgélés-válogatás — önálló választás” (VII. sz.) motívumbokor hangsúlyos szerepe nemcsak a nagykorúsodás, s nem is egyszerűen az önállósodás, hanem az individualizálódás, a „hivatalos” kultúráközvetítéssel, illetve a közvetítővel — nevezetesen a könyvtárossal — szembeni bizalmatlanság jele is lehet. (Vagy épp a nagykorúsodásé és a bizalmatlanságé — *együttesen?*) A könyvtáros személyére, mint aki tanácsot, felvilágosítást ad, akivel meg lehet beszélni az olvasmányokat (első lépcső 26. sz. tétéle), nagyon kevesen utaltak: kereken minden *századik* megemlített motívum sorolható ebbe a kategóriába. (Ha hozzávesszük a 14. sz. — a „tájékoztató” — motívumot is, amely mögött többnyire szintén ott sejtethjük a könyvtárost: minden *ötvenedik.*) A *könyvtáros személye tehát alig-alig része a társadalomban élő könyvtárképnek.* Ez a tény csak részben örvendetes: annyiban, hogy a könyvtáros nem agresszív, harsány, a látogatóra rátelepedő, mindent és mindenkit agyonbeszélő kultúráközvetítőként él az emberek tudatában. Ez a terepszínű beleolvadás a környezetbe azonban veszélyes jelenségekre is felhívja a figyelmet: a színes könyvtárosegységek hiányára, illetve elfakulására; passzivitásra, visszahúzódásra, kapcsolatteremtési nehézségekre és a partnerszerepre való alkalmasság fogyatékosságaira.

— Megfigyelhető a könyvtárkép „hétköznapi” és „zajosabbá” válása is: a könyvtár áhítatos *csendjének* képzetét a nyüzsgő forgalom képzele ellenpontozza, az elmélyült búvárkodás szentélye az emberek szemében bizonyos mértékig profanizálódott. A „csend”-motívumok a megkérdezettek mindössze 5–6 százalékának válasszaiban szerepeltek, arányuk akkora, mint a könyvtárt *kikapcsolódásra, szórakozásra, pihenésre* hivatott helynek tartó válaszoké, amelyek mögött valamilyen klub, illetve melegedő, menedékhelyszerű könyvtárképet sejtethünk. (V. ö. a VIII. és a X. sz. motívumegyüttest.)

— A könyvtár sajátos szerepkörét viszonylag kevesen állították szembe más könyvközvetítő intézményekével (*könyvesbolt*, házikönyvtár — lásd a III. kategóriát), holott a megkérdezettek között — éppúgy, mint a felnőtt népességben belül — lényegesen nagyobb volt a könyvvásárlók (52 százalék), mint a könyvtári tagok (19 százalék) aránya. A megkérdezettek 5 százaléka említette meg (9. sz. motívum), hogy a könyvtárban olyan kiadványok is fellelhetők, amelyek nincsenek meg otthon, illetve már elfogytak a könyvesboltban, s mindössze 1 százalék emelte ki, hogy a könyvtárból beszerzett könyv *olcsóbb*, mint a megvásárolt (10. sz. motívum). Míg a könyvtárak szélesebb választéka szinte egyértelműen a könyvtár javára szól a válaszadók szemében, a könyvtári könyv használatának olcsóbb mivolta — tulajdonképpen: ingyenessége — már korántsem. Az olyan válaszok, amelyek szerint könyvtárba olyanok járnak, „akiknek nincs elég pénzük”, „akik nem tudnak elég könyvet venni”, lényegében lenéznek, „szegényszagúnak” érzik a könyvtárt. (Itt meg kell jegyeznünk, hogy adataink 1978-ból, tehát a könyvtárak jelentősebb emelése *előtti* időkből valók.) A könyvesbolt, illetve a vásárolt könyv ilyen csekély mértékű emlegetése összehasonlítási alapként valószínűleg összefügg sok felmérés ama tapasztalatával, mely szerint a könyvtárt és a könyvesboltot az olvasmánybeszerzési gyakorlat *általában* nem tekinti versenytársnak, szolgáltatásaik békésen megférnek egymás mellett, *kiegészítik* egymást.

— A könyvtárat nagyon ritkán említették, mint „nem szeretem” helyet, vagy mint olyat, amelynek tevékenységében *kifogásolnivaló* akad (XI. kategória). Nem valószínű, hogy minden 100 emberből csak kettőnek volt oka a könyvtári tevékenységrendszerben kifogást találni (hisz a kérdés nem a kifogásolnivalók felsorolására szólított fel!), de ez a kettő nyomatékosítani kívánta kedvezőtlen véleményét. Elenyészően kevés volt az általánosan elutasító vélemény („nem szeretek ott lenni”, „nem igénylem”, „nem szeretem a könyvtár hangulatát” stb.), amelyek lényegében a könyvtárt idegen, ismeretlen helynek minősítő válaszok (I. kategória) rokonai. Ha a tények értelmezésébe érzelmeinket is bevonjuk, természetesen örülhetünk annak, hogy a *felnőtt lakosság nagy többsége a könyvtárban pozitív szerepkörű intézményt lát*, olyan intézményt, ahol valami hasznosat lehet *kapni, csinálni*, vagy legalábbis amiről nem „illik” rossz véleménnyel lenni. Sőt, sok válaszolóból (lényegében minden hatodik interjúalanyból) a könyvtár szó *pozitív érzelmeket* váltott ki, úgy

éreztek, hogy erről az intézményről a meghatottság, a megilletődöttség hangján kell beszélni. (A II. kategóriára gondolunk, azon belül is elsősorban az 1. lépcső 6. sz. motívumára.) A könyvtár számukra — többnyire meglehetősen általános megfogalmazásban — „jó hely”, a „kultúra temploma”. (Persze előfordulhatott, hogy többen épp ilyen pozitív kicsengésű, de kissé ködös megfogalmazások mögé rejtették el könyvtárképük hiányosságait!) Ezúttal nem az a fontos, hogy mennyire belülről jövő, vagy kívülről, presztízsszempontoktól vezérelt ez a kedvező vélekedés, hanem az, hogy a könyvtárral szemben támasztott *konkrét kifogások* legalább olyan értékesek lehetnek számunkra, mint az általános jellegű pozitív beállítódások. (Már csak azért is, mert a hiányosságokat elsősorban épp a rendszeresen olvasó könyvtári tagok tették szóvá.) A kifogások többsége a könyvtári *választékra*, a könyvtári *ügymenet nehézségére*, illetve a könyvtár és a könyvtári könyv *állapotára* vonatkozott („nem mindig kapja meg az ember, amit akar”; „a kis példányszám miatt a jó könyvekre sokat kell várni”; „a helyi könyvtár nagyon szegényes”; „sok nehézség után rossz állapotú könyveket lehet kapni” stb.). Mi tagadás, e válaszok könyvtárképéből — bár lekezelő felhang nélkül és minden bizonytalanság nélkül — szintén „szegényszag” árad, mint ahogy a következőkből is: „Az épület a Mihály báróé volt, mint lovarda, ez lett a kultúrház. Tisztességesebben is kinézhetne, amennyi pénzt költöttek rá.” Több kifogás éri a *munkafeltételeket* is („az embert állandóan zavarják”; „ha csend volna és megfelelő könyvtárosi együttműködés volna, akkor az ember jól tudna dolgozni”; „sosem tudtam nyugodtan olvasni, mindig túl nagy volt a forgalom”). Ezzel szemben, ha kisebb számban is, megszólalnak a mozgalmasabb könyvtári élet hívei is: „túl nagy a csend!”

Milyennek látja a magyar társadalom a könyvtárt? Távoli, idegen világnak? Könyvkölcsönzőhelynek? Információtárral felszerelt dolgozószobának? Szentélynek, ahova csak lábujjhegyen, esetleg posztópapucsban vagy még úgy sem szabad belépni? Olvasóteremnek, tanulószobának? Szellemi ínségkonyhának? Ingyenes könyvesboltnak, a házikönyvtár „meghosszabbításának”? A demokrácia gyakorlóterének, ahol az értékek széles köréből önállóan választhatunk? Társalgóteremnek, klubnak? Vagy netán menedékhelynek, melegedőnek?

A választ jól tudjuk, s nemcsak a fenti adatok alapján: mindegyiknek! Valamennyi elem helyet kap ugyanis társadalmunk könyvtárképében — ha nem is egyforma arányban.

A könyvtár társadalmi funkciói a könyvtárkép tükrében

Nem vállalkozhatunk a kézikönyvekben leírt funkciók maradéktalan számbavételére, hanem csak azokra az imént felsorolt típusokra, amelyek arról tudósítanak, hogy a könyvtár *hogyan, miként él és hat az emberek tudatában*. Megbecsülni e funkció típusoknak a könyvtárképben belüli arányát nem könnyű, s eredményét tekintve korántsem megfellebbezhetetlenül hibátlan vállalkozás.

Az egyes motívumbokrok ugyanis — még az 1. lépcső tágabb választékú listáján is — összevonások eredményei, amelyeken belül egyes *konkrét válaszok* megfogalmazása inkább az egyik, másoké pedig egy másik társadalmi funkció felé hajlik.

Az ezer interjúalany válaszainak (tehát nemcsak a két lépcső motívumegyütteseinek) tüzetes áttanulmányozása alapján a könyvtárkép-motívumok és az általuk sugallt társadalmi funkciók megfeleléseit az itt közölt táblázattal kíséreljük meg bemutatni. A könyvtárkép-elemek esetében a gazdagabb választékú (29 tételes) 1. *lépcsőre* utalunk vissza, ott az egyes változatokkal is bővebben foglalkoztunk.

A kapcsolatrendszerben az erős, jellegzetes megfelelések jele: XX; a gyengébb, de szintén tipikusnak tekinthető kapcsolatok jele: X. (lásd a 351. oldalon levő táblázatot.)

A motívumok említési arányainak ismeretében (1. lépcső) most már megkísérelhetjük annak meghatározását, hogy az egyes funkciók a felnőtt társadalom könyvtárképében (amely nem azonos a tevékenységrendszerrel!) hozzávetőlegesen mekkora súlyt képviselnek. A társadalomban természetesen az itt bemutatottnál sokkal gazdagabb kép él mind a könyvtárakról, mind pedig funkcióikról (tehát arról, hogy

1. sz. táblázat

A könyvtárkép-motívumokból kirajzolódó társadalmi funkciók

A könyvtárkép-motívumok sorszáma és megnevezése*	„Távoli, idegen világ”	„Külsőn- ző és ol- vastató hely”	„Dolgozó- és tanuló- szoba”	„A kultúra temploma”	„Szellemi fusóg konyha”	„Ingyenes könyvesbolt, megtöltött munkahely- tük”	„A demok- rácia egy- korláta”	„Társalgó, klub”	„Menedék, melegező”
1-4. „Ismeretlen”	X X			X X					X
5. „Másoknak való”	X X			X X					
6. „Pozitív érzelem”	X X		X X						
7. „Kultúra műveltség”	X								
8. „Ismeretek”			X X						
9. „Szélesebb választék, mint a könyvesboltban”						X X			
10. „Olcsóbb, mint a könyvesbolt”						X X			
11. „Kölcsönzés”	X X	X X							
12. „Olvasás” (általában)		X X						X	
13. „Helyben olvasás”		X X						X X	
14. „Tájékozatlanság”		X						X X	
15. „Új könyvek”			X X					X X	
16. „Tanulás” (diáknak)			X X					X X	
17. „Zenehallgatás”			X X					X X	
18. „Rendezvény”			X						
19-20. „Minden megtalálható”									
21. „Választás”	X								
22. „Böngészés”							X X		
23. „Osszes, megnyugrás”			X X				X X		X X
24. „Elnyelte bütykölés”			X X				X X		X X
25. „Társas kapcsolatok”			X X					X X	X X
26. „Könyvtáros”			X X					X X	X X
27. „Kikapcsolódás”								X X	X X
28. „Időöltés”								X X	X X
29. „Nem szerezem, hiányosítok”	X		X						

* A sorszámkok az 1. lépésű motívumjegyzékére utalnak

mire valók ezek a könyvtárak) — a mi vizsgálati módszerünk azonban csak a *leglényegesebbnek* tartott, a könyvtár szó hallatára *azonnal* felidéződő képzetek rögzítésére volt alkalmas.

A hozzátvetőleges arányszámok nem az említőkre, hanem az *említésekre*, vagyis az összes megnevezett motívumra vonatkoznak: a 100 százalékot jelen esetben maga a sok elemből építkező könyvtárkép jelenti.

A társadalmi méretű könyvtárkép *egynegyed-egyötödnyi* sávja a mi görcsönk alatt „fehérnek” vagy csaknem fehérnek látszik: távoli, *ismeretlen*, elutasított, még fel nem fedezett, vagy *csak mások számára* elérhető világnak, amelyben homályos színtelként esetenként fel-feltűnhet az olvasás, a műveltség, az „ott könyvet adnak”, „az jó hely lehet” stb. motívum is.

A kép további, mintegy *egyötöde* már felölt valamilyen színárnyalatot, még ha ez kissé sűrke is: itt a könyvtárt *kölcsönző és „olvastató”* helynek tartják, ahol könyvet lehet cserélni, előjegyeztetni, olvasni, kölcsönözni, az új kiadványokkal megismerkedni.

Körülbelül *10—15 százaléknyi* az a sáv, amelyben a könyvtár mint *dolgozószoba*, információ- és ismerettár jelenik meg, ahol az ember munkát végez, művelődik, tanul, olvasótermet használ, elmélyülten búvárkodik, esetleg igénybe veszi a tájékoztató szolgálatot, vagy kihelyezett iskolai órán vesz részt; és kifogásokat is emel, ha munkáját zavaró jelenségeket észlel.

5—10 százaléknyi az a hányad, ahol megilletődött, mondhatni *templomi csönd* honol, amelynek mégis „vonzereje van”, ahol az ember „legszebb óráit tölti”, ahol nyugalomra lel. A csend meg is törhet: az ember szép muzsikát hallgat. Az áhítat persze nem szakrális jellegű: a Kultúrának, a Művészetnek, a Tudománynak szól, amely „előbbre viszi” az embert. A könyvtár tehát többek szemében a társadalmi mobilitás emeltyűje is — igaz, de nemegyszer csak mások számára...

A kép mintegy *huszadrésze* szomorúan sötét: a könyvtár itt mint „*ínségkonyha*” üzemel. Ínséges mivolta nemcsak szellemi téren (monoton kölcsönző-gyárrá válásában, szűkös választékában) nyilvánul meg, hanem külsejének, berendezésének leromlott állapotában, szutykos, szakadozott könyveiben, akadozó szolgáltatásaiban, no és *olcsóságában* is. Ez utóbbi bizonyos gögös emberek szemében azok intézményévé avatja, „akiknek nincs elég pénzük”.

Újabb *huszadrésznyi* mezőben a könyvtár sajátos *könyvesboltta*, „meghosszabbított” *házikönyvtárrá* válik. Olyan könyvesboltta, amely általában jobb, mint az igazi, mert szélesebb a választéka (az ember olyan kiadványokhoz is hozzájuthat, amelyeket nem tud, nem akar megvenni, vagy amelyek nincsenek meg otthon stb.) — vagy mert olcsóbb. (Ez utóbbi viszont, mint láttuk, korántsem számít mindig előnynek.)

Könyvtárképünk nem lebecsülendő, mintegy *hetedrésznyi* sávja a „*demokrácia gyakorlóterének*” minősíti a könyvtárt. Réselemei: a széles, „mindenre” kiterjedő választék; a válogatás, böngészés, a személyre szabott *választás* igénye vagy legalábbis képzete. A párbeszéd itt egyfelől az olvasó, másfelől a dokumentumok által képviselt különböző értékek között folyik, de ez nem jelenti azt, hogy a könyvtáros szerep nélkül marad. E terepen vetődik fel legégetőbben a könyvtári gyakorlat egyik legidőszerűbb gondja: hogyan jöhet létre esetenkénti tapintatos könyvtárosi közreműködéssel az olvasó *önálló* választása.

Továbbmenve, könyvtárképünknek van olyan részlete, amely intézményünket *társalgószobának, klubnak*, bizonyos nézetből *irodalmi szalonnak* mutatja. Igaz, nem tágas ez a „helyiség”, az egésznek csak *huszadrészt* teszi ki, de így is bizonyára akadnak, akik a könyvtár falain kívül szeretnék látni. Vannak itt újságolvasók, tanuló (és tereferelő) diákcsoportok, (tánc-)zenehallgatók, különféle rendezvények résztvevői, de olyanok is, akik egyszerűen csak kikapcsolódni, idejüket eltölteni jöttek ide, egy kis beszélgetésre, társaságra vágyva.

A következő helyiség (ennél a hasonlatnál maradván) méretre és funkcióra egyaránt nagyon emlékeztet az előbbire, de ha jobban megnézzük, inkább egy klubszoba és egy kápolna ötvözetét látjuk benne. *Menedék*, s egyúttal némelyek számára

melegedőhely ez. Jönnek ide olyanok, akik ki akarnak lépni monoton hétköznapjaikból; akik bajaikban megnyugvásra vágnak; akik nem annyira információs, hanem inkább lelki támaszt, tanácsadót keresnek a könyvtárosban; akik magányukból kitörni, társra, baráttra lenni szeretnének; és akik egyszerűen — egy kis olvasgatással ízesítve — meleg, kulturált helyen szeretnék eltölteni napjukat.

Ilyen hát a könyvtárról alkotott társadalmi kép — ahogy mi megismertük. E kép mozaikszemcséi azonban, ahogy a kaleidoszkópot más és más társadalmi réteg, csoport nézőpontjába forgatjuk el, új és új alakzatban állnak össze. A következő alkalommal e kaleidoszkóp működésének mechanizmusával, vagyis a *társadalmi rétegződés* és a könyvtárkép kapcsolatával kívánunk foglalkozni.

Gereben Ferenc

Kitüntetés

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa hazánk felszabadulásának 37. évfordulója alkalmából, eredményes munkája elismeréséül a MUNKÁ ÉRDEMREND arany fokozata kitüntetést adományozta dr. Székely Sándornak, az orvostudományok kandidátusának, az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár igazgatójának.

a lapokban olvastuk

A Dombóvár-Kertváros Szász Sörözőjében
letéti könyvtárat nyitott
a Városi Művelődési Központ és Könyvtár

(Hír és karikatúra a Népszava című napilapból)

az ACSI műszaki könyvtárát

Az ACSI, vagyis az Anyagmozgatási és Csomagolási Intézet az 1955-ben alapított Csomagolástechnikai Intézet közvetlen jogutódja. Az a rendeltetése, hogy elősegítse a népgazdaság minden ágában növekvő súllyal jelentkező anyagmozgatási és csomagolási gondok megoldását, valamint kezdeményezze, támogassa, összehangolja az e téren szükséges fejlesztési tevékenységet. A népgazdasági célok szem előtt tartásával kidolgozza a fejlesztés műszaki-gazdasági módszertanát, irányítja a kutatási-fejlesztési munkát, és maga is folytat ilyen tevékenységet. Közreműködik a szakterületen folyó szabványosításban, s az innováció teljes folyamatát (kutatás-fejlesztés-termelés-értékesítés-szolgáltatás) magában foglaló munkája során széles körű szakmai tanácsadással is segíti az érdekelt intézményeket, vállalatokat. Részt vesz a KGST és más nemzetközi szervezetek munkájában, és figyelemmel kíséri a szakmai külföldi eredményeit is. A szakmai ismeretek terjesztése érdekében közérdekű és sokoldalú tevékenységet folytat: elősegíti a szakmai képzés fejlesztését, tanfolyamokat szervez; folyamatosan és aktívan tájékoztatja a hazai szaksajtót, illetve a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetségével (MTESZ) együtt az *Anyagmozgatás — Csomagolás* című havilapot is közreadja; ezenkívül mint az Anyagmozgatási Könyvkiadói Tanács tagja előmozdítja a szakkönyvkiadást; támogatja a társadalmi szervezetek munkáját; kiállításokat, versenyeket, tudományos tanácskozásokat szervez; valamint szakmai szakirodalmi információs bázist épít ki.

A műszaki könyvtár helye az intézetben

A 300 dolgozót foglalkoztató intézet szervezete a szerteágazó feladatoknak megfelelően differenciált. A műszaki könyvtár az egyik igazgatóhelyettes közvetlen felügyelete alá tartozó információs osztály részlegeként *szakirodalmi információs csoport* néven működik. Őt belső és több külső munkatársat foglalkoztat.

Az intézetnek három telephelye van a fővárosban. Ezek szakkönyvtári, illetve szakirodalmi információs igényeinek kielégítéséről a székházban (VIII., Rigó u. 3. sz.) elhelyezett műszaki könyvtár-

nak kell rendszeresen és szervezeten gondoskodnia. Az ACSI Miskolcon, Szegeden, Salgótarjánban és Győrben területi szaktanácsadó szolgálatot is szervezett, ezek szintén igénybe veszik a központ információs szolgáltatásait.

Az ACSI műszaki könyvtára nem tartozik semmilyen könyvtári hálózatba, az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság főfelügyelete és a Művelődési Minisztérium szakfelügyelete alatt fejt ki tevékenységét.

Mivel a műszaki könyvtár az intézet sajátos funkciórendszerében központi jellegű és jelentőségű feladatokról lát el, ez nemcsak szervezeti hovatartozásában, hanem elhelyezésében is kifejeződik. Mint említettük, a könyvtár az intézet székházában működik, a használok számára könnyen megközelíthető helyen. Ez az elhelyezés azért is szerencsés, mivel a műszaki könyvtár szolgáltatásait nemcsak az intézet munkatársai vehetik igénybe, hanem mindazok, akik beiratkoznak a könyvtárba (ehhez munkahelyi vagy oktatási intézményi jóváallás szükséges).

A könyvtár az információs osztályhoz tartozó statisztikai csoporttal együtt egy 76 négyzetméter alapterületű, raktári állványokkal tagolt helyiségben van, amelyhez még 14 négyzetméternyi galéria és egy raktárnak használt pincehelyiség is tartozik. Az olvasóteret a katalógusok alkotta fal határolja el a fel dolgozói, illetve a munkatértől. A könyvtárát izléses bútorokkal rendezték be, alkalmazkodva a viszonylag kis alapterülethez.

Gyűjtőkör, állomány, beszerzés

A műszaki könyvtár *fő gyűjtőköre*: anyag- és termékáramlás, csomagolás, szállítás, raktározás, ezek rendszere, technikája, technológiája, szervezése, fejlesztése. Az említett témákkal foglalkozó irodalmat a népgazdaság minden ágára vonatkozóan gyűjti, a magyar nyelvű irodalom esetében teljességre törekedve, a külföldi — főleg az angol, orosz, francia, német és olasz nyelvű — irodalomból pedig a legfontosabbakat válogatva szerzi be.

Mellékgyűjtőköri feladata a könyvtári és a tájékoztatási teendők ellátásával kapcsolatos, valamint a műszaki fejlesztés által megkívánt, de a fő gyűjtőkörbe

nem tartozó irodalom gyűjtése, a lehetőségekhez képest magyar nyelven, egyéb nyelveken pedig erős válogatással. Az úgynevezett határtudományok irodalmának gyűjtése (közgazdaságtudomány, építészet stb.) természetesen szintén mellékgyűjtőkori feladatként jelentkezik a könyvtár állományfejlesztő tevékenységében.

Az intézet saját kiadványainak, valamint a történetére vonatkozó dokumentumoknak gyűjtését szintén főgyűjtőkori feladatának tekinti, és kötelességének tartja ezek végleges megőrzését, a selejtezés kizárásával.

A *gyűjtendő dokumentumok típusai* elsősorban a következők: könyvek, folyóiratok, szabványok, szabadalmak, OMFB-tanulmányok, vállalati prospektusok és katalógusok, kutatási jelentések, különnyomatok, a különféle irodalomkutatások termékei, fordítások, úti- és tanulmányúti jelentések, az intézet dolgozóinak előadásai, pályázati anyagok, audiovizuális dokumentumok stb.

A beszerzés éves költségvetési keret alapján történik, amelyet minden évben az előző esztendőben felhasznált összeg alapján, de a következő tervidőszak feladatainak várható költségkihatásait is figyelembe véve állapít meg az intézet vezetősége. A rendelkezésre bocsátott keret általában fedezi a legszükségesebb dokumentumok beszerzési költségeit. Természetesen a vásárláson kívül az ajándékok, kötelespéldányok, valamint a cserébe érkező dokumentumok révén is gyarapszik az állomány.

Kötelespéldányként a könyvtár elsősorban az intézet saját nyomdájától kap dokumentumokat, de „utóválogatóként” hasznos kiadványokhoz jut az Országos Széchényi Könyvtár kötelespéldányanyagából is. Az OMFB-nek az intézet működési profilját érintő kiadványait ugyancsak megkapja a műszaki könyvtár.

A cserének főleg a folyóiratállomány fejlesztése szempontjából van jelentősége. A könyvtár az *Anyagmozgatás — Csomagolás* című folyóiratot 54 külföldi intézménynek fizeti elő, amiért cserébe hozzájut — az országban egyedül ide érkező — japán, finn, holland, portugál, görög stb. csomagolási tárgykörű szakfolyóiratokhoz.

Az állományt 1981. december 31-én 7817 könyv (a tárgyévi gyarapodás 452 volt), 10 787 gyártmányismertető prospektus (a gyarapodás 1665), 5210 fordítás (gyarapodás 251) és 1069 audiovizuális dokumentum alkotta. A teljes állomány az egyéb dokumentumokkal (segédletek, OMFB-tanulmányok, kutatási

jelentések stb.) együtt 30 809 könyvtári egység volt, amihez még 2500 folyóirat-évfolyam járult. Az 1981. évi folyóiratgyarapodás 281 évfolyam volt. (Összevetésül: 1967-ben a könyvtár könyvállománya még csak 500 egységből állt!)

A könyvtár a gyarapítás mellett rendszeresen apasztja is az állományt. 1981-ben elsősorban az elavult és fölöslegessé vált segédletanyagot (tankönyvek, vásári katalógusok, egységár-gyűjtemények, címtárak stb.) és az érvényüket veszített szabványokat vonta ki állományából. A következő években más állományrészeiben kívánja folytatni ezt a munkát.

A szélesebb körű használatra és tartós megőrzésre szánt, nem időszaki jellegű dokumentumok (könyvek stb.) szükséges adatait egyedi leltárkönyvben regisztrálják; az OMFB-tanulmányok leltári adatait pedig a külön e célra felkötött karterekben rögzítik. Ebben a nyilvántartásban a használók nevét is feltüntetik. Az időszaki kiadványok (folyóiratok stb.) megfelelő adatai kardedex rendszerű nyilvántartásba kerülnek, végül az időleges (átmeneti) megőrzésre szánt dokumentumok (hírlapok, prospektusok, segédletek stb.) nyilvántartása füzetben történik. Ez utóbbiakat megőrzési idejük lejártával kivonják és törlik a nyilvántartásból.

Feltárás, katalógusok, raktári elhelyezés

A könyvtári dokumentumok használatában jól szervezett és sok szempont szerinti keresést lehetővé tevő *katalógusok* segítik az olvasót. A dokumentumok többsége típus szerint külön-külön betűrendes katalógusban szerepel, de ezenkívül olyan katalógusai is vannak a könyvtárnak, amelyek az egyes dokumentumfajták sajtóanyagának megfelelően egyéb ismérvek szerinti keresést tesznek lehetővé (például a szabványok esetében szabványszám szerinti, a szabadalmak esetében lajstromszám szerinti, az újtjelentések esetében időrendi stb.). A fontosabb folyóiratok cikkeiről szintén külön (analitikus) katalógus készül, vagyis a feldolgozás mélysége meghaladja a hazai tudományos és szakkönyvtárakban általában szokásos feltárását.

A téma szerinti tájékozódás elsősorban a szakkatalógusok használatával történhet. Két — tizedes számrendszerű (intézeti tizedes osztályozás = ITO) — szakkatalógus készült, és áll az olvasók rendelkezésére. Az egyik az anyagmozgatási és raktározási, a másik a csoma-

golási szakterület anyagát sorolja fel. E katalógusokban — a prospektusok és az audiovizuális anyagok kivételével — valamennyi dokumentumtípus kartonja megtalálható. A nem anyagmozgatási, raktározási, illetve csomagolási tárgyú dokumentumok (mint amilyenek a háttérterületi irodalomként beszerzett közgazdasági, építészeti stb. művek) téma szerinti keresése címszókatalógusokban lehetséges, amelyek szintén dokumentumtípusok szerinti bontásban állnak az olvasók rendelkezésére. A prospektusok tárolása az intézeti tizedes osztályozás szakrendjében történik, így azokban a téma szerinti keresés katalógushasználat nélkül is megvalósítható.

A dokumentumok raktári elhelyezése túlnyomórészt a könyvtár, illetve az információs osztály dolgozóinak munkahelyén is szolgáló nagyobb teremben történik, egyrészt a galériával is ellátott Dexion-Salgó rendszerű állványokon, másrészt külföldi Dexion gyártmányú, elektromos szerkezettel mozgatható gördülő állványokon. Ezenkívül — amint arra már utaltunk — az intézet székháza alatt a ritkábban használt dokumentumok elhelyezésére még egy pincehelyiséggel is rendelkezik a könyvtár.

A könyvek raktározása betűjeles numerus kurrens rendszerben történik, azaz a megoldással, hogy az azonos mű különböző kötetei, többpéldányai, valamint különböző kiadásai is egymás mellé kerülnek a polcokon. A folyóiratok elhelyezése a címek betűrendjében történik, a szabványoké és az OMFB tanulmányoké saját jelzetük szerint, a prospektusoké viszont tárgykör szerint. Az egyéb dokumentumokat a maguk típusán belül folyószámok szerint tárolják, azaz raktári jelzetük megegyezik állományi nyilvántartási számukkal.

Mínt hogy az olvasóhelyiség, mely egyidejűleg hat személynek nyújthat helybenolvasási lehetőséget, szintén a raktár közvetlen közelében van a katalógusokkal együtt, a dokumentumokhoz a leg-rövidebb időn belül hozzá lehet jutni, ami igen fontos követelmény a felhasználók szempontjából. Ugyancsak előnyös, hogy az olvasó az ugyanitt elhelyezett *Lumoprint-Compact* rendszerű másolóberendezés segítségével késedelem nélkül gyorsmásolatot kaphat a dokumentumokról (az intézet dolgozói inyen, a külső dolgozók pénzért).

Használat

A kért dokumentumokat a könyvtár helybenolvasás, kölcsönzés vagy másolatszolgáltatás formájában bocsátja a

használók rendelkezésére. A külső olvasók a folyóiratokat, prospektusokat, valamint a szabványokat nem kölcsönözhetik ki, csak másolatok formájában kaphatják meg. A másolóberendezés teljes mértékben lehetővé teszi az igények gyors kielégítését.

A szolgáltatások teljes munkaidőben, hétfőtől-csütörtökig reggel $\frac{3}{4}$ -től délután $\frac{3}{4}$ -ig, pénteken délután 4 óráig vehetők igénybe, szombaton és ünnepnapokon a könyvtár zárva tart.

Az 1981. évi adatok szerint helybenhasználatra 685 olvasónak 9695 dokumentumot adtak ki, a kölcsönzési forgalom 3477 alkalommal 10 345 dokumentum, a belső és a külső használók részére készített másolatok száma pedig több ezer oldal volt. Könyvtárközi kölcsönzéssel a könyvtár 119-szer kapott dokumentumokat a hazai és a külföldi könyvtáraktól, és mintegy 200 alkalommal bocsátotta saját állományegységeit eredetiben vagy másolatban más könyvtárak rendelkezésére.

A kölcsönzés időtartama egy hónap, de a határidő — ha a kikölcsönzött dokumentumokat mások nem kérik — két alkalommal meghosszabbítható.

A kölcsönzési nyilvántartás kétártyás rendszerű, ami bármikor lehetővé teszi annak megállapítását, hogy a dokumentumok kinél vannak, valamint azt is, hogy egy-egy olvasónál mely dokumentumok találhatóak.

Elsőrendű feladat: a tájékoztatás

A könyvtár természetszerűleg elsőrendű feladatának tekinti, hogy az állományába tartozó dokumentumokról az igényeknek elébe menve folyamatosan tájékoztassa az intézet dolgozóit és a külső érdekelteket. Az újonnan beszerzett anyagról évente tíz alkalommal jegyzéket ad ki mintegy 100—100 példányban, ezeket megküldi a hasonló profilú könyvtáraknak is saját jegyzékeik ellében, az utóbbiakat pedig ugyancsak felhasználja tájékoztató tevékenységében. Az értékebb új szerzeményekből a könyvtár időnként kiállítást is rendez Jászberényi úti telephelyén.

Más könyvtárakkal és tájékoztatási intézményekkel együttműködve igénybe veszi azok különféle szolgáltatásait. Megrendeli, illetve beszerzi például az Országos Találmányi Hivatal és Országos Kutatásnyilvántartás témafigyelő szolgáltatásait; a Kohó- és Gépipari Tudományos Informatikai és Ipargazdasági Központnak (KG-INFORMATIK) a nem hagyományos, illetve nehezen hozzáfér-

hető dokumentumokra vonatkozó figyelemmeljes szolgáltatását; ugyancsak a KG-IN-FORMATIK útján felkutatattja és beszerzeteti a világban megjelenő fontosabb anyagmozgatási, raktározási és csomagolási prospektusokat; kísérletképpen pedig bekapcsolódott egy másik intézmény által nyújtott számítógépes témafigyelő szolgáltatásba is, de — megfelelő adatbázis hiányában — egyelőre nem kedvező tapasztalatokkal.

A könyvtár 1981-ben bevezette az úgynevezett *szelektív vezetői gyorstájékoztató szolgáltatást*, ezt a tevékenységet a könyvtár dolgozói nem egyedül végzik, hanem — megfelelő munkamegosztással — részt vesznek benne az információ osztály más dolgozói is. A szolgáltatás szakirodalmi bázisa mintegy 50 folyóirat, napilap és közlöny, valamint a mindenkori dokumentumgyarapodás. A legfontosabb információkat tartalmazó dokumentumokról az intézet vezetőit (igazgató, igazgatóhelyettesek) referátum formájában tájékoztatják, a főosztályvezetők pedig az őket érdeklő anyagokról bibliográfiai leírást kapnak, de a többi dolgozó is megfelelő jelzést kap a feladatukról és kapcsolatos felhasználható információkról. Az intézet tevékenysége szempontjából fontos folyóirat-cikkek címléírása egyébként a katalógusokba is bekerül, amint erre már utaltunk.

A helyi erőből megvalósított témafigyelő szolgáltatásra azért van szükség, mert a hazai információ központok hasonló jellegű szolgáltatásai — követő jellegük miatt — a vezetői (tehát gyors) tájékoztatásra kevésbé jól használhatók.

A könyvtár tájékoztatói tevékenységében fontos szerepe van az *irodalomkutatásnak*; ezt a szolgáltatást esetenként külső intézmények számára is nyújtja. Viszont arra is van példa, hogy bizonyos, főleg határterületi témák esetében külső intézményektől rendel meg bibliográfiák összeállítását, vagy egy-egy téma kurrens figyelését (például a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárától, az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtártól stb.).

De a könyvtár készséggel támogat minden, más intézmény által szervezett országos jelentőségű szakirodalmi tájékoztatói tevékenységet is. Így az OMIKK szerkesztésében és kiadásában megjelenő több időszakos dokumentációs kiadvány (*Műszaki Információ: Anyagmozgatás; Műszaki Információ: Csomagolás*) dokumentumbázisát a könyvtár adja, sőt dolgozói maguk is részt vesznek ezek készítésében, az *Anyagmozgatási és*

Csomagolási Szakirodalmi Tájékoztató pedig közös folyóiratuk.

Természetesen a saját állományra támaszkodó tájékoztatáson túlmenően a könyvtár egyéb szakirodalmi tájékoztatót is nyújt használóinak, s ebben hasznos forrása saját külön kezelt referenz-gyűjteménye, amelyben megtalálhatók az intézet tevékenységi körébe tartozó szakterületek fontosabb kézikönyvei, segédkönyvei és általában a referenz-munkához szükséges egyéb dokumentumok (bibliográfiák, referáló kiadványok, enciklopédiák, lexikonok, címtárak, adattárak, különféle táblázatok, jogszabálygyűjtemények stb.).

A könyvtár szükség esetén gondoskodik az idegen nyelvű dokumentumok lefordításáról is, évente többszáz fordítást rendelve meg a fordítóirodaktól. A tájékoztatás hatékonyságának fokozása érdekében a tervek között szerepel a leggyakrabban keresett információk számítógépes feldolgozása és visszakereshetővé tétele. Az ezzel kapcsolatos munkálatok már ebben az évben megkezdődnek.

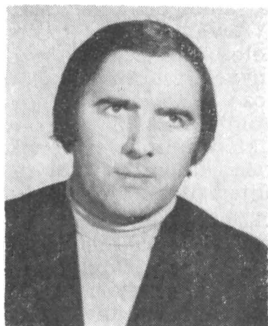
Természetesen a valóban hatékony könyvtári szolgáltatások csak az intézet szakembereivel való szoros együttműködés révén valósulhatnak meg. Az intézet vezetősége igyekszik is ezt szervezeten előmozdítani azzal a rendelkezésével, hogy minden új dolgozónak szolgálatbalelépése után bizonyos időt el kell töltenie a különböző szervezeti egységekben, hogy megismerkedjék azok feladatkörével, az intézeten belül elfoglalt helyükkel, és természetesen az ott dolgozó munkatársakkal is. Az intézet új dolgozóit tehát az információs osztály egyes csoportjait, köztük a műszaki könyvtárat is felkeresik, amelynek szolgáltatásait és igénybevételek módjait, lehetőségeit személyesen is megismerhetik. Minthogy a rendelkezés a könyvtári dolgozókra is vonatkozik, a szükséges szakmai információk áramlásának feltételei az intézményen belül adva vannak, a könyvtár tehát nem válik elszigeteltté, hanem szerves egységként vehet részt az intézet sokoldalú, népgazdaságilag fontos, információigényes tevékenységében.

A könyvtár szolgáltatásairól, igénybevételek módjáról és lehetőségeiről felvilágosítást nyújtanak: *Teveli Mihályné* könyvtárvezető, illetve *Haraszi Pálné* osztályvezető. Cím: Budapest VIII., Rígó u. 3.; a könyvtárvezető telefonszáma: 137-467, 45-ös mellék; az osztályvezető: 137-467, 43-as mellék.

Dr. Balázs János

VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL

„Láttam a tegnapot”

TAMÁS MENYHÉRT
kötő,
író

Szegényítő, kálváriás korban születtem; a hozzánk esztendőök százai óta mostoha történelem jóakaratóból (a bukovinai magyar népcsoporttal együtt) többször házat és hazát „cseréltem”, utolsó nehezen gyökerező átültetésünk dátuma: 1945.

A nekünk kétszeresen is sorsfordító esztendő.

Még akkor is, ha friss hajításainkra elég hamar deresedő idő ült...

Hányattatásaink közt nem jutott hely a könyveknek — késői vásárlásaimig (akkor indult az Olcsó Könyvtár sorozat) be kellett érnem a szegényes választékú kölcsönkötetekkel.

Első könyvtári élményem éppen egy szegényes állományú könyvtárhoz fűződik. Mai szemmel: egyszerre volt ünneplés és megmosolyogtató. Ünneplés az alkalom tette: könyvtárt avattak; megmosolyogtatóvá az igyekezet: a pedagógus-könyvtárosná az érkezés kötelező sorrendjében adogatta kezünkbe a könyveket. Aki elől állt, a legfelső polcról Sztálin, Rákosi bölcselmeivel gazdagodott, nekem szerencsére — s ebben, úgy érzem, volt valami sorsszerűség — Petőfi Sándor összes költeményei jutottak.

Amikor évek múltán, tizenhat évesen, rám bízta a könyvtár vezetését, elég hamar felsültem, s ennek nemcsak a szakértelem hiánya volt az oka: a kölcsönzési napokon hónapokig egyetlen érdeklődő sem kopogtatott a pártiroda ajtaján. (Talán ha máshol kap helyet a szegletnyi könyvtár..., ötvenöt-ötvenhatra az emberek maradék bizalma is elfogyott.) Ahhoz képest Kisdorog ma olvasó falu.

Középkolálás éveimben két könyvtár

fogyasztója is voltam, a kötelező olvasmányokat a régiségekben bővelkedő gimnáziumi könyvtárból szereztem be, s bejáróként várakozási óráimat a Bonyhádi Járási Könyvtár olvasójában töltöttem. Gáti Edit (azóta könyvtárigazgató) a megmondhatója, hogy milyen gyakran kérésztettem be az olvasóba — mindmáig hálás vagyok készséges türelméért.

Mindkét könyvtár ismeretgyarapító, töltekező forrásommá vált — segített eligazodásomban, völgyi világomat távoli tájakig tágitotta.

Völgységi világom hamarosan Budapesten kereste folytatását. Amit sejteni sem sejtettem: hidegítő magánnyal, emberi körülményeket nélkülöző albérlétekkel, munkásszállóval fogadott a város. Ettől kezdve az ismeretgyarapításon túl már mást is kerestem a könyvekben: meghitt barátságot.

Gazdagító és lélekellátó barátságot.

Itt megint két könyvtár következik: A Ruggyantaárugyár üzemi könyvtára és az Országos Széchényi Könyvtár. Az előbbit Doszpoth Ferencné tette otthonossá, az utóbbit az olvasóközösség, a lámpák fénykörében rokonnak éreztem mindenkit.

A legmélyebb és legeszméletesebb élményem a marosvásárhelyi Teleki-Bolyai Könyvtárhoz kötődik. Az első percek csodálkozását a bűvölet váltotta fel, a hagyományörző intézmények lélekemelő bűvölete. Ahogy Kazinczyt is bámulatba ejtette, mindenkit bámulatba ejt a világhírű könyvgyűjtemény, *álmélkodástól összerázattatva* járta végig tekintetem ritkaságait. „Egy nagy úr és egy árva szerelemgyerek, egy főhivatalnok és egy szerény orvos, de mindkettő egyaránt dicső és magasztos, mert... mindkettő nemzetét tévé örökösévül!” — osztottam Orbán Balázs gondolataiban. Gece Dániel alapítványának és Teleki Sámuel kancellár gyűjtőmunkájának krónikája ismert, s az is, hogy a kancellár hitbizományként hagyta hátra hatvanöt esztendőn át gyűjtött, több mint harminchat ezernyi könyvét, hogy „*a Téka felosztatlanul örökké Vásárhelyen tartassék célszerű gondozás alatt*”.

A Téka még Teleki életében, mint tudományos könyvtár, megnyitotta kapuit, és csak 1962-ben egyesítették a Bolyai Farkas középkolász mintegy nyolcvan-

ezer nyomtatványt tartalmazó tanári könyvtárával. Legutóbbi értesülésem szerint több százezer könyvet, folyóiratot és aprókiadványt őriz, köztük a világtörténelmet feldolgozó korabeli kiadványok sorozatait, a tudományos társaságok kiadványait, mint például a Francia Tudományos Akadémia Közleményeit 114 kötetben, a Londoni Királyi Társaság Közleményeit 32, az Olasz Tudományos Akadémiáét 62, a Göttingeni Tudományos Társaság Közleményeit (1751—1811) 41, a Pétervári Akadémia Közleményeit (1726—1792) pedig 39 kötetben. Végtelen a sor... a kutatót és könyvbá-

rátot egyaránt érdeklő „ínyencségek” sora...

Csakhoggy...

Irigylem Fekete Sándort, mert a washingtoni Library of Congressről a Könyvtárosnak írt vallomása fölé odaírhatta: Láttam a holnapot. A Téka kölcsönzési és kutatási nehézségei nem ígérnek semmiféle holnapot.

Így hát meg kell elégednem a tegnappal...

Hovatovább itthon sem lesz másként — könyvörzésünk jelenünket is lekési, nemhogy (belátható időn belül) jövőt ígérő technikai felszereltségűvé fejlődjék.

A KÖNYVTÁROS KISLEXIKONA

Mi a McLuhanizmus?

A tudományos és a művészi alkotásról szóló kitűnő tanulmányában *Magyari Beck István* ezt írja: „Az alkotó ember, realizálva a természet lehetőségeit, egyszerűsmind saját lehetőségeit is realizálja. Teremtmenyei által teremti önmagát.” Az embernek ilyen „teremtmenyei” közé tartoznak azok az eszközök, technológiák, amelyek használatával kiterjeszti, térben és időben meghosszabbítja érzékelésének és ezen keresztül szellemi felfogó „műszereinek” működési lehetőségeit. S ezek az eszközök használatuk közben — sok esetben szinte alig észrevehetően vagy nem is tudatosított módon visszahatnak az emberre, alakítják és befolyásolják egész magatartását, gondolkodásmódját. *McLuhan* az emberi képességek kiterjesztésére szolgáló eszközöket, főként a tömegközlelési eszközöket, az úgynevezett kommunikációs médiumokat (médiákat) vizsgálta ilyen értelemben. Munkásságának az ad különös jelentőséget, hogy egyike volt azon gondolkodóknak, akik felhívták a figyelmet a tömegkommunikációs eszközök csaknem „felmérhetetlen”, jó és rossz értelemben vett társadalmi hatására, és észrevették, hogy a kommunikációs eszközök már legalább száz éve tartó „forradalma” elmozdulásokat, változásokat okoz a látás (olvasás) és a hallás (beszéd) útján felfogott és közvetített információk, észlelések viszonyában, arányában, egyéni feldolgozásában, megértésében.

Tartalmukat tekintve *McLuhan* vizsgálódásai elsősorban a kommunikációkutatáshoz kapcsolódnak; ha műveinek formai megoldását nézzük, azt találjuk, hogy mély rokonság fűzi őket a XX. század (főként avantgarde) irodalmi és művészeti törekvéseihez. Könyvei és a közreműködésével szerkesztett folyóiratok megjelenési formájukkal, felépítésükkel is illusztrálják a McLuhanizmus lényegbevágó mondanivalóját, a médiák kombinált használatát, egymásra hatását az olvasóban — nézőben — hallgatóban.

A McLuhanizmus és a kommunikációkutatás

A kommunikációs eszközök sajátosságainak problémakörére vonatkozó vizsgálatok terén *McLuhan* közvetlen elődje és mestere *Harold Adams Innis* volt, akinek egyik fő műve (*The bias of communication*) 1951-ben jelent meg. Ez sok olyan problémát elemel, amely körülbelül egy évtized múlva *McLuhan* nagy művében, a *Gutenberg-galaxisban* újra megjelenik továbbfejlesztve, más összefüggésekbe ágyazva.

Innis említett könyvének címében az angol „bias” szó elsősorban hajlamot, irányulást jelent, de ugyanakkor előítéletet, az egyenestől való elhajlást, elterelést, be-

folyásolást is. Innis ezeknek a jelentéseknek, fogalmaknak alapján úgy gondolta, hogy mindegyik kommunikációs eszköznek (például nyomtatott könyv, rádió, film) van valamiféle sajátos képessége, szervező ereje az ismeretek, információk térben és időben történő áramoltatása, terjesztése során. S ezeknek a sajátosságoknak felismerése és alkalmazása lehetőséget nyújt a társadalmi kommunikáció célravezető kialakításában, de egyúttal arra is, hogy torzító, szándékosan rossz irányba vezető (manipulatív) hatások érvényesüljenek az információk terjesztésében, a közvélemény alakításában.

Innis egyebek között abból a szempontból vizsgálta a kommunikációs médiumokat, hogy az ismeretek rögzítését, illetve szétsugárzását illetően milyen mértékben kötődnek a térhez (helyhez) és időhöz (időpontokhoz). Egyes médiumok az ismereteknek inkább térbeli, más médiumok inkább időbeli elterjesztését segítik elő. A tartós, nehezen szállítható eszközök elsősorban az időbeli, a fizikailag könnyű és jól szállítható eszközök főként a térbeli információközlésben, kommunikációban kapnak nagyobb szerepet. Ilyen megmondolás alapján Innis a nyomtatás termékeit (könyveket, dokumentumokat) a „térbelileg” szervezett médiumok közé sorolta. *Frank Hatt* mutatott rá arra, hogy a nyomtatott műveknek ez a „térhez” kapcsolódó „hajlama” nem kizárólagos, mert a nyomtatott szövegek fennmaradnak, tovább élnek hosszú korszakokon át, és a sokszorosított példányokon keresztül „szétszóródnak” a térben, vagyis egy időben több helyen jelen vannak. Ez a jelenlét, ez a tér-idő együttes teszi lehetővé, hogy egy szétszórt olvasóközönség egyidejűleg hivatkozhasson egy meghatározott szövegre, ha arra szükség van. A nyomtatott szövegnek ez a kombinált térbeli-időbeli szerepe nem kis mértékben járult hozzá a különféle szervezetek és „birodalmak” kialakulásához, aminek az írott kommunikációhoz, a nyomtatott szöveghez való viszonyát Innis mélyrehatóan vizsgálta. Ezek a vizsgálódások a McLuhanizmus alapvető forrásaikhoz tartoznak.

Innis kommunikációs kutatásaival kapcsolatban megemlíthjük még a szóbeli (orális, auditív) közlésmódról írott gondolatát: „A szóbeli érintkezésben serényen együttműködik és együtt verseng a szem, a fül, az agy, minden érzék és képesség — előcsalva, ösztönözve, kiegészítve egymást.” Valószínű, hogy jórészt az érzékelésnek, értelmi és érzelmi felfogásnak (appercepciónak), a kifejezés túlaradó elevenségének ez a szóbeliségben megmutatkozó gazdag harmóniája, ellentéteken át érvényesülő összjátéka készítette McLuhant arra, hogy megvizsgálja az orális és a tipográfiai közlésmód viszonyát, és feltárja az utóbbinak korlátait, egyoldalúságát. Ebben a törekvésében támogatta őt az a felismerése, hogy az elektromos-elektronikus kommunikációs médiumok elterjedésével megváltozóban van a nyomtatott szöveg, a könyv és az olvasás hatása és mértéke, és a közlési eszközök helyes használatában „új nyelvtanra, új grammatikára” van szükség. Ma már vitathatatlan tény, hogy ennek az új grammatikának kidolgozásában McLuhan úttörő szerepet játszott — még ha sokszor tévedett is.

A McLuhanizmus néhány irodalmi vonatkozása

Bár McLuhan kutatóintézményt vezetett, s egyetemeken adott elő, mégis inkább művész (irodalmár) volt, mint tudós. Ez abból is látszik, hogy az irodalom néhány nagy alakja, mindenekelőtt *James Joyce* döntő hatással volt rá. Az *Ulysses* és a *Finnegans Wake* írójához hasonlóan rendkívül kedvelte és alkalmazta a nyelvi játékokat, szójátékokat, ezért szójáték-faragónak („punster”) is nevezték. Mind McLuhan, mind Joyce nyelvi „tréfái” általában tiltíve vannak sokértelmű jelentéssel (mondhatnánk: poliszemiával), ami egy meghatározott személy vagy általában az emberiség kulturális hagyományainak és jelenlegi helyzetének együttes megidézésére, érzékeltetésére alkalmas, és egyúttal „elővarázsolja” azt a kommunikációs környezetet, a médiumok valamilyen „együttállását” (konstellációját, konfigurációját), amelyben élünk és élünk — sokszor úgy elmerülve bennük, hogy szinte észre sem vesszük, hol vagyunk.

McLuhan stílusára jórészt a kollázs („összeragasztás”) és a montázs („összeillesz-

tés”) jellemző, ez is jelzi a modern irányzatokkal való rokonságát, a távoli és „idegen” asszociációk merész párosítását. Írásaiban gyakran találunk aforizmákat, jelmondatként használható megfogalmazásokat. Ezekben néha túlzásokba is esik, aminek következtében egyes szövegrészei a groteszk, sőt az abszurd „irodalom” benyomását keltik. Ezzel is magyarázható, hogy egyesek „kóklerek” tartották (amint erre *Zircz Péter* is utalt a McLuhan halála alkalmával a *Könyvtáros* 1981. évi márciusi számában írt cikkében). De McLuhan nem volt szemfényvesztő — legfeljebb hajlandóságot mutatott arra, hogy a bohóc (clown) szerepét is magára vegye. S ezt teljes tudatossággal tette (mint sok író és művész). Az *Ellenkörnyezet* (Counterblast) c. művében ezt írja: „Amikor a teljes ember egy szakterületre lép, bohóccá válik.” A specializáció korában a dolgok egészében részt venni, teljes emberségét megvalósítani kívánó ember a legtöbb esetben komikussá lesz (gondoljunk például Chaplinre). S tudjuk azt is, hogy a homo sapiens történetében mily sokszor bizonyult a bolondság bölcsességnek, és a bölcsesség bolondságnak. E tekintetben mind szemléletében, mind stílusában nagy hatással volt McLuhanra *Chesterton* is, aki ugyancsak mestere volt az élesen sarkított, paradox megfogalmazásoknak, az eszmék és események drámai ütköztetésének.

A mcluhanizmus és a médiák

McLuhan költői-művészi „vénájának” fontosságát hangsúlyozza egyik kitűnő méltatója, *D. T. Theall* is, amikor megállapítja, hogy McLuhan úgy tekinti az egész világot, mintha egy hatalmas „multi-média költemény” volna. A multi-média (több kommunikációs eszköz együttes jelenléte) eredetileg főként a reklámszakmában, az árupropagandában töltött be fontos szerepet, de ma már a tudományos ismeretterjesztő és a művészi-szórakoztató műsorokban is nagy jelentősége van, és önálló művészi és egyéb produkciók is épülnek rá. Gondoljunk azokra a fény- és hanghatásokra alapozott műsorokra, amelyek lézerfónia, lézerkoncert elnevezéssel váltak ismeretté, és újabban elég népszerűvé is. Az utóbbi időben például a TIT planetáriumában „galaktikus lézerkoncerteket” mutatnak be. Nyilvánvaló, hogy ez már egészen más, mint a Gutenberg-galaxis, és nem állíthatjuk, hogy ismeretek-élmények közvetítésére kevésbé alkalmas, mint a nyomtatott dokumentumok.

Meglepő egyébként, hogy a könyvtártudományi szakirodalom milyen mostohán foglalkozott a mcluhanizmus és a médiák problémakörével. Kivétel *Sam Neill* alapos és végig tárgyilagos érvelésű tanulmánya, amely a *Library Quarterly*-ben jelent meg, s máig az egyik legjobb értelmezése-bemutatása a mcluhanizmusnak. Egyik fő gondolata, hogy McLuhan nem a könyvek ellensége — ellenkezőleg: éppen azon fáradozott, hogy megmentse a könyvet, az olvasást a kommunikációs eszközök átrendeződésének folyamatában, rámutatva azokra a funkciókra, amelyeket egyedül vagy főként a könyv és az olvasás tölthet be.

A mcluhanizmus és a „montázs-kultúra”

Az általános művelődés, a kultúra jövője szempontjából sokan veszélyesnek, aggasztónak látják a mcluhanizmusban felszínre törő gondolatokat. Erre — kissé ironikusan — idézhetnénk válaszul *Oscar Wilde*-nak azt a paradoxonát, hogy „csakis a veszélyes elméleteknek van igazán intellektuális értékük”. Az ilyen kihívó, meggyökeresedett doktrínákon („tantételeken”) átgázoló gondolatoknak van igazán felrázó hatásuk. Igaza van a *Times Literary Supplement* egyik kritikusanak, aki azt mondta, hogy a Gutenberg-galaxis „apokaliptikus” hatású mű, amelyet a XX. század „Einstein utáni mitológiáinak” sorában minden történetírónak figyelembe kell majd vennie.

McLuhant nem illetheti ugyan az a vád, hogy a könyvet és az olvasást ki akarta volna „iktatni” a kultúra alapvető kommunikációs eszközei közül, de a mcluhanizmus mint gondolatrendszer mindenesetre hangsúlyozza, hogy a könyv-műveltség, az

olvasó ember „monopolszerepe” nagymértékben csökkent, talán meg is szűnt. (Ennek átgondolására ösztönözhetnek azok a cikkek, hozzászólások, amelyek a közelmúltban az *Élet és Irodalomban* jelentek meg a *lesznek-e olvasóink?* problémakörben.)

Komoly gondolkodók, kritikusok részéről is felmerülnek aggályok. *Mátrai László* az IFLA 1972-es budapesti közgyűlésén, majd a XV. filozófiai világtalálkozón és a könyvnyomtatás 500. évfordulója alkalmával a Magyar Tudományos Akadémián tartott emlékülésen foglalkozott az információrobbanás és a McLuhanizmus kulturális következményeivel. Hangsúlyozta, hogy „az információrobbanás negatív irányban változtathatja meg a gondolkodó ember, a homo sapiens, az emberi nem arculatát... Felrémlik előttünk a nem olvasó ember ijesztő alakja.”

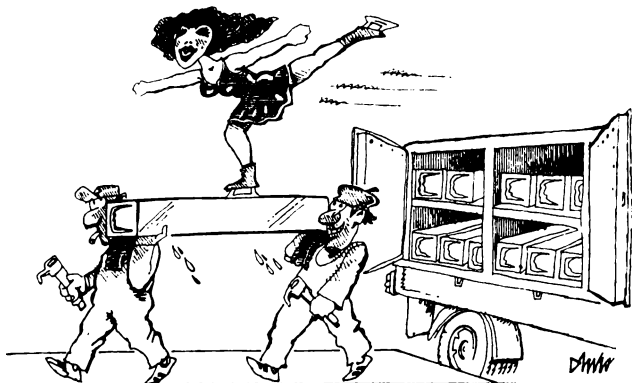
George Steiner, a nemzetközi hírvéleménykritikus McLuhanról szólva egyebek között ezeket írja: „Olvasóit egy állandóan nyugtalanító probléma elé állítja: egyáltalában olvassanak-e még.” És kritikáját ezzel zárja: „Lehet, hogy McLuhan prédikációit a közeljövőben elvetik, mint kaotikusokat és önellentmondókat. De a visszautasításnak ez a folyamata bizonyos új felismeréseket teremt. Ez, és nem a merev meghatározottság akadémikus kánonja vall jelentős műre.”

Úgy gondoljuk, hogy a McLuhanizmus multi-média („kaotikus”) költeménye kedvező hatással van arra a kreatív jellegű művelődési folyamatra, amit *Szentkuthy Miklós* (Joyce Ulyssesének új fordítása kapcsán) montázzskultúrának, montázzscivilizációnak nevez. S ennek a folyamatnak talán az lesz az eredménye, hogy az emberi elme a médiák által „zűrzavarosan” közvetített ismeretekből, információkból megteremtje az ismeretszerzés és gondolkodás újfajta szintézisét, és ennek alapján egy ma még ismeretlen szerző nagy művet (vagyis nagy könyvet!) fog írni — mert az írás mindenekelőtt a szintézis kommunikációs médiuma.

Györe Pál

IRODALOM

- McLuhan, M.*: The Gutenberg Galaxy. The making of typographic man. London — Toronto, 1962. Routledge and Kegan Paul
- McLuhan, M.*: Understanding media: the extensions of man. New York — London, 1964. McGraw Hill
- Györe Pál*: Az üzenet médiumai és a médiumok üzenete. Valami a McLuhanizmusról. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 1973. 11—12. sz.
- Horváth J. Benő*: A McLuhan módszer. = Új Symposion, 1981. június
- Mátrai László*: A kultúra történetisége. Válogatott tanulmányok és cikkek. Bp. 1977. Gondolat. (Az információrobbanás néhány kulturális következménye: 150—154. l. Hagyomány és újítás; olvasás egy változó országban: 237—245. l.)
- Neill, S.*: Books and Marshall McLuhan = The Library Quarterly, 1971. 4. sz.
- Steiner, G.*: Egyre távolabb a szótól. Tanulmányok és cikkek. Bp. é. n. Gondolat. /Modern Könyvtár 183./ (Marshall McLuhan olvasásakor. 246—251. l.)
- Theall, D. F.*: The medium is the rearview mirror. Understanding McLuhan. Montreal — London, 1971. McGill-Queens University Press
- Várady Tibor*: McLuhanizmus. = Új Symposion, 1971. július
- Vekerdi László*: Befejezetlen jelen. Bp. 1971. Magvető. /Elvek és utak/. — Véleményünk szerint az 516—526. oldalakon között *McLuhan „ellenszere”* című tanulmány a legjobb magyar nyelvű interpretációja a McLuhanizmusnak

Kevés a jégpálya

Folytassuk-e a módszert?

Ezt a jegyzetet szánjuk még rá a *szóhasználati hibák* javítására, talán megéri!

A címnél maradva, azt írta valaki a levelező képzéssel és vizsgáztatással kapcsolatban, hogy „*ezt a módszert tovább kell folytatni*” (Tolna, 80.1:7). Nos, a módszert lehet *alkalmazni, átadni, átvenni, használni, hasznosítani, kikísérletezni, kimunkálni, fejleszteni* stb. — de folytatni nem! A fenti mondat statikus tárgya és dinamikus állítmánya összeférhetetlen egymással. A javítás: másik állítmányt választunk, esetleg másik tárgyat. Például: ezzel a módszerrel kell tovább folytatni a munkát. Állítmány — tárgy — határozó: a gondolat így világos, feloldottuk az összeférhetetlenség okát, a szükséztávolságot. A következő példa is Tolnából való, a mondat állítmánya és tárgya között mennyiségi összeférhetetlenség van: „Írásomban nem kívántam *felsorolni* az integrációs elképzelések *teljességét*” (78.2:13). Felsorolni — *szorban elmondani* — *sok dolgot* lehet, de legalább hármat, a *teljesség* viszont *egyetlen* dolog! A mondat írója nem elégedett meg az egyszerűbb tárggyal — az integrációs *elképzeléseket* —, hanem birtokos szerkezetté köpülte, nem vette észre, hogy közben számváltás történt. Kiigazíthatjuk a mondatot az állítmány cseréjével is: nem kívántam *érzékeltetni* (vagy *körvonalazni*) az integrációs elképzelések *teljességét*; vagy — talán még világosabban —: *felsorolni valamennyi integrációs elképzelést*.

A következő példában a birtokos szerkezet két tagja kerül ellentétbe: „Az előtérben nyolc-tíz mobil *konténer felállítását* tervezik” (Tolna, 78.2:12). A *felállít* ige egyik jelentése: *épitményt, tárgyat rendeltetési helyére állít*. E cselekvésben meghúzódik a tartósság fogalma is: felállítják az *emlékművet*, a *szobrot*, felállítanak *sátrakat*, azok huzamos ideig ott is maradnak, nem gördíthetők vagy tolatók tovább, mint a (többnyire kerek) szállítószekrény vagy -tartály. Azt inkább *odaállítani, odateni* lehet, esetleg *elhelyezni* valahol. A mondat mintaszerűen: „Az előtérbe nyolc-tíz szállítószekrény *elhelyezését* tervezik.”

Az alany meg az állítmány nem fér össze ebben a megállapításban: „Az ön-

művelésre *nevelés* jól felszerelt könyvtár nélkül *nem valósítható meg*” (Vas, 80.3:25). A *nevelés* — a testi, szellemi és erkölcsi fejlődés irányítása — végtelen, *befejezhetetlen* folyamat, amit viszont megvalósítunk, azt *valóra váltjuk*, létrehozását tökéletesen befejezzük. Megvalósítjuk *álmunkat*, egy *elképzelést, programot, tervet* stb. Dobjuk ki mondatunkból a bőbeszédű, de keveset mondó állítmányt: „Jól felszerelt könyvtár nélkül *nem lehet önművelésre nevelni*.” Ha pedig ragaszkodunk a jelentésstílushoz, keressünk más állítmányt. „Önművelésre *nevelés* jól felszerelt könyvtár nélkül *nem végezhető*.”

Egy könnyelműen leírt névutó összezavarja az alábbi mondat időviszonyait: „A reformáció *Engels felismerése nyomán* vallási köntösben vívott társadalmi harc volt.” Ez a merész, de megalapozatlan állítás azt jelenti, hogy Engels előbb fölismerte a reformáció lényegét, az pedig az ő felismerése *nyomán* alakult úgy, ahogy alakult. Ami valami *nyomán* történik, az térben vagy időben mindig *utána* következik! Kijavítva: „Engels *fölismerte*, hogy...”, „Engels *fölismerése szerint*...” A mondat megfogalmazója nem volt tisztában a két névutó pontos jelentésével. (Tolna, 78.2:52.)

„Előadónk gyakran *hangoztatott témáról* beszélt”: — legnagyobb könyvtárunk egyik munkatársa itt a jelző- és a jelzetszó-beli fogalmat ugrasztotta össze (OSZK Híradó, 81.9—10:187). Hangoztatni az *elveinket, felfogásunkat, igazunkat, meggyőződésünket, véleményünket* szoktuk, valamely témát viszont csak *boncolni, elemezni, fejtegetni, kifejteni, taglalni* stb. lehet.

A példákban és javításuk módjából talán kiderült: a szavak megválasztásának helyessége nem ítélhető meg pusztán önmagukból, hanem csak egymáshoz kapcsolódásukból, az alany és az állítmány, valamint az alanyak, illetve az állítmányok és bővítményeinek viszonyából. S ha egy-egy szó szerkezet tagjai ellentétbe kerülnek egymással, emögött többnyire bőbeszédűség vagy szükséztávolság lappang. A megoldás: a gondolat minden eleme kapja meg a neki megfelelő mondatrészt, de egy szóval se többet, eggyel se kevesebbet!

S z a b ó E r n ő

Dluhopolszky László

Rendhagyó megbízatást vállaltam — csak rendhagyó módon oldhatom meg. Nem vagyok szakértő a képzőművészetben — most sem vállalkoztam volna írásra e témakörben, ha a baráti segítőszándék és a fiatalok szeretete rá nem vesz. Tehtételes szakember egyelőre nehezen akadt volna, aki írna Dluhopolszky Lászlóról a *Könyvtárosnak* ebben a hagyományos rovatában.

Újságíróként szólok, hozzátéve: a karikatúra nem pusztá képzőművészet. E fiatal karikaturistát pedig egy kissé én is segítettem, hogy hozzánk, a *Népszava* szerkesztőségébe kerüljön. Segítségem mindössze abból állott, hogy megkértem szakemberünket, nézze meg alaposan, helytálló-e feltételezésem, hogy a fiatal pályázó tehetséges. A művészet más területein (színpad, tánc, zene) mániákus felfedező vagyok — néhány sikerült „dobással”. *Latnovits Zoltán* például azzal tisztelt meg, hogy a Ködszurkálóban felfedezőjeként említi, a róla és *Tordy Gézaról* még amatőr korukban tett észrevételeim alapján. Nagy büszkén a világ-sikerű *Marton Éva* énekművészt és *Markó Iván* tánkművészt is felfedezettjeim között tartom számon.

No persze, a grafika, az más. Annyi azonban ma már bizonyos, hogy a végül is hozzánk került „Dluho” tehetségeit és — mondhatni — kézzelfogható fejlődést mutatott a Népszavánál eltöltött másfél esztendő alatt. Igaz, a *Betörésem története* (a „Rakéta” regényműiságába) című kis albumában már korábról származó profeszionista színvonalú karikatúra-ötleteket s helyel-közzel-megvalósításokat gyűjtött egybe, nálunk azonban — megítélésem szerint — mintegy magasabb osztályba lépett. A szimplább groteszk, a kissé agyonrajzolt komikum helyett mindinkább a lényegretörő, a társadalmi tartalmú, az életet végtelen terjedelmében felölelni igyekvő karikaturisztikus ábrázolás világába emelkedik. Humora értelmesen abszurd. Nála a vállukon jéghasábot cipelő „trógerok” hideg terhén fut „kürt” (értsd: korcsolyatáncot) a balerina; a Paradicsomban tévéforgatás folyik a századelő családi csoportképeinek primitív, vigyori stílusában; a rágyújtásra készülő világpolitikus pipájából rakéta kandikál kifelé.

Gyorsan maradnak le rajzairól a feleslegek — kezd kialakulni a stílusa.

Indulásunk szerint is többé-kevésbé kollégák vagyunk, csak ő emberöltőnyi késésben van — vagy éppen én kezdtem korán? —: mindketten nyomdászként indultunk. Ő cinkografusként, én betűszedőként. Aztán sok mindennel próbálkoztam — s még ebben is tart a kollegialitás, mert én még többfelével — mielőtt sikerült pályára állnia.

A rajzolás csak hat éve kezdett fő tevékenységévé, megélhetési forrásává válni. De hiszen összesen még csak harmincegy esztendő. Első rajzai azonban már jóval előbb, még „tinédzser” korában megjelentek a Magyar Ifjúságban, majd a Fűles, a Képes Sport, az Ifjúsági Magazin, a Népszabadság, a Ludas Matyi és más lapok hasábjain. Az utóbbi esztendőben háromszáz rajzot készített évente — ebből kétszáz-kétszázötven jelent meg a nyilvánosság előtt. Részt vett már közepesebb jelentőségű kiállításokon, voltak kisebb televíziós szereplései (már mint rajzainak), és nyilvánosságot kaptak könyvillusztrációi is (a Móra Kiadó nyolc könyvét látta el rajzokkal). Külföldi, tengerentúli kiállításokon szintén előfordultak rajzai, kisebb díjakat is nyert. Tagja immár az „Alap”-nak (a Magyar Népköztársaság Kézművészeti Alapjának) és a Fialat Művészek Stúdiójának.

A sematikus és semmitmondó felsorolást itt félbehagyom. Flóbb-utóbb mindezt szükségképpen hozzátartozik egy grafikus életúthoz — a lényeg azonban nyilván nem ez. Ismerünk jó néhány rendhagyó esetet. A tehetségen (és a szerencsén!) már sokkal inkább múlnak a dolgok. Szerencsén természetesen sosem a vakvéletlent értem: szerencse az is, ha valakiben a veleszületett adottsággal együtt születik a szorgalom, a kitartás, a tanulni-tudás. Remélem, „Dluho”-ban együtt van mindez — végül is valódi tehetségről csak akkor lehet és érdemes beszélni.

Nos, a tehetségének nem lehetek a részese. A szerencséjének szívesen volnék e néhány segítő szándékú sorral. Hátha engem is hozzásegít, hogy majd egyszer — mielőbb — felvehessem rendhagyónak büszkén emlegetett „felfedezettjeim” listájára. Grafikus aligha lesz rajta más.

Rajk András

Józsa Péter — Jacques Leenhardt: Két főváros — két regény — két értékvilág

A két főváros: *Budapest* és *Párizs*. A regények: Georges Perec *A dolgok* és Fejes Endre *Rozsdatemető* című műve. A két értékvilág pedig a francia és a magyar olvasók értékvilága, amely a regényolvasás módjaiba belejátszik. A könyv olyan nemzetközi, összehasonlító jellegű kutatás eredményeiről ad számot, amelyet hatéves munka előzött meg. A szerzők nem az olvasók élményeit fűrkészték, hanem a regények által kiváltott állásfoglalásaikat, amelyek az attitűd-struktúra (azaz az érzelmi, gondolati, cselekvési beállítódás rendszere) és az értékrend mélyebb összefüggéseit világitják meg.

A könyv szerény alcíme — *Olvasás-szociológiai kísérlet* — valójában egy problématalálásában érdeken, lebilincselő gondolatmenetű és módszertanilag is alapos tudományos munkát takar. Ami belőle Józsa Péter munkája, az része egy beérő életműnek, amely félbeszakadt Józsa Péter váratlan halálával.

A kiválasztott regények közös vonása, hogy hazájukban szenvedélyes vitákat váltottak ki megjelenésükkor. Perec műve *Renaudot-díjat* kapott, s jóformán egyetlen folyóirat sem mulasztotta el, hogy írjon róla. Fejes regénye is hónapokig foglalkoztatta a közvéleményt, s a viták továbbgyűrűztek, túl a szűken vett irodalmi körökön. A kutatók képet adnak a művek sajtóvisszhangjáról, ezzel is segítve, hogy 500 oldalon keresztül mi is „végére járjunk a dolgoknak”.

Az olvasás-szociológia fogalmát is tisztázzák a szerzők. Kapcsolatát a befogadás-esztétikával és az olvasás pszichozschi-analízisével elismerik, de hangsúlyozzák viszonylagos függetlenségét is.

Az olvasás-szociológia célja: megérteni az olvasás közben lejátszódó értelmi folyamatok társadalmi természetét. A szerzők tehát arra világítanak rá, hogy egy szöveg értelmezése mögött összefüggő ideológiai képzetek és társadalmi struktúrák húzódnak meg. Azt a kérdést is felteszik, hogy tapasztalható-e párhuzamosság a szövegek „alkotási” és „befogadási” módjának fejlődésében. A modern regény egyes típusaiban meghúzták

a lélekharangot a mindenható személyiség felett, mégis fellelhető a regényhősré összpontosító olvasási mód akkor is, ha az irodalmi anyag nem ebbe az irányba terelné a figyelmünket. S ez nem a „párhuzamos fejlődésre” utal az említett vonatkozásban.

Józsa Péter már régebbi munkáiban is felhívta figyelmünket a különféle olvasási módokra, s most tovább finomította kategóriáit. A cselekményre koncentrázó olvasást a faktuális vagy fenomenális (a tényekre, illetve a jelenségekre összpontosító) módnak; az összefüggéseket a regény szereplői közötti kapcsolati mechanizmussal magyarázó módot identifikatív-emocionális (azonosuló-érzelmi) módnak; a nyitott, a regénybeli helyzeteket szellemi munkával felbontó, ok- és következménykereső magatartást pedig analitikus-szintetikus (elemző-összerakó) olvasási módnak nevezi. A szerzőpár értéktipológiát is alkot, s az egyének értékrendszereit a társadalmi tudat egyik szeleteként fogja fel.

Az elemzés során mindketten következetesen tartják magukat ahhoz, miszerint az emberek értékítéleteit három szint határozza meg: 1. valamely civilizáció kultúrája, 2. a nemzeti kultúra, a hagyományok, 3. az osztály- és rétegtudat.

Milyeneknek is látszunk mi, és milyeneknek látszanak a francia olvasók egy ilyen műgúddal csiszolt tükörben?

A budapestiek olvasási módja moralizáló szemléletre, gondolkodásra utal (természetesen a szociodemográfiai tényezők és a különféle foglalkozási csoportok között különbség van), a párizsiaké viszont szociológiai elemzésre irányuló tendenciát takar.

A *Rozsdatemető* olvasása során a magyar olvasók értelmezései általában Hábetler János lehetőségeinek megítélésén alapulnak; azaz elemzés helyett ítélnének, kutatás helyett minősítenek, a tények tudomásulvétele és megértése helyett felosztják azokat elfogadhatókra és elfogadhatatlanokra. A francia válaszok időben és térben „eltolják” a szöveg mö-

götti valóságot. Balkáni, primitív, idejétmúlt világról tudósítja őket a könyv. A magyar válaszolók kedvezően ítélik meg a magyar valóságot, amelyet szerintük a regényíró nem ábrázolt hiven; a franciák arról a negatív valóságról beszélnek, amelyet a regényíró realisan, klán-szerű, balkáni világként ábrázol.

A franciák szemében a magyar valóság változás nélküli folyamat, a magyar olvasók pedig kárhoztatják a Hábeter család azon tagjait, akik az új viszonyok között is a régi viselkedésformákban mozognak. A franciák a családot a családtagok kölcsönös függőségén alapuló rendszernek tekintik, a magyarok viszont csak az egyéneket látják benne, elszigetelt mozzanatok dramatisztálásában keresik a közös olvasmányszervező alapot.

S még egy izgalmas különbség és — talán nem túlzás — egyben adalék is nemzeti önismeretünköz: A magyar olvasó pozitívknak ismer el, politikai jellegűnek tart minden elszigetelt vállalkozást, az egyénre, egy pillanatra korlátozódót is; a franciák szemében viszont a politikai értékek általános jellegűek, a politikai elkötelezettség a szervezkedés eszméjét veti fel, az elszigetelt gesztus véleményük szerint naiv gőgöt takar.

Az írói ábrázolás, a tónus megítélésé-

ben is lényeges a különbség. A magyar olvasók átviszik értékeléseiket az íróra is: Ha elítélik Hábeterléket, úgy vélik, hogy ezt teszi Fejes is, ha pedig felmentik őket, úgy találják, az író is hajlamos erre. A francia olvasóknak Hábeterlékkel kapcsolatos álláspontja független attól, hogyan értelmezik az író álláspontját.

Természetesen a francia regény olvasásával kapcsolatban is végig lehetne vinni egy hasonló gondolatmenetet. A recenzió keretei azonban ezt nem teszik lehetővé. Azért választottam a magyar regényt demonstrálásra, mert talán sok év távlatából is jobban emlékezünk rá, illetve sajtóvisszhangjára, mint Perc regényének magyarországi fogadtatására.

A 150 személy válaszaiból a szerzőknek sikerült bemutatniuk a „magyar” és a „francia” olvasási módot, illetve azt, hogy mindkét országban hasonló a „saját” és az „idegen” regényhez való viszony.

A mű tudományelméleti jelentősége is nagy. Erdemben szól hozzá a mennyiségi elemzés problémájához, valamint a szemantikai, jelentéstani és az ideológiai (a tartalomelemzésen alapuló) analízis összekapcsolhatóságához. (Gondolat, 1981. 530 l. 62 Ft)

Lőrincz Judit

bibliográfiák

Szocializmus 1906—1918

Repertórium

Babérlevélből font stilizált koszorún három címerpajzs: az egyikben lobogó fáklyát tartó kéz, a másikon fogaskerék, a harmadikon sarló. A zöldesszürke-fekete borítólapon ezzel a rajzzal jelent meg 1906. november 8-tól a *Szocializmus*. A címlapkép szemléletesen fejezte ki a Magyarországi Szociáldemokrata Párt elméleti irányvonalát, amelyben a munkásügy képviselte keveredett a felvilágosodás szellemének polgári radikális továbbélésével. A repertórium összeállítójának, *Pálmai Magdának* jó szerkesztői érzékére vall, hogy ezt a rajzot reprodukáltatta munkája címlapján, fellevenítve a lap borítóját—külsőalakját, amelyet a könyvtári kótesék nemigen őriztek meg számunkra. (A borítólap ritkaságát mutatja az a tény is, hogy a folyóirat formai leírásából, mely megelőzi magát a repertóriumot, hiányoznak

az egyes számok keltezései. Ezek ugyanis csak a borítólapon szerepelnek.)

A hosszú életű folyóirat utolsó száma 1948 novemberében jelent meg. Évfolymaiból ezúttal az első tizenegyet — 1906. november 8-tól 1918. decemberéig — dolgozta fel az összeállító. Tegyük hozzá: jól választott, mert a harmincas évek második felétől eltekintve a folyóirat ekkor fejtette ki legerőteljesebben hatását a magyar szellemi életre.

A filológiai pontosság kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy a *Szocializmus* 1926-os évfolyamának mellékleteként egyszer már megjelent a lap első tizenöt évfolyamának összesített tartalomjegyzéke. A két vállalkozás külső megjelenése és tartalmi jegyei jól tükrözik a magyar bibliográfiaügy hatalmas fejlődését. Míg ugyanis az 1926. évi feldolgozás csupán szerény külsővel és 32 oida-

lon összegezte — a szerzők nevének betűrendjében — a közleményeket, addig a mostani, igényesebb külsővel és csaknem ötször akkora terjedelemben — 152 oldalon — a folyóirat közleményeinek sokoldalú feltárásával rendszerezi az információkat. Nem elégszik meg a szerzők betűrendjével, a feltárásnak ezt a módját a névmutatóra bizza, a folyóirat cikkeit, közleményeit tartalmuk szerint csoportosítja, így ad képet a periodikum korabeli arculatáról. Az 1353 tételből álló adathalmazt a következő szakcsoportokba sorolja: 1. *Munkásmozgalom*; 2. *Politika és gazdaság*; 3. *Munkásügy*; 4. *Tudományok*; 5. *Kultúra, irodalom*; 6. *Művészetek*; 7. *Sorsok, emberek*.

Messzemenően egyetértve ezzel a módszerrel, amely a közleményeket nem valamilyen mesterséges elrendezésbe akarja kényszeríteni (mint például az ETO), itt-ott finomítani valót is találunk az előttünk levő megoldásokon. A Marx és Engels műveiből közölt részleteket mi nem a *Munkásmozgalom*, hanem a *Tudomány* fejezetbe tettük volna. A *Munkáskultúra, munkásajtó* alfejezet számos irodalmi vonatkozást tartalmaz, ezeket valamilyen módon kapcsolatba kellett volna hozni a *Kultúra, irodalom* fejezettel. A *Munkásügy* fejezetet kár volt így elkülöníteni, hiszen természetesen a *Munkásmozgalom*hoz tartozna. A 4. fejezet (*Tudományok*) *Világtörténelem* című alfejezete számos olyan tételt tartalmaz, amelyek az első világháborúra és az azt követő forradalmakra vonat-

koznak, de — egykorú cikkekről lévén szó — ezek semmiképpen sem tekinthetők történelmi írásoknak, inkább a *Politika—gazdaság* fejezetbe kívánkoznak.

Az utolsó, *Sorsok, emberek* című szakcsoport azokat a tanulmányokat és cikkeket sorakoztatja egymás mellé, amelyeket egy-egy íróról, tudósról, politikusról írtak. E közlemények helye — véleményünk szerint — a címükben feltüntetett vagy a szövegben megnevezett személyek tevékenységének megfelelő szakcsoportokban volna (például a Strindberggel foglalkozóknak az irodalom, a Frankel Leóval kapcsolatosnak a munkásmozgalom csoportjában).

A repertórium összeállítója igen lelkiismeretes filológiai munkát végzett. Szinte minden kezdőbetűs rövidítést és álnevet feloldott. Az ő munkája nyomán értesülünk arról, hogy az Ipolyi Tamás nevet Kunfi Zsigmond, az Ostoros Istvánt Gárdos Sándor, a Vér Mátyást Wertheimer Manó használta. Jók és pontosak az annotációk is. (Egyetlen esetben egészítünk ki, a 3. tételben, ahol nem csupán a *Szocializmus*ról van szó, hanem az 1881-ben megjelent *Új Nemzedék*ről is, a magyar munkásmozgalmi sajtó egyik korai kezdeményéről.)

A névmutató földrajzi mutató egészíti ki, amely további segítséget nyújt a kiadványban való tájékozódáshoz. (1981. [1982.] *Az MSZMP KB Párttörténeti Intézete — Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár*. 152 l.)

Lakatos Éva

A magyar szociológiai irodalom bibliográfiája. 3. kötet

Önálló kiadványok 1900—1919

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár a hetvenes évek elején kezdett hozzá a hazai szociológiai irodalom könyvészetének elkészítéséhez. A hétkötetesre tervezett retrospektív bibliográfia 1900-tól 1972-ig — a *Szociológiai információ* című negyedéves kurrens szociológiai bibliográfia megindulásáig — kívánja feldolgozni a magyar szociológia irodalmát. Eddig — a most ismertetetten kívül — három kötet látott napvilágot, az első kettő: *Folyóiratok 1900—1919*. Szerk. *Litván György és Remete László*. Bp., 1970 és 1975 (ismertetését lásd a *Könyvtáros* 1971/6., illetve 1976/5. számában), az ötödik: *Könyvek és folyóiratok 1945—1948. jún.* Szerk. *Remete László és Bóna Márta*. Bp., 1977. 257 l.) A most megje-

lent harmadik kötettel befejeződött az 1919 augusztusáig terjedő időszak bibliográfiai feltárása. A válogatás összesen 1520 lapos; 8591 tételt, több mint 11 ezer adatot tartalmaz.

A *Bevezetés*ben Remete László említést tesz az anyaggyűjtés forrásairól is. Elmondja, hogy kiindulásként felhasználták a bibliográfia régebben megjelent kötetiben közreadott „recenziós anyagot”, vagyis a folyóiratokban megjelent könyvismertetéseket, kritikákat is. Átnézték a társadalomtudományi könyvészeti kiadványokat, így a *Közgazdasági lexikont* (1900—1901), *Szabó Ervin* Bevezetés a társadalomtudományi irodalomba (1903) című művét, *Varró István* évenként összeállított szakkbibliog-

ráfiaját (1907: *Huszedik Század*; 1909—1910: a *Fővárosi Könyvtár közleményei* sorozat füzeteiként), illetve *Váradi Irma* két év (1911—1912) anyagát tartalmazó összeállítását (1914), továbbá az egyes részterületekről készült korabeli könyvészeti kiadványokat. A gyűjtők természetesen nem hagyták figyelmen kívül a nemzeti bibliográfia kötetait és számos más művet sem.

Hármezerrel több címeírást sikerült összegyűjteniük, ezek kétharmadát azonban kiselejteztek, mivel a leírt művek a közelebbi vizsgálat során „profilidegennek”, illetve „selejtes, tudománytalan pamfletnek” bizonyultak. Végül 1429 tétel (kerekén 1500 kiadvány) maradt. A válogatás elveiről is részletesen beszámol a bevezetés. Az összeállítók a szociológia fogalmát tágan értelmezték, figyelembe véve a szociológia és más tudományok, főképp az antropológia, a pszichológia, a filozófia, a politológia, a jogtudomány, a pedagógia, az urbanisztika, az irodalom- és művészetelmélet, a gazdaságtudomány szoros kapcsolatát. Nem szabtak terjedelmi korlátokat, felvették vékony füzeteit („brosúrák”), sőt analitikus feltárást igénylő könyvrészleteket (például bevezető tanulmányok, előszavak) címadatait is.

Kihagyták viszont a „szociológiai köntösbe burkolt... fércműveket”, és csak mutatóban szerepeltettek néhányat a felszínes, áltudományos antimarxista munkák, a progresszió elleni szélsőséges hangú pamfletek közül, ezeket is csak „a prefasiszta eszmék korai jelentkezésének jellemző kordokumentumaiként”. Ugyancsak kihagyták a szociáldemokraták, a feministák, a szabadgondolkodók, a polgári választójogi mozgalom és az antialkoholisták „tiszán agitációs célokat szolgáló”, illetve tudománynépszerűsítő füzeteit. Kivételt tettek viszont a forradalmi írásokkal, a szocialista eszmék terjesztését szolgáló munkákkal.

Nem szerepelnek azoknak a különnyomatoknak a leírásai sem, amelyeket folyóiratcikkékként az első két kötetben már feldolgoztak. Megtalálhatók azonban azoknak a különnyomatban közzétett írásoknak címadatai, amelyek eredetileg az első két kötet összeállításakor mellőzött folyóiratokban láttak napvilágot.

Az anyag csoportosításában a korábban megjelent kötetekben alkalmazott rendszert követik most is. Ezt a szakrendet — mint ismeretes — a kurrens nemzetközi szociológiai szakbibliográfiától vették át. Hat fő szakcsoportja (1. a szociológia szervezete, története, 2. elméletek, módszerek, 3. társadalmi struktúra, 4. társadalmi ellenőrzés, érintkezés,

5. társadalmi fejlődés, mozgalmak, 6. társadalmi problémák, szociálpolitika) lehetővé teszi a sokrétű anyag áttekinthető elrendezését és a szükséges részletességű további csoportosítást. Az egyes csoportokon, illetve alcsoportokon belül a címek megjelenésük időrendjében követik egymást, a bibliográfiák és a sorozatok leírásait azonban a fejezetek élén, kiemelve közlik, és csillaggal választják el a többitől.

A tételekhez csatolt annotációk nemcsak a címeírást kiegészítő információkat közölnek, hanem sok esetben értékelik is a fontosabb műveket, vagy a korabeli kritikákból idéznek rájuk vonatkozó rövid részleteket. Az eligazodást név- és tárgymutató segíti. A névmutatóba a szerzők nevével kívül a címekben vagy az annotációkban előforduló személynév is bekerültek, de sajnos nem minden esetben. A névmutató például nem utal Varró István és Ferenczy Imre nevére a 38. tételre, Marx nevére az 1113. tételre, és Kautsky (764.), Tolsztoj (766.), Mártonfy Marcel (767.), Max Müller, Herbert Spencer és Durkheim (772.), Locke és Rousseau (814.) neve mellől szintén hiányoznak az itt zárójelben feltüntetett sorszámmal, pedig a művek címében vagy az annotációkban megtalálhatók. Abban, hogy mikor veszik fel a mutatóba és mikor mellőzik a címekben vagy az annotációkban olvasható neveket, nem sikerült rendszert felfedeznünk.

A címeírások mellett feltüntetik a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (az ott hiányzó művek esetében az Országos Széchényi Könyvtár) raktári jelzeteit is.

A kötetben feltárt anyag rendkívül gazdag és hallatlanul érdekes. Az alkoholizmusról, anarchizmusról, a céhek történetéről, az egykeről, az értelmiségről, az eugenikáról (fajnemesítésről) éppúgy talál irodalmat a kutató, mint a felsőoktatásról, a feminizmusról, a fiatalkori bűnözésről, sőt még a könyvtárakról is. Igen bőséges a forradalommal, a tulajdon- és földbirtokviszonyokkal, a háború és a házasság kérdéseivel, a nemzetiségi kérdéssel, a választójoggal, a vallással foglalkozó irodalom és a történeti szociológia anyaga. A legnagyobb természetesen a munkásmozgalmi, politikai és gazdasági problémákat tárgyaló művek száma.

A külső megjelenésében egyszerű kiadvány bizonnyára a kutatók és érdeklődők gyakran forgatott kézikönyve lesz. (Szerk. Remete László. 1981 [1982] MTA Szociológiai Kutató Intézet — FSZEK. X, 318 l. 58 Ft.)

Pálvölgyi Endre

SZAKMAI FOLYÓIRATOK, HÁLÓZATI HÍRADÓK

A MAGYAR KÖNYVSZEMLE elmúlt évi utolsó (4.) száma két sajtótörténeti tanulmányt közöl: az egyikben *Bellér Judit* a századforduló magyarországi kormánypárti sajtójának támogatási rendszeréről írva sok olyan háttérinformációt, adalékot szolgáltat a korszak újságkiadásának körülményeiről, amelyek ismerete a megyék sajtótörténeti kutatói számára is nélkülözhetetlen; a másik cikkben *Turczel Lajos*, a neves szlovákiai kutató a csehszlovákiai magyar sajtó 1919 és 1945 közötti történetét foglalja össze nagy tárgyismerettel és rendkívüli adatgazdagsággal. A folyóirat harmadik tanulmánya egyháztörténeti tárgyú: *Szabó Flóris* a karthauzi szerzetesek középkori szentírás-olvasmányainak részletes, napokra szóló rendjét állította össze a pannonhalmi Főapátsági Könyvtár XIII. századi biblia-kódexének, illetve egy 1483-as velencei ősnymtatványának lapszéli bejegyzései alapján. A Könyvszemle legszélesebb kört érintő közleménye *Vtcián János* áttekintése *Gulyás Pál* elsőrendű jelentőségeű kézikönyvének, a *Magyar írók élete és munkái* című hatalmas életrajzi-bibliográfiai vállalkozásnak történetéről és *Gulyás* kéziratban maradt gyűjtésének sorsáról, illetve jövőjéről. A 14 kötetes Szinnyi-mű folytatását képező adattárnak az A—D betűs szerzőket számba vevő hat kötete 1939 és 1944 között megjelent, folytatása azonban elmaradt. *Gulyás Pál* az E—Zs betűs szerzőkre vonatkozó gyűjtésének kéziratát a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának adományozta, munkáiának egy töredékét pedig végrendeletileg az Országos Széchényi Könyvtár kéziratárára hagyta. Az Akadémiai Könyvtár a birtokában levő kézirat megmentésére, illetve használatba adására olyan határozatot hozott, mely szerint a cédulákról xerox-másolatot készített, s ezeken elvégezteti a szükséges szerkesztési munkákat, hogy az anyag nyomdakész állapotba kerüljön. — A Magyar Könyvszemle — az összeállító nevének feltüntetése nélkül — közli az 1980. évi magyar könyv- és sajtótörténeti szakirodalom bibliográfiáját is.

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ idei első számának élén *Bóday Pál* személyes hangvételű megemlékezése olvasható a nemrég elhunyt *Szentmihályi János*ról. A tartalmas szám egyéb írásai igen változatos témakört ölelnek fel, s a folyó-

iratban most talán csak egy szakterület kapott a többinél nagyobb hangsúlyt néhány, egymással összefüggésbe hozható írás révén: a könyvtárépítészet. Erről szól *Papp István*nak a megyei könyvtárak épületmodelljéről szóló cikke, amely eredetileg az 1978-ban Egerben építésszek, tanácsi vezetők és könyvtárosok részvételével tartott tanácskozás egyik előadása volt, de amely időszerezését azóta sem vesztede el; ezzel foglalkozik a holland *P. J. Th. Schoofs* ismertetése is a rotterdami városi könyvtár most épülő otthonáról és az új könyvtárba tervezett gépi megoldásokról, a kölcsönzés és a katalógusok (számító-) gépesítéséről. A magyar szerző a megépítendő megyei könyvtárak nagyságrendjét a 4500 négyzetméteres alsó és a 8—10 ezres felső határ között jelöli ki, a nem egészen hatszázézer lakosra tervezett rotterdami könyvtár több mint 19 ezer négyzetméteres lesz (jelenlegi épülete ötezer négyzetméter alapterületű). Építészeti, illetve épületkialakítási kérdések is a szakrészlegek felállítása a közművelődési könyvtárakban. *Mándy Gábor* a nagyvárosi könyvtárak megkerdezése alapján a tavalyi budapesti INTAMEL konferencián összefoglalta 29 nyugati és 18 bolgár, illetve szlovák intézmény álláspontját a szakrészlegesítésről. A vélemények különösen a szükséges feltételek nélkül megvalósított szakrészlegesítés tekintetében intenek óvatosságra, s az értékelés maga is éppúgy mentes a „szakrészleg-eufóriától”, mint attól, hogy az olvasó elé nagy tömegben, tagolatlanul tált állományok és a hozzájuk kapcsolódó szolgálat konzervatív gyakorlatának fenntartására buzdítson. A szakrészlegesítési vita a budapesti tanácskozáson sem dől el véglegesen. — *Ungváry Rudolf* az 1981 szeptemberében Kecskeméten tartott bibliográfiai tanácskozás és az *Információ-Elektronika* c. folyóirat októberi, a könyvtári és a tájékoztatási munka gépesítéséről szóló tematikus számának ismertetése kapcsán igen élesen veti fel a dokumentumleírással és -feltárással összefüggő tennivalók egyeztetésének szükségességét, s az eddig elkövetett hibák, mulasztások megszüntetése céljából az érdekeltek szoros együttműködésére, továbbá a készülő rendszerek menet közbeni bemutatására szólít fel. — Az Országos Könyvtárügyi Tanács számára készült jelentések közül a Figyelő ezúttal *Héberger Károl*nak a magyar könyvtári szaksajtó kérdéseiről szóló összeállítását közli. Ez az áttekin-

tés nemcsak a központi folyóiratok — köztük a *Könyvtáros* — és az ágazati, illetve területi szakmai periodikák helyzetével foglalkozik, hanem olvasottságukkal is: „A korábbi felmérések, valamint szűrőpróbaszerű vizsgálataink során elképesztő tájékozatlanságot tapasztaltunk a könyvtári lapokról, a lapokban folyó vitákról, fontosabb közleményekről. Úgy tűnik, hogy sem az egyetemi, sem a főiskolai könyvtárosképzésben nem fordítanak elég gondot a könyvtári szakajtó használatára. A könyvtárak vezetői sem kívánják megdolgozóiktól, hogy a szakajtót rendszeresen figyeljék, olvassák” — állapítja meg a szerző. — Az új általános iskolai tanterv és a könyvtárak című írásról (Pápayné Kemenczey Judit) azért nem szólnak részletesen, mert folyóiratunk következő számában több cikk is foglalkozik majd e kérdéskörrel, az iskola és a könyvtár viszonyával.

A TUDOMÁNYOS ÉS MŰSZAKI TÁJÉKOZTATÁS márciusi (1982/3.) számában nemcsak a vezető cikk, *Berke Barnabásné*nek és *Perlinger János*nak a regensburgi (NSZK) egyetemi könyvtárról írt tanulmányúti beszámolója foglalkozik különös érdeklődéssel az állományfeltárás technikai kérdéseivel — elsősorban a COM (Computer Output on Microfilm = számítógéppel készített mikrofilmes katalógus) technika alkalmazásával a katalógizálásban —, hanem az egész szám fő témája is e technika, illetve a mikrofilmtechnika. Erről szól például *Kovács Attila* írása, amely a könyvtári mikrofilmlapok olvasására gyártott készülékek kiválasztásának szempontjait tárgyalja, erről *Gara Andornak* a mikrofilmtechnikai újdonságokat, az automatikus mikrofilmlap-felvevő készülékeket, mikrofilmlap-olvasó és -nagyító, valamint -tároló és -visszakereső berendezéseket ismerteti; az alapfogalmakat pedig az emlékezetfrissítő és ismereteinket rendszerező *Pro memoria* rovatban jól foglalja össze *Rajnák Antal*, aki a mikrofilmtechnika alkalmazási lehetőségeit meghatározott terület, a magyar tudományos-műszaki információs rendszer szempontjából tekinti át. Még a szemle rovat referátumai is a hang- és képtechnika könyvtári alkalmazásával, valamint a mikrográfival foglalkoznak; egyikük, a torontói egyetemi könyvtár COM-katalógusaival kapcsolatos beszámoló pedig a gyakorlati tapasztalatok tárházaként hasznosítható az ilyen katalógusokra ezután átálló könyvtárak számára. — A TMT vitározatában *Kruchina Ottó* megjegyzéseket

fűz *Alkonyi István* cikkéhez, amely a folyóirat elmúlt évi 10. számában egy elképzelt vállalati modelljét próbálta felvázolni. A bíráló szerint: „A modell alapjaiban elhibázott, részleteiben téveszméket tartalmaz” — ezért ágazatközi összefogást sürget a különféle ágazatok számára elfogadható, helyes modellek kidolgozására. — Végül emlékeztetve a folyóirat előző számaiban az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ munkaerő-tartalékainak feltárásáról, munkaszervezetének korszerűsítéséről írt sorozatra, közlünk egy adatot a regensburgi egyetemi könyvtárról szóló cikkből: A napi címléírás normája Regensburgban 41 kötet; a teljesítés viszont 1981 első felében csupán 34,3 kötet volt.

AZ ORVOSI KÖNYVTÁROS 1981. évi utolsó, 4. száma csupa gyakorlati, tapasztalatok átadására-átvételére, összehasonlítására is alkalmas cikket tartalmaz, s közülük öt — beleértve a külföldi szerzők írásait, illetve a referátumokat is — valamiféleképpen felmérés, vizsgálódás jellegű. Ilyen például *Schwanner Endré*né vizsgálata az Országos Közegészségügyi Intézet könyvtárában 1968 és 1977 között járatott folyóiratok kihasználtságáról. A 280 periodikumra kiterjedő vizsgálat megállapításai szerint a könyvtár folyóiratellátottsága jó; s bár a megfigyelt állománynak mindössze 29 százaléka elégti ki az igények több mint háromnegyed részét (77 százalékat), az egyáltalán nem használt folyóiratok száma is igen csekély. Egy-egy folyóirat sorsáról csak alapos egyedi vizsgálat alapján lehet dönteni, ezért az OKI könyvtárában a nem, vagy alig használt előfizetett folyóiratok közül csak 9-et mondtak le. (Helyettük három újabbban megjelent periodikára tudtak előfizetni.) A cikkíró megjegyzi, hogy a hálózaton belül, illetve a hálózatközi együttműködéssel az ilyen kihasználtsági vizsgálatok eredményeként gazdaságosabbá és hatékonyabbá lehetne tenni a könyvtári munkát. Szól a régebbi folyóirat-évfolyamok távolabbi raktárban lehetséges elhelyezéséről is: főleg a határterületi folyóiratok öt évnél és az általános folyóiratok tíz évnél régebbi évfolyamai kerülhetnek az ilyen tárolóhelyekre, vannak azonban olyan periodikák, amelyeknek régebbi évfolyamait is gyakran használják. *Batke Éva* az információs szolgáltatások igénybevételének vizsgálatáról írva bemutatja a „visszacsatolás” különféle módszereinek alkalmazását, majd

az Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár által 1966-ban indított gyorsstábjekoztató szolgálat igénybevételének hatékonyság-vizsgálatát ismerteti, s annak megállapításait kommentálva egyebek között azt javasolja, hogy a felhasználók bizonyos körét folyamatos együttműködésre kell felkérni a visszacsatolás megszervezésének és kísérleti szakaszának idején, másrészt elengedhetetlen feladatnak tartja a felhasználók oktatását is. E cikket részben kiegészíti, részben általánosabb összefüggésekbe helyezi *Almásyné Kovács Éva* írása, amely a szakirodalmi igénykutatásokat tekinti át mind a külföldi (1975—1980), mind a hazai (1973—1980) vizsgálódások vonatkozásában, különös tekintettel az orvostudomány területén 1972, illetve 1973 óta végzett külföldi és magyarországi igénykutatásokra. Érdekes és tanulságos információkat tartalmaz a prágai *M. Cihlová* — ugyancsak felmérés nyomán készült — cikke, amely egy dél-csehországi megyei gyógyintézet érdekelt szakembereivel folytatott beszélgetése alapján foglalkozik a középkorú egészségügyi dolgozók szakirodalomhasználatával, illetve iskolai képzésük ilyen irányú hiányával, az informatikai ismeretek oktatásának szükségessége vagy szűkségtelen voltával. — *Beniczky Gáborné* írásának legnagyobb részében saját intézményének, a Tolna megyei Kórháznak mikrofilmzési gyakorlatát ismerteti, amelyet a betegnyilvántartás, -kezelés, irattározás megjavítására vezettek be 1974-ben, de kitér a tárgykör általános kérdéseire, a hazai (Bács-Kiskun m.), illetve a külföldi megoldásokra, különösen az NDK Pentakta-gépsorának bemutatására is.

A KÖNYVTÁRI HÍRADÓ, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár dolgozóinak tájékoztatója márciusi számában az új, puritán szerkesztési célkitűzéseknek megfelelően elsősorban beszámolókat, tájékoztatókat, hosszabb híradásokat közöl, például a könyvtár dolgozóinak február 24-i értekezletéről (ezen *Kiss Jenő* főigazgató értékelte az elmúlt évi munkát és szólt az idei feladatokról), *Losonczy Pálnak* az úpesti gyermekkönyvtárban tett látogatásáról, továbbá az újjáalakított zenei gyűjtemény megnyitásáról és szolgáltatásairól, a fiatal könyvtárosok problémáinak megvitatására a Könyvtárosegyesület által szervezett rendezvényről, valamint az intézet februári és márciusi vezetői értekezleteiről. Új rovata a híradónak a hálózatban megüresedett álláshelyek meghirdetése — a feltelekkel együtt —, továbbá a *Rólunk*

szól című sajtótükör-rovat, amely újságicikk-hasonmásokat közöl. A *Műhely* és a *Fórum* nevű rovatok fontos kérdéseket feszegetnek. A *Tapasztalatok a 25/4-es gyermekkönyvtárban* című írás egy iskolában elhelyezett gyermekkönyvtár életéről és — éppen elhelyezéséből fakadó — sajátos gondjairól szól, amelyek az iskolákban működő, több funkciójú könyvtárakra általában is jellemzőek, vagy jellemzőek lesznek: a nyári nyitvatartás problémákat fog okozni mindenütt. Az iskolai nagyszünet idején ugyanis az iskolákban festés, takarítás van, az ügyeleti rendszer megoldatlan, az iskolai személyzet nem vállalja, hogy nyáron is ügyeletet tartson a könyvtár miatt, a könyvtáros viszont az iskola felszereléséért nem vállalhat felelősséget: „Hasznos lenne ezekben az iskolákban... egy hónapig (júliusban) zárva tartani. A mi könyvtárunk gyér forgalma — nem indokolja a nyári nyitvatartást.” (És ha valahol nem gyér a könyvtár forgalma?) A *Fórum* rovat nyílt levele a helyenként előforduló pedagógusi balkezességből fakadó maximalizmusra hoz fel példát: A VII. kerület egyik általános iskolájának tanulói olyan kérdések megválaszolását kapták téli szüneti feladatul, amelyek közül a feleletet többre nehezen, egyre pedig sehogyan sem tudták megadni a szaktanár végzettségű könyvtáros sem.

A SOMOGYI-KÖNYVTÁRI MŰHELY idei első számában *Péter László* emlékezik meg *Domokos László* szegedi eredetű szerkesztő-író, közéleti ember századik születésnapjáról. Az érdekes sorsú *Domokos László* — *Móra Ferenc* barátja, az első szegedi várospolitikai könyv szerzője — matuzsálemi kort élt meg: 91 éves korában, 1973-ban hunyt el. Hosszú élete során sokat tett a város művelődéséért, s részben neki köszönhető, hogy az amerikai magyarság történetének kutatója, *Vasváry Ödön* a Somogyi Könyvtárnak adományozta páratlan gyűjteményét. A folyóirat egyéb írásai közül az egyik *Erdei Ferenc* néhány levelének közlésével adalékokat szolgáltat *Erdei Ferenc* és *Buday György* kapcsolatához; a másik ismert egy 1941-es korrupciós pert, amelynek „főszereplőjét”, a Gömbös-korszak helyi főispáni titkárát, a kormánypárt akkori szegedi titkárát végül is elítélték (de szabadlábban hagyták a soha meg nem tartott fellebbviteli tárgyalásig, míg a főispán a botrányt ugyan nem, de a felelősségrevonást elkerülte); a harmadik *Bálint Sándor* szerepével foglalkozik, amelyet *Polner Zoltán* néprajzi felfedezése, a Teknyőkaparóról (másként: az öreg Tek-

nyősről) Kiszombor környékén összegyűjtött hiedelmek megjelentetésével kapcsolatban játszott. Megemlékezik a Műhely egy kéziratban maradt szegedi helytörténeti névmutatóról is, és két írása foglalkozik a szegedi régipénzgyűjtés történetével, illetve a numizmatika mai szegedi művelésével.

A KOMÁROM MEGYEI KÖNYVTÁROS idei első száma több fontos hálózat-szervezési fejleményről ad hírt: Az egyik cikkben például az iskolai könyvtárak hálózati központjának kijelöléséről olvashatunk, arról, hogy a megyei művelődésügyi osztály a megyei könyvtárra ruházta a módszertani központ feladatkörét. A megye az irányítást az általános iskolák vonatkozásában a hálózati alközpontok (városi, városi-járási, nagyközségi-járási könyvtárak) révén közvetve, a középfokú tanintézetek és kollégiumok tekintetében pedig közvetlenül végzi. A hálózati alközpontokban munkába állítandó módszertani előadók alkalmazásának feltételeit a megyei tanács már megteremtette. A cikk beszámol a hálózati tevékenység során tervezett lépésekről, intézkedésekről is: irányelvek kiadása a könyvtárosok feladatairól és személyi kedvezményeiről; az összevont (összevonandó) közművelődési és iskolai könyvtárak működésének elemzése; integrációs modellek kidolgozása; a bázis iskolai könyvtárak kijelölése iskola-típusonként; a könyvtárosképzés-továbbképzés megszervezése a megyei pedagógustovábbképző intézettel és a könyvtári szakfelügyelettel karöltve. A megye könyvtárügyének másik figyelemreméltó eseménye a kórházak integrált közművelődési könyvtárainak létrehozása volt a megyei SZMT központi könyvtár irányítása alatt. Az közölt cselekvési terv szerint az összevont gyógyintézetű szak-szervezeti és betegkönyvtárak könyvelését letéti rendszerben oldják meg. 1982-től kezdve minden intézet a költségvetésében ágyanként 12 forintot irányoz elő, a szakszervezeti bizottságok pedig dolgozónként 14 forintot juttatnak az integrált könyvtárak fejlesztésére. A könyvtárak kezelése és az olvasószolgálat ellátása több formában történik: főfoglalkozású népművelő-könyvtáros, rész-munkaidős könyvtáros (Tatabánya), orvosi szakkönyvtáros (Tata), társadalmi munkás könyvtáros (Komárom — itt az osztályokon becsületkönyvtárak működnek), tiszteletdíjas (Kisbér) egyaránt található a könyvtárosok között, Esztergomban pedig — kísérletképpen — a Ta-

nítóképző Főiskola két harmadéves hallgatója tevékenykedik tiszteletdíjas könyvtárosként. — Egyébként az információkban gazdag szám fő részét az évi mérlegek (tanácsi, szakszervezeti) képezik. A két nagy hálózat közös településenkénti statisztikai táblázatát öszinté szöveges beszámolók egészítik ki. Különösen a tanácsi összegezés figyelemre méltó, mivel ritkán vizsgált összefüggéseket tár fel, ezáltal országos gondokra mutat rá. Ilyenek például: a megyei könyvtárban betegségek miatt több mint hat dolgozó munkáját kellett egész évben nélkülözni, illetve megbízásokkal vagy helyettesítésekkel pótolni; tíz „C”-típusú könyvtárban volt személycsere, hat könyvtár élére kellett szakképesítés nélküli munkatársat állítani; a megyei könyvtár a tervezett 18 ezer állományegység beszerzése helyett az áremelkedések miatt csak valamivel több mint 15 ezerrel tudta gyarapítani az állományt; átrendeződnek a könyvtárhasztnálati szokások, amit az is bizonyít, hogy 1981-ben a megyei könyvtárban az olvasók és a kölcsönzött kötetek számának csökkenésével szemben az előző év adataihoz viszonyítva 1639-cel növekedett a látogatók száma, és nőtt a könyvtár helybeni használata is. A hálózatban a visszaesést főként az összesen 67 (!) hónap zárvatartás okozta: 5 községi könyvtár 3—3 hónapig, egy-egy könyvtár 10, illetve 7 hónapig, 11 pedig egy hónapnál hosszabb ideig volt zárva festés-tatarozás, betegség, könyvtároshiány, költözés és tanulmányi szabadságok miatt! A falusi ellátás gyenge pontjára mutat rá az az adat, mely szerint a tanácsi könyvtárak olvasótáborának 90,2 százaléka a főhivatású könyvtárosok vezette, illetve az ellátórendszerbe szervezett intézményekbe iratkozott be, a megbízási díjas könyvtárosok által kezelt, ellátási körzetekbe nem tartozó könyvtárakat viszont a megye olvasóinak csupán 9,2 százaléka látogatja. A megyében immár a városi lakosság nagyobb hányada (14,1) olvas mint a falusi lakosságé (13,1 százalék) — ez minden bizonnyal annak következménye, hogy az egyébként könnyebben szervezhető falusi olvasókat egyáltalán nem vonzzák a rövid és rapszodikus nyitvatartású, rosszul felszerelt és hiányosan ellátott, nem otthonos, gyakran fűtetlen „kultúrtalponállók”. — A megyei pártarchívumot ismertető írás cikktémaként más híradók számára is követendő példa lehet: bemutatása a megyében rendelkezésre álló forráslehetőségek megismertetését és a rokonintézmények együttműködését egyaránt szolgálhatja.

KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK

A KÉT- ÉS TÖBB- NYELVŰ TEZAUROSZOK IRODALMÁRÓL jelentetett meg kritikai szemlét és annotált bibliográfiát az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ a KG-INFORMATIKKAL közösen. Az 1200 példányban sokszorosított összefoglalás első, szemle része Ungváry Rudolf munkája, amely az elméleti problémákat (meghatározás, közvetítés a többnyelvű rendszerben, ellentmondások), valamint a tezauszok automatizálásával és előállításával, kiadásával kapcsolatos gyakorlati kérdéseket tárgyalja, majd röviden foglalkozik a szabványosítással és a bibliográfiákkal is. A második rész, Ungváry Rudolf és Orbán Éva annotált, csaknem 250 tételes bibliográfiája betűrendben sorolja fel a témába vágó szakirodalm termékeit, majd a szabványokat és irányelveket. A gondos összeállítás rövidítésjegyzéke olyan gazdag, hogy szinte önállóan is használható a könyvtártájékoztatói szakirodalom tanulmányozásakor. Hasonlóan értékes a kiadvány mutatórendszere is, amely a folyóiratok, a közreadók neve, a nyelvek és a közlemények tárgya szerinti keresést teszi lehetővé. (1981. [1982.] 123 l. — 37,50 Ft)

LEXIKONPÓTLÁSOK (1971—1981) címmel a szolnoki Verseggy Ferenc Megyei Könyvtár immár másodízben, javított és bővített formában közzétette a lapunkban évente megjelent, a lexikonokból hiányzó életrajzi adatok pótlására Gyuris György által összeállított kiegészítések gyűjteményét. *Somogyvári Erzsébet* 500 példányban kibocsátott összesítése a lexikonpótlásokban szerepelt több mint kétezer nevet betű-

rendben sorolja fel úgy, hogy a füzetben egymás után nagy sortávolsággal következő nevek közé az esetleges újabb kiegészítéseket beírhatta a tájékoztató könyvtáros. A rövidítésjegyzék feloldja az összeállításban szereplő valamennyi rövidítést, a Kosuth-díj rövidítése (KD) azonban sajnálatosan kimaradt a felsorolásból. (1982. 101 l., soksz.)

ALAPELVEK az általános művelődési központok iskoláinak nevelő-oktató tevékenységéhez címmel módszertani füzetet adott ki az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ a Művelődési Minisztérium tárcaközi munkabizottságának megbízásából. Az általános művelődési központ munkájának szervezeti és tartalmi kérdéseiről indított sorozatban megjelent 2. sz. füzetet Munkácsy Mária állította össze. (A módszertani füzet sorozat első kiadványa e komplex intézményekben működő könyvtárak fejlesztésének és szolgáltatásainak alapelveit foglalta össze.) Az alapelvek megjelölik az iskola központi helyét, szerepét az összevont intézményben, foglalkoznak a nevelő-oktató tevékenység sajátosságaival, az iskolai feladatrendszer kialakításának követelményeivel és a többfunkciós használat intézményi jellegzetességeivel. Külön is hangsúlyozzák a tagintézmények alapfunkcióinak sérthetlenségét, felhívják a figyelmet a szakszerűsége, a használókat érő sokféle hatás kellő integrálására, és kiemelik az általános művelődési központoknak azt a sajátosságát, hogy ezek az intézmények összetett feladatra: dszerük következőben egész éven át és egész nap üzemelő munkahelynek tekinthetők. (1982. 23 l. — soksz.)

KÉT FOLYÓIRAT-REPERTORIUMOT INDÍTOTT az Eötvös Loránd Tudományegyetem bölcsészettudományi karának központi olvasóterme (Bp. V., Váci u. 31—33.). Mindkettő 1981-től kezdve félévenkénti időszakokat ölel fel, és szépirodalmi, illetve irodalmi vonatkozású. A *Magyar folyóiratok szépirodalmi publikációinak válogatott repertórium*a c. cikkbibliográfiát *Fekete Mária* és *Veresné Gulyás Ágota* állította össze az 1981. év első félévéről az olvasóteremnek járó hazai és néhány, a szomszédos országokban megjelenő magyar nyelvű folyóirat szépirodalmi anyaga alapján. A kar oktatóinak és hallgatóinak használatára szánt, 200 példányban sokszorosított repertórium kiadását az a tény is indokolja, hogy a Magyar Nemzeti Bibliográfia Időszaki Kiadványok Repertórium a szépirodalmi alkotásokat nem veszi számba. A repertórium külön tárja fel a magyar vers- és prózairodalmat, a külföldi irodalmi alkotásokat pedig két nagy időrendi egységre — XX. század, XX. század előtti időszak — osztva az országok betűrendjében regisztrálja. A *Skrapits László* által összeállított, 100 példányos sokszorosításban kiadott *Szovjet folyóiratok repertórium*a tíz szovjet folyóirat 1981. jan. 1. és jún. 30. közötti anyagát két nagyobb egységre bontva dolgozza fel: a szépirodalmi műveket feltáró első rész külön csoportosítja az orosz irodalmat (ezen belül műfajonként közli a leírásokat), és külön regisztrálja a Szovjetunió népeinek irodalmát, továbbá a külföldi (fordított) irodalmat — mindkettőt földrajzi felosztás szerint. A két repertóriumban való keresést szerzői mutatók könnyítik meg; a szovjet irodalmi repertórium a

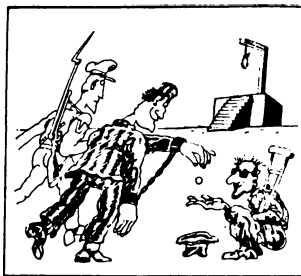
szerzők, illetve fordítók névmutatóját — a repertórium bibliográfiái leírásaihoz hasonlóan — cirill betűkkel közli. (1981. [1982.] 169 l., illetve 148 l.)

ÚTJELZŐ A KÖNYVEKHEZ című, 1979-ben megjelent ajánló bibliográfiájának második kötetét jelentette meg a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár a Bibliográfiai füzetek elnevezésű sorozatának 10. kiadványaként. Az 1500 példányban sokszorosított jegyzéket Pócsi Gusztáv állította össze. A klasszikus magyar próza-irodalomból vett válogatás az elmúlt kétszáz év kiemelkedő vagy korszakos jelentőségű műveivel kívánja megismertetni a művelődni vágyó olvasót úgy, hogy a művek és az alkotók életrajzának rövid ismertetése révén érzékeltesse velük a magyar regény fejlődését is. A kötet 60, már nem élő író és 196 művet, illetve kötetet mutat be időrendben. Duonicus András *Etelkájától kezdve Szabó István Ne nézz hátra* című novelláskötetéig. (1981. [1982.] 269 l.)

Az **OPERÁCIÓKUTATÁS**-ról szól az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár „A tudomány és technika újdonságai magyar nyelven” című ajánló bibliográfiai sorozatának 108. füzeté, amelyet Árosy Lajos rendszerszervező állított össze. A 113 tételes, annotált bibliográfia hat fejezete az általános operációkutatási módszerekkel, a matematikai programozással, sorbanállási rendszerekkel, a digitális számítógépes szimulációval, a játékelmélettel, valamint az egyéb módszerek és modellek alkalmazásával foglalkozó, legfeljebb öt-hat éves szakirodalomból válogat.

A **SZOCIOFOTÓ** a címe és tárgya a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár *Tematikus szociológiai kisbibliográfiák*

MÓRICZ ZSIGMOND

LEGY JÓ MINDHALÁIG

névű sorozatában megjelent 19. sz. füzetnek. A magyar és külföldi szakirodalom és képanyag alapján összeállított 111 tételes válogatás címleírásait a szükséges esetekben rövid magyarázatokkal is ellátta a szerkesztő, *Karbach Erika*. A sokszorosított jegyzékből a kiadó intézmény és a Kecskeméti Megyei Könyvtár részére egyaránt 300—300 példány készült. (1981. [1982.] 30 l.)

A **KÁDER- ÉS SZEMÉLYZETI MUNKÁRÓL** megjelent magyar és idegen nyelvű cikkek válogató bibliográfiáját adta ki az Országos Vezetőképző Intézet *Benkő Istvánné és Csákiné Orosz Éva* összeállításában. A terjedelmes, körülbelül kétezer tételes bibliográfia anyaga nyolc fejezetre tagolódik (a munka időszerű feladatai; helye és szerepe a vállalati gazdálkodásban; főbb tevékenységi területei; rétegpolitikai feladatok; a vállalati munkaerőgazdálkodás fő feladatai, összefüggései; a vállalati szociálpolitika főbb feladatai, összefüggései a személyzeti munkával; a személyzeti nyilvántartás; a munkához kapcsolódó tudományok és tudományos eredmények), s a fejezeteken belül további csoportok is találhatók, a külföldi szakirodalom pedig mindig a fejezetek végén tekinthető át — ugyancsak részletes tanulásban. A sok adat és szakcsoport könnyebb át-

tekintése megkívánta volna a mutatókat is, ezek az 1981 márciusában lezárt bibliográfia folytatásából remélhetőleg már nem fognak hiányozni. (1981. 171 l. — soksz.)

A **DUNAÚJVÁROSI MUNKÁSMŰVELŐDÉSI KÖZPONTBAN** működő központi könyvtár több rövid, szerény sokszorosításban közreadott jegyzéket készített a közelmúltban: A **KÖTELEZŐ ÉS HÁZILVASMÁNYOK JEGYZÉKE** 1981 a középiskolások első osztályában előírt irodalmi alkotásokat sorolja fel, s 1982-re a második, harmadik és negyedik osztályosok olvasmányainak jegyzékét ígéri. A könyvtár három további jegyzéke közül az egyik a zenei részlegben található nyelvleckék (angol, eszperantó, francia, magyar, német, olasz, orosz) hanglemezeit sorolja fel; a másik a kis-kert-házikert téma hobbi-irodalmából nyújt válogatást; a harmadik pedig a házikönyvtárak kézikönyveinek kiválasztásához ad segítséget 44 tételes listájával.

A **GYÓGYPEDAGÓGIÁNAK**, a Művelődési Minisztérium 1945 utáni első, sokáig egyetlen ilyen jellegű folyóiratának az 1955 és 1980 közötti időszakot feltáró „bibliográfiáját” (pontosabban: cikkbibliográfiáját vagy repertóriumát) jelentette meg a Tankönyvkiadó 2200 példányban. A *Hatos Gyula* és *Kovács Csongor* által összeállított repertórium eléggé szokatlan rendszerű: a cikkek, tanulmányok, beszámoló leírásai a szerzők beüendjében követik egymást, majd a szerző nélküli közleményeket megjelenésük időrendjében veszi számba a kiadvány. Részletes, mutató jellegű szakrendi rész is készült a cikkbibliográfiához, ennek szakcsoport-megjelölései közvetve utalnak a publikációkra, a folyóirat-

évfolyamot és a közlemények lapszámát nevezik meg. A Gyógyeapaogógiában ismertetett könyvek kritikái külön részben szerepelnek — a szerzők betűrendje szerint —, és külön csoportot alkotnak a külföldi folyóiratok ismertetései is. (1981. 95 l.)

A SZIGLIGETI SZÍNHÁZ MŰHELYE 1981—82 című sorozatban a szolnoki színház és a Versegny Ferenc Megyei Könyvtár két újabb szövegkönyvet jelentetett meg: a 6. sz. füzet Paul Foster zenés színműverol, az I. Erzsébetről készült, a 7. sz. kiadvány pedig *Dürrenmatt* komédiájának, *A nagy Romulusnak* szövegét tartalmazza a függelékben közölt szerzői megjegyzésekkel, *Dürrenmatt* nyilatkozataival, interjúival, Németh László és Heller Ágnes kritikájával, továbbá a római birodalom történetének rövid ismertetésével együtt. Ez az összeállítás 200 példányban jelent meg, míg a Foster-színmű szövegkönyve, amelyhez szintén csatlakozik függelék (a XVI. századi Anglia színjátszási hagyományairól és formáiról), 300 példányban látott napvilágot. (1982. 103, illetve 182 l.)

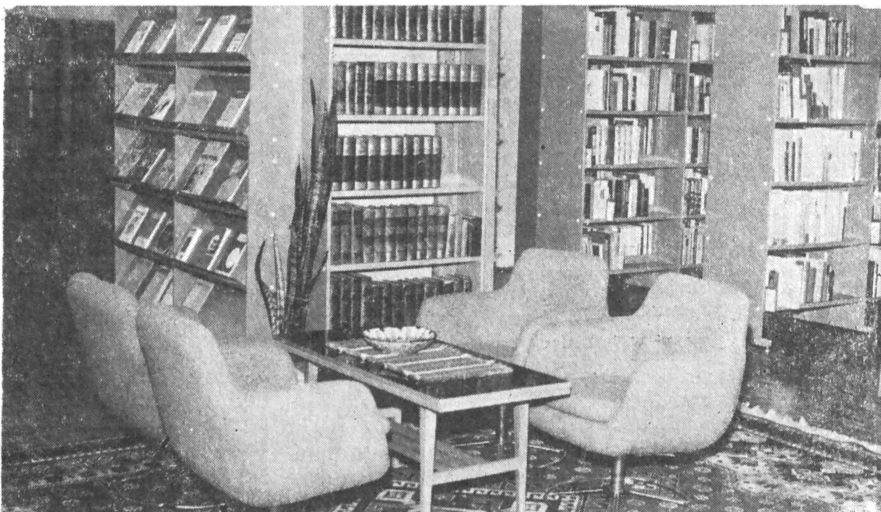
BIBLIOGRÁFIA A KÖZÉPKORI EGYETEMES TÖRTÉNET TANULMÁNYOZÁSÁHOZ címmel történelem szakos levelező, illetve nappali tagozatos másodéves hallgatói által összeállított, 350 példányban sokszorosított repertóriumot adott közre a szegedi József Attila Tudományegyetem. A világtörténet c. időszakos kiadványban, valamint a Századok, a Történelmi Szemle, az Agrártörténelmi Közlemények, a Világosság és a Valóság c. folyóiratokban 1968 és 1978 között megjelent tanulmányokat, közleményeket, recenziókat és cikkismertetőket feltáró 750 tételes, betűrendes jegyzékben a tájékoztatót egyetlen, a tételszámokra

utaló index próbálja megkönnyíteni: ez az általános művek, valamint a nagyobb földrajzi egységek és az országok szerinti keresést teszi lehetővé. (1980. 57 l.)

MAGYAR NYELV HETE 1982 címmel ajánló jegyzéket adott ki a Debreceni Városi Könyvtár 500 példányban, sokszorosításban. Nagy Minálné összeállítása az elmúlt húsz év könyveiből és az utolsó két esztendő folyóirat- és napilapanyagából válogatott 170 mű, illetve közlemény leírásait öt csoportban (kézikönyvek, összefoglaló művek, helyesírási tanácsadók, kalauzok, játékos könyvek, napilap- és folyóirat-cikkek) tárja az olvasó elé. (1982. 33 l.)

MÁJUS 1-IG A SZERKESZTŐSÉGBE ÉRKEZETT PERIODIKUS KIADVÁNYOK, BESZÁMOLÓK ÉS MUNKATERVEK: *ECSSID Bulletin*. Vol. 3. Nr. 3—4. (8—9.) 1981. (Library of the Hungarian Academy of Sciences — European Coordination Centre for Research and Documentation in Social Sciences [Bécs]); *Felsőoktatási Szakirodalmi Tájékoztató*. Műszaki és természettudományok. 1981/1—2. sz. (Tan- és könyvkiadó — A Budapesti Műszaki Egyetem Központi Könyvtára); [Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, „Gyászkeretes bibliográfiák”] *Jékely Zoltán (1913—1982)*; *Gazdaságpolitikai Tájékoztató* 1982/1. sz., január, 2. sz., február (Balassi Bálint Megyei Könyvtár, Salgótarján); *Irodalomkutatások*. Az általános és a szakkönyvtárakban elvégzett irodalomkutatások jegyzéke 1982. április. (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Könyvgyarapodás* 1981. III—IV. negyedév (A Tömegkommunikációs Kutatóközpont Könyvtára); *Könyvtári Tájékoztató* 1982/4. sz., április (Nagy-

községi és Járási Könyvtár, Edeleeny); *Külföldi Magyar Nyelvű Kiadványok*. *Külföldön magyar nyelven megjelent könyvek és folyóiratcikkek válogatott biobibliográfiája* 1982/2. sz., április—június (Országos Széchényi Könyvtár); *Magyar Orvosi Biobibliográfia*. *Biobibliographia Medica Hungarica* 1981/4—5. sz. (Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár); *Novényvédelmi és Agrokémiai Szakirodalmi Bibliográfia* 1981/2. sz., 2. negyedév (MEM Növényvédelmi és Agrokémiai Központ); *OMIKK Híradó* 1982/3—4. sz. (Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár); *Rövid úton*. *Pedagógiai folyóiratszemle* 1981/6. sz. (Szolnok megyei Pedagógus Továbbképző Intézet és Filmtár — Versegny Ferenc Megyei Könyvtár, Szolnok); *A Somogy megyei orvosi könyvtárnalozat* 1981. évi könyvbizterzesei, 3. sz. (Arató Miklós Orvosi Könyvtár, Kaposvár); *A Szakszervezeti Szemle analitikus jelentése* 1981. (SZMT Központi Könyvtár, Szombathely); *Tájékoztató a külföldi közgazdasági irodalomról*. „A”-sorozat. *Referátumok* 1982/3—4. sz., „B”-sorozat. *Bibliográfia* 1982/3—4. sz. (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem, Központi Könyvtár); *Tájékoztató a Vas megyéről szóló irodalomból*. 1982. március (Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely); *Tájékoztató jegyzék* vezetőik számára 1982/3. sz., március (Hajdú-Bihar megyei Könyvtár, Debrecen); *Világszerete*. Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum Információs Szolgálatára 1982/6., 1982/7. sz. (OPKM). — *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár: Jelentés* 1981, *Munkaterv az 1982. évre*; *A körmenői járás tanácsai közművelődési könyvtárainak eredményei számokban* 1981; *Vas megyei közművelődési könyvtárak számokban* 1981.

**A Mezőgazdasági Szövetkezeti Közös Vállalat
korszerű terméke a**

TÉKA

könyvtári bútorcsalád

Tartóoszlop: bútorlap; laminált tölgy

**Polc: lemezpolc; rilzánózott vagy festett felületkezeléssel,
a kívánt színben**

**I. és II. jelű változatban, a megrendelő által meghatározott
polcosztással készül**

Polcállítási lehetőség: 5 cm-enként

Magasság az I. jelűnél: 150 cm, 180 cm, 210 cm, 270 cm.

a II. jelűnél: 150 cm, 180 cm, 210 cm

Díjtanlan tanácsadás

Gyártja és forgalmazza:

Mezőgépipari Szövetkezeti

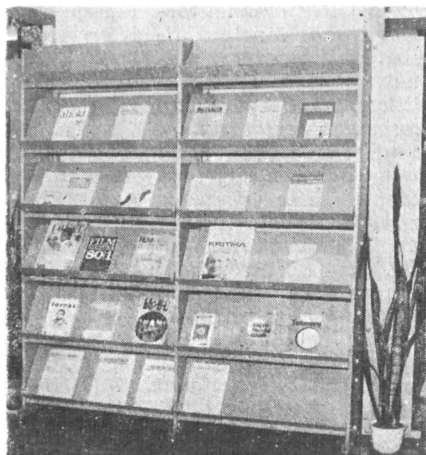
Közös Vállalat, Szany

Ügyintéző:

Németh László

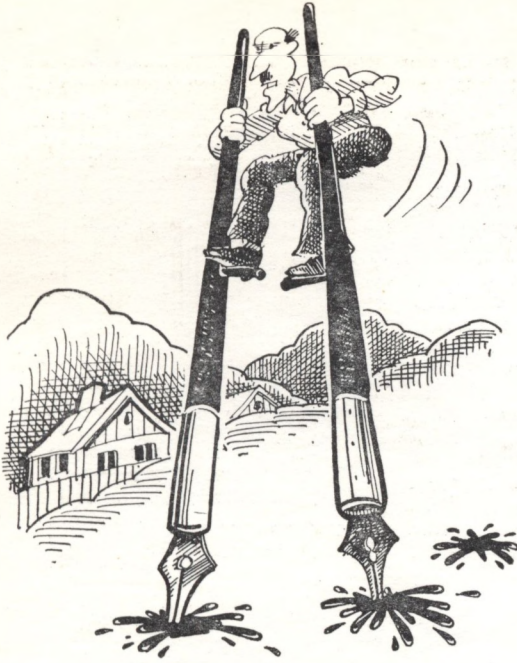
Postacím: TÖVÁLL

Szany, Ady E. u. 9317

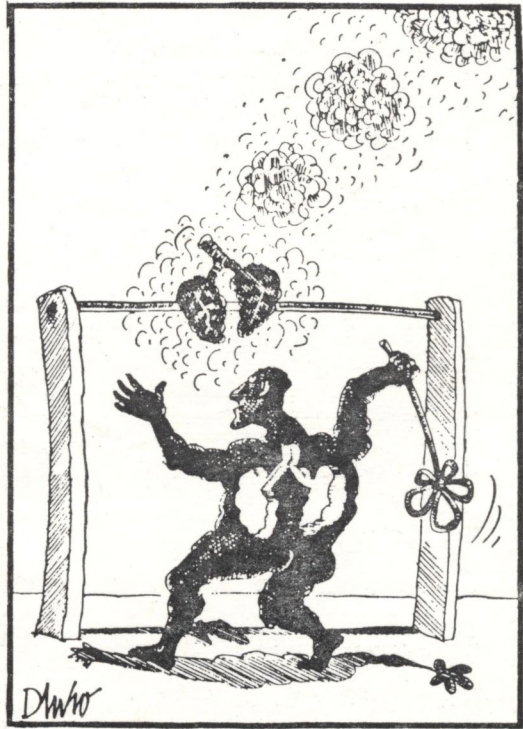
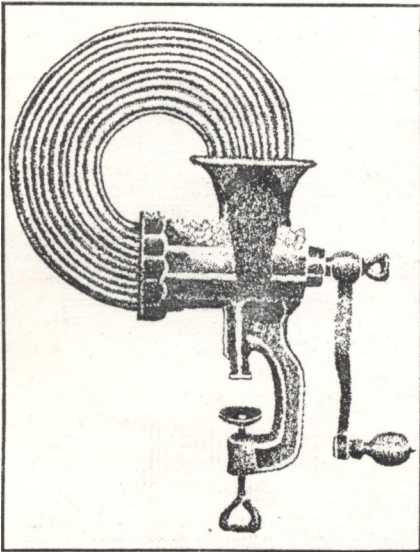
FALUJÁRÓ-ÍRÓ

RÉMREGÉNY-ÍRÓ

Dwio

DLUHOPOLSKY LÁSZLÓ
karikatúráiból
(Cikkünket lásd a 364. oldalon)

Dwio

